

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Anja Bohinec

**Negotovi prehodi in stiske mladih, ki zaključujejo
študij**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2020

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Anja Bohinec

**Negotovi prehodi in stiske mladih, ki zaključujejo
študij**

Magistrsko delo

Študijski program: Skupnostna oskrba

Mentorica: red. prof. dr. Vesna Leskošek

Ljubljana, 2020

Zahvaljujem se:

mentorici red. prof. dr. Vesni Leskovšek za odzivnost, odlično mentorstvo in prijaznost,

sestri Moniki za življenjsko podporo in skrb,

Anžetu, ker poslušaj vse moje nebuloze,

.
vsem mladim v upanju na svetlo, lepo in pravično prihodnost.

Povzetek

Za raziskovanje obravnavane tematike me je spodbudila osebna situacija in situacija vrstnikov, ki se ob zaključevanju študija znajdejo v težki ter negotovi življenjski situaciji. Osredotočila sem se na stiske, težave in strahove mladih, ki zaključujejo študij ter s čim so te povezane. Zanimale so me podpore (formalne, neformalne) mladih, potrebe in predlogi za lajšanje prehoda v samostojno življenje ter izboljšanje njihove življenjske situacije. Po zaključenem študiju se mladi soočajo s stanovanjsko problematiko ter slabimi razmerami na trgu dela (nezaposljivost mladih magistrstov in diplomantov). Pogoji za prehod v neodvisno in samostojno življenje so za mlade, ki zaključujejo študij, slabi. Magistrsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela. V teoretičnem delu razpravljam o življenjskih prehodih mladih, trendih prehodov, mladih v kontekstu stanovanjske problematike in zaposlovanja. Navežem se na povezavo obravnavane tematike s socialnim delom in na psihosocialne posledice situacije mladih, ki zaključujejo študij. V raziskovalnem delu predstavim problem, raziskovalna vprašanja in metodološki del raziskave. Kvalitativno sem analizirala deset intervjujev, ki sem jih naredila z različnimi profili mladih, da bi zajela več zgodb in pogledov. Intervjuvala sem študente in študentke, ki živijo doma ter v študentskem domu, študente z oviranostjo, študentke ženskega in moškega spola ter študentke in študente naravoslovnih in družboslovnih strok. Na podlagi raziskovalnih rezultatov sem prišla do sklepov, da odsotnost stanovanjske politike za mlade ter neurejene razmere na trgu dela vplivajo na življenjske situacije mladih in mlade potiskajo v stiske. Mlade, ki zaključujejo študij, najbolj obremenjuje stanovanjska problematika in zaposlitev. Izkazalo se je, da mladim največ podpore nudijo neformalne socialne mreže, podpore države nimajo, zato se večina predlogov mladih za izboljšanje njihove situacije nanaša na raven države. Mladi si želijo, da bi država na prehodu nudila podporo (finančno, stanovanjsko, zaposlitveno, socialno varnost), strinjajo se, da bi vloga fakultet pri zaposlovanju mladih morala biti večja, da bi v sklopu fakultete pridobili več praktičnih delovnih izkušenj.

Ključne besede: zaključevanje študija, stiske, skrbi, stanovanjska problematika, zaposlitvena problematika, osamosvajanje, negotovi prehodi, potrebe

Abstract

Thesis title: Uncertain transition and distress of youth at the end of their studies

The difficult and uncertain life situation me and my peers have found ourselves in at the end of our studies has encouraged me to research the topic more broadly. I focused on the hardships, problems and fears of young people finishing their studies and what those problems and fears are related to. I was especially interested in the support (formal, informal) of youth, their needs and suggestions for easing the transition into living independently and improving their life situations. After completing their studies youth is facing housing issues as well as poor labour market conditions (unemployment of young masters and graduates). Overall conditions for transition into independent life are poor for young people completing their studies. The master's thesis consists of theoretical and empirical work. In the theoretical part, I discuss the life transitions of young people, the trends of those transitions, young people in the context of housing and employment. I establish a connection of the discussed topic with social work and psychosocial consequences of the situation of young people completing their studies. In the empirical part you can find the presented problem, research questions and the methodology of the conducted research. To capture more stories and views, I carried out and qualitatively analysed 10 interviews with different profiles of young people. Interviews were carried out with students living at home and in dormitory, students with disabilities, female and male students, and students of both, science and social sciences professions. Based on the conducted research, there is evidence showing the absence of housing policy for youth and unregulated conditions on the labor market affect the living situations of young people and push them into distress. Young people completing their studies are most burdened by housing issues and employment. They find the most support in their informal social network while they don't have the support of the state, which is why they most of their proposals relate to the state level. Young people want the state to provide support at the transition to living independently (finance, housing, employment, social security), they agree that the role of faculties in youth employment should be greater in order to gain more practical work experience within the faculty.

Keywords: completing studies, distress, concerns, housing issues, employment issues, independence, uncertain transitions, needs

KAZALO VSEBINE

1	TEORETIČNI UVOD	1
1.1	Življenjski poteki in prehodi mladih v sodobni družbi.....	1
1.2	Socialno-ekonomski položaj študentov in prehod po zaključku terciarnega izobraževanja.....	3
1.3	Izzivi na prehodu v odraslost.....	6
1.4	Trendi prehodov v odraslost.....	8
1.5	Socialna politika in odzivi na problematiko mladih.....	9
1.6	Zaposlovanje.....	11
1.6.1	Mladi diplomanti v kontekstu zaposlovanja.....	15
1.7	Stanovanjska politika za mlade	16
1.7.1	Stanovanje in možnosti za osamosvajanje	17
1.7.2	Podaljšano sobivanje s starši	18
1.8	Psihosocialne posledice brezposelnosti in skrbi mladih.....	20
1.9	Socialno delo in problematika prehoda mladih	21
2	PROBLEM.....	24
2.1	Raziskovalna vprašanja	26
3	METODOLOGIJA	27
3.1	Vrsta raziskave	27
3.2	Raziskovalni instrument in viri podatkov.....	27
3.3	Populacija in vzorčenje.....	28
3.4	Zbiranje podatkov.....	28
3.5	Obdelava in analiza podatkov.....	29
4	REZULTATI.....	30
4.1	Stiske študentk in študentov, ki zaključujejo študij.....	30
4.1.1	Vsakdanje življenje študentk in študentov	30
4.1.2	Počutje in duševno zdravje.....	32
4.1.3	Posledice izgube statusa	33
4.1.4	Stiske in skrbi, s katerimi se soočajo mladi, ki zaključujejo študij.....	33
4.1.5	Stanovanjske stiske	35
4.1.6	Zaposlitev	36
4.1.7	Soočanje z izzivi ob izgubi študentskega statusa	38
4.2	Vrste želj in potreb ob zaključku študija	39
4.2.1	Potrebe v povezavi s stanovanjem	39
4.2.2	Potrebe v povezavi z zaposlitvijo.....	39

4.2.3	Želje na prehodu	40
4.3	Podpora socialne mreže	40
4.3.1	Podpora neformalne socialne mreže.....	40
4.3.2	Podpora formalne socialne mreže	41
4.4	Predlogi mladih za državo in izobraževalni sistem	42
4.4.1	Predlogi za državo	42
4.4.2	Predlogi za izobraževalne ustanove.....	44
4.4.3	Predlogi za sistemsko ureditev pripravnštva	44
5	RAZPRAVA	45
6	SKLEPI	58
7	PREDLOGI.....	61
8	UPORABLJENA LITERATURA	65
9	PRILOGE.....	69
	Priloga 1: Transkripcije intervjujev in analiza empiričnega gradiva – določitev enot kodiranja	69
	Priloga 2: Pripisovanje pojmov empiričnim opisom – odprto kodiranje.....	93
	Priloga 3: Združevanje sorodnih pojmov v kategorije in podkategorije (osno kodiranje)	119
	Priloga 4: Analiza značilnosti pojmov in kategorij.....	125

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Stopnja registrirane brezposelnosti mladih v starostnih skupinah 15-24 let in 25-29 let.....	13
Graf 2: Mladi in odnos do prihodnosti (zaposlitev, izguba zaposlitve), Mladina 2000, Mladina 2010 (15-29 let).....	51

KAZALO TABEL

Tabela 1: Razlogi za podaljševanje bivanja pri starših. Vprašanje je bilo: kaj je po tvojem mnenju glavni razlog, da mladi odrasli dlje živijo pri starših kot nekoč? Odgovarjali so stari od 15 do 30 let (v odstotkih)	19
--	----

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 Življenjski poteki in prehodi mladih v sodobni družbi

Ne dolgo nazaj so bili tradicionalni življenjski poteki v naši družbi precej bolj ustaljeni, kot so danes. Po zaključenem šolanju se je pričakovalo, da se bo človek osamosvojil, se odselil od svojih staršev, se zaposlil in si ustvaril družino, na koncu pa se upokojil. V zahodnih neoliberalnih družbah se življenjski poteki precej spreminjajo, vse bolj je v ospredju individualizacija, čeprav so v veliki meri za spremenjene življenjske poteke odgovorne spreminjajoče se družbene razmere (strukturni dejavniki, trg dela, politika, socialno varstvo idr.). Družbena realnost mladih se je spremenila. Vse težje se mlad človek osamosvoji, skoraj nemogoče pa si je predstavljati, da bi takoj ali kmalu po zaključku študija našel zaposlitev in lastno stanovanje oziroma cenovno dostopen prostor za bivanje. Pripovedovanja starejših generacij o njihovi situaciji v mladosti vzbujajo občutke nezaupanja v državo in lastne sposobnosti mladih. Pripovedujejo, da je bila v Jugoslaviji služba zagotovljena, vsaka družina si je lahko privoščila počitnice na morju, dobiti stanovanje je bilo lahko, kar se zame in za moje vrstnike, glede na našo situacijo, sliši skoraj nemogoče. Ne moremo si predstavljati, da bi po zaključenem študiju z lahkoto dobili zaposlitev, kaj šele cenovno dostopen prostor za bivanje (še posebej v Ljubljani). Življenjski poteki so za nas, otroke kapitalizma, zagotovo drugačni, kot so bili za naše predhodnike. Prehodi v odraslost so bili bolj stabilni, varni in drugačni, kot so danes, čeprav je vsak pomemben prehod v življenju poln izzivov.

Novejše raziskave življenjskih potekov govorijo o destandardizaciji življenjskih potekov, kar pomeni, da ni več trdnih poti skozi življenje (Kohli, 2007; Hurrelmann, 2003; Bruckner in Mayer, 2005 v Kuhar, 2013, str. 3). Ključni razlog za destandardizacijo se večinoma pripisuje podaljševanju izobraževanja in povečevanju negotovosti zaposlitve (Kuhar, 2013, str. 3).

Arnett (kot navedeno v Lavrič, Flere, 2011, str. 63) namesto pojma mladina raje uporablja pojem prehod v odraslost in iz družbene skupine, ki je običajno obravnavana kot mladina, izloči starostno skupino do 17 let, pri kateri gre po njegovi razvrstitvi za obdobje adolescence, zaznamovano z udeleženoostjo v srednješolskem izobraževanju in bivanjem pri starših. Prehodno obdobje, ki ga je Arnett (kot navedeno v Lavrič, Flere, 2011, str. 63) označil kot »dolgo obdobje med biološko zrelostjo in stabilnim prevzemanjem vlog odraslih«, pa se začne z 18. letom in traja do 25. oziroma 29. leta. Po Arnettu (kot navedeno

v Lavrič, Flere, 2011, str. 63) je za to obdobje značilno raziskovanje identitete, kaže se nestabilnost s pogostimi spremembami pri šolskih in zaposlitvenih zadevah, izražen je občutek prehodnosti med adolescenco ter odraslostjo.

Na drugi strani pa pomemben del raziskovalcev mladine ne sledi tako optimistični viziji mladosti v sodobnih zahodnih družbah. Ti raziskovalci poudarjajo težave, ki jih s seboj prinaša vedno večja negotovost, s katero se srečujejo mladi na trgu delovne sile (Furlong, 2000 v Flere, Lavrič, 2011, str. 64). **Številne ugotovitve kažejo, da se je v zgodovinskem smislu družbeni položaj mladih v zadnjih dveh do treh desetletjih izrazilo poslabšal** (Cote in Bynner, 2008 v Flere, Lavrič, 2011). »Mladost se torej ne more več pojmovati kot obdobje sorazmerno predvidljivega prehoda iz otroštva v odraslost s stabilno zaposlitvijo in na novo ustvarjeno družino. Raziskovalci mladine so si enotni v tem, da so v zadnjih treh desetletjih v razvitih zahodnih družbah postajali prehodi mladih na trg dela vse dolgotrajnejši in nepredvidljivi.« (Lavrič, Flere, 2011, str. 64) Nekateri avtorji (Dwyer in Wyn, 2005; Furlong in Kelly, 2005 v Lavrič in Flere, 2010, str. 64) celo dvomijo o upravičenosti pojma prehoda, saj so stabilne zaposlitve za vse več mladih tudi dolgoročno nedosegljive.

Novejša raziskava (Mladina 2018/2019, 2019) opisuje prehode mladih iz izobraževalnega sistema v svojo prvo zaposlitev. V zadnjih desetletjih se je področje tovrstnih študij mladine izkazalo za vse zahtevnejše in hkrati zanimivejše početje, saj omenjeni prehod traja dlje časa in postaja vse bolj negotov. Furlong in Kelly (2005 v Klanjšek, Kobše, 2019, str. 51) celo dvomita v legitimnost izraza »tranzicija«, saj za vse večji delež prebivalstva stalna zaposlitev postaja nekaj nedosegljivega, tudi na dolgi rok. Kot preostale evropske države se tudi Slovenija sooča z radikalnimi spremembami na področju trga dela, še posebej v zadnjem desetletju.

Po eni strani smo še vedno priča relativno visoki stopnji brezposelnosti med mladimi (kljub njenemu upadanju), po drugi pa položaju, v katerem manj varne in bolj prožne oblike dela vse bolj nadomeščajo stalne zaposlitve (Klanjšek, 2018 v Klanjšek, Kobše, 2019, str. 51). Vse omenjene spremembe je še posebej zaznati prav med mladimi. Ignjatović in Trbanc (2009 v Klanjšek, Kobše, 2019, str. 51) zaradi tega govorita o »starostni segregaciji trga dela«, ki označuje nesorazmerno visoke stopnje brezposelnosti in začasnih zaposlitev med mladimi.

Življenjske perspektive in variacije v življenjskem poteku se razvijajo predvsem na prehodih, ki povezujejo različna območja in faze življenjskega poteka. Življenjski poteki v

vsaki organizirani družbeni skupnosti poznajo zaporedje prehodov iz določenega življenjskega obdobja v drugo. Te prehode pogosto zaznamujejo različni formalni in neformalni obredi prehoda med življenjskimi obdobji. V tem smislu govorimo o življenjskem poteku kot zaporedju prehodov med različnimi življenjskimi obdobji in situacijami. Prehodi so običajno povezani z negotovostmi, ki jih moramo obvladati ob prehodu v novo življenjsko obdobje, zato predstavljajo svojevrsten življenjski izziv. Poznamo dve obliki prehodov – statusne prehode in prehode udeležbe. Statusni prehodi pomenijo napredovanje v linearnem življenjskem poteku, prehodi udeležbe pa pomenijo spremembo smeri v življenjskem poteku. Prehodi ne le nadzorujejo življenjski potek, ampak tudi opredeljujejo družbeno pričakovano trajanje nekega življenjskega obdobja (Ule, 2008, str. 22). Mladi na prehodu (tisti, ki zaključujejo svoje formalno izobraževanje in se pridružujejo trgu dela) se znajdejo v negotovi situaciji. Po eni strani so soočeni s slabimi pogoji na trgu dela in neurejeno stanovanjsko problematiko, z rastjo cen nepremičnin, hkrati pa so postavljeni pred pričakovane družbene norme, da se čim prej zaposlijo in osamosvojijo.

1.2 Socialno-ekonomski položaj študentov in prehod po zaključku terciarnega izobraževanja

Študentsko obdobje velja za eno lepših in brezskrbnih obdobji v življenju. Z vpisom na fakulteto mlad človek pridobi status študenta, kar pomeni, da ima brezplačno zdravstveno zavarovanje, subvencionirano prehrano in prevoz, subvencionirano bivanje v študentskem domu ali stanovanju (izjema so tisti, ki živijo doma) ter možnost za delo prek študentskega servisa, kljub temu se del študentov že v času študija sooča z različnimi stiskami, finančnimi težavami, stanovanjsko problematiko in drugimi izzivi.

Mednarodna raziskava Evroštudent VI (Autor, Bijuklič in Gril, 2018) je pokazala, da se v Sloveniji velik odstotek študentov spoprijema s finančnimi težavami. 38 odstotkov študentov močno ali zelo močno občuti finančne težave, kar je za 12 odstotkov več kot v mednarodnem povprečju. Višji delež študentov s finančnimi težavami imajo le še v Gruziji in Albaniji. O finančnih težavah je v Sloveniji poročalo več kot 60 odstotkov študentov iz finančno šibkih družin in petina študentov, ki izhajajo iz finančno dobro stoječih družin. V Sloveniji se je v finančni stiski znašlo 41 odstotkov tistih, ki prejemajo štipendije. 36 odstotkov študentov pravi, da morajo delati, ker si študija brez dela ne bi mogli privoščiti, osem odstotkov jih dela, ker morejo vzdrževati svoje družinske člane (starše, otroke ali partnerje). 48 odstotkov študentov živi pri starših ali sorodnikih.

Velik delež študentov se med študijem srečuje s finančnimi težavami, vendar ne moremo trditi, da se po zaključenem študiju njihova situacija bistveno izboljša. Oseba izgubi status študenta, ko se izpiše iz fakultete oziroma ko zaključi svoje izobraževanje na prvi ali drugi stopnji študija. Kaj pa se zgodi, ko študent/-ka izgubi status? Situacija človeka, ki ni več študent in so mu ukinjene študentske ugodnosti, ki so mu bistveno lajšale življenje, se lahko poslabša, saj ta izgubi stanovanjski prostor (tisti, ki niso stanovali doma), izgubi možnost za delo prek študentskega servisa, izgubi brezplačno zdravstveno zavarovanje idr. Kaj se zgodi z osebo, ki je izgubila pravico do bivanja v študentskem domu in pravico do dela prek študentskega servisa, če mu je to zagotavljalo edini vir dohodka? Prehod, ki ga doživijo študenti, je težak, poln izzivov in negotovosti. Menim, da je ta prehod izjemno pomembna točka v človekovem življenju, prelomnica, ki se ji posveča (pre)malo pozornosti. Je prelomnica, na kateri bi človek potreboval podporo, da se lahko osamosvoji in začne novo samostojno in neodvisno obdobje, vendar konkretne in učinkovite državne podpore/ukrepi, ki bi prehode mladih v odraslost lajšale, ne obstajajo.

Tisto, kar študente in študentke najbolj skrbi za prihodnost, niso njihovi osebni problemi (bolezen, pomanjkanje, osamljenost), ampak družbeni problemi: povečevanje socialnih razlik, ekološki problemi, brezposelnost. To je zelo pomembna ugotovitev po tem, ko smo nekaj časa v mladinskih raziskavah ugotavljali močno orientiranost v osebne probleme stran od družbenih zadev in angažiranja v javnosti (Ule, Tivadar, Kurdija in Rajšp, 2008, str. 87).

Študenti so v raziskavi Evroštudent VI (Gril, Bijuklič in Autor, 2018, str. 22) ocenjevali finančno preskrbljenost lastne družine (staršev ali skrbnikov) v primerjavi z drugimi družinami. V Sloveniji je približno četrtnina študentov ocenila, da so njihove družine slabše finančno preskrbljene kot druge, polovica, da so preskrbljene povprečno in druga četrtnina, da so preskrbljene nadpovprečno. Ti podatki Slovenijo uvrščajo med države z nižjim deležem študentov iz dobro finančno preskrbljenih družin in višjim deležem iz družin z neugodnim finančnim položajem. Iz tega bi lahko sklepali, da je enakost dostopnosti študija glede na različen socialno-ekonomski položaj družin relativno dobro zagotovljena.

Dremelj in Nagode (2005 v Črnak Meglič 2005, str. 281–294) pojasnjujeta o socialnih oporah mladih med 18. in 29. letom starosti, torej v obdobju prehoda med mladostjo in odraslostjo. V Sloveniji je velik odstotek mladih, ki se ne morejo obrniti na nikogar, ko potrebujejo materialno oporo. V primeru manjše materialne opore se na nikogar ne more obrniti 9,5 odstotka mladih, večje količine denarja si ne more od nikogar izposoditi 10

odstotkov mladih, po večjo materialno oporo pa se na nikogar ne more obrniti kar 27 odstotkov mladih.

Raziskovalke mladine (Ule, 2008; Ule in Kuhar, 2003; Nagode, 2004 idr.) ugotavljajo, da se prehodi mladih v družbi spreminjajo, da so negotovi in vedno manj stabilni ter varni. Finančni kapitalizem in posledično rušenje temeljev socialne države v veliki meri obremenjuje tudi mlade – z varčevalnimi ukrepi v šolstvu (omejitev in nižanje štipendij), slabimi razmerami na trgu dela, neurejeno stanovanjsko politiko in stiskami, ki jih vse to povzroča. Včasih je veljalo, da višja stopnja izobrazbe pomeni višjo možnost zaposlitve, kar danes več ne velja, saj število brezposelnih s terciarno izobrazbo (visokošolski, univerzitetni študij) narašča. Mladi diplomanti se po zaključenem študiju soočajo z različnimi težavami, saj kot pravi Leskošek (2009, str. 211), je za zadnja leta značilno tudi večje število brezposelnih z visoko izobrazbo, kar je popolnoma nov pojav. Zdi se, da začasne zaposlitve ne vodijo več v trajnejše oblike, kar za mlade pomeni nove položaje tveganja, saj jim zaposlenost ne omogoča tudi dejanske neodvisnosti, npr. neodvisnosti od družine, samostojnega bivanja ali načrtovanja življenjskih skupnosti. Mencin Čeplak (2000 v Leskošek, 2009, str. 210) opozarja, da je izobrazba sicer pomembna, vendar ne zagotavlja varnosti. Izobrazba namreč ne zagotavlja zaposlitve, brezposelnost pa ni politično izhodišče, če ne preseže določenega deleža aktivnega prebivalstva. V letu 2019 je med zaposlenimi bilo takih s terciarno izobrazbo 35 odstotkov, med brezposelnimi pa je bilo takih 19 odstotkov (SURS, 2019). Obseg dela v družbi dela se zmanjšuje, sistem zaslužka pa se v svojih organizacijskih načelih preoblikuje. Prehod iz izobraževalnega sistema v sistem zaposlovanja postane negotov in labilen (Beck, 2009, str. 223).

Današnji status in profil študentske mladine izhajata iz dveh družbenih sprememb, ki bistveno spreminjata tudi položaj mladosti in mladih: podaljšanja mladosti, ki jo zaznamuje čedalje daljši študij. Posledica tega je daljša ekonomska in socialna odvisnost od izvirne družine in družbe ter podaljšano posredno državljanstvo, družbenih sprememb, ki jih označujemo s pojmi globalizacija, individualizacija, nova družbena tveganja, ki spreminjajo življenjski potek in življenjske možnosti predvsem tistih, ki šele pridobivajo polnopravni državljanski status. To pa so predvsem mladi na prehodu v odraslost. Ekonomska logika globalizacije sili vse družbe, da prelagajo čedalje več bremen za svojo enostavno in razširjeno reprodukcijo na pleča posameznikov. Vse »vmesne strukture« med posameznikom in državo pa spreminja v tržne oziroma kapitalske subjekte, ki se borijo za svoj delež in vpliv na trgu uslug. To posledično vpliva predvsem na tiste populacije v

sodobnih družbah, ki si šele oblikujejo svoj položaj in možnosti v družbi (Ule, Tivadar, Kurdija in Rajšp, 2008, str. 4).

Raziskovalci iz Univerze Princeton (Berlin, Furstenberg in Waters, 2010, str. 14), ki preučujejo prehode mladih v odraslost, poudarjajo, da imajo mladi različne potrebe na prehodu v odraslost, da imajo mladi z manj finančnimi sredstvi in mladi brez podpore (pomoči) družine večje težave pri uspešnem prehodu do samostojne odraslosti kot pa njihovi premožnejši vrstniki. Brock (2010, str. 110) na podlagi raziskovalnih ugotovitev pojasnjuje, da bi država morala reformirati tri področja: dopolnilno izobraževanje, službe za pomoč in podporo študentom ter denarne pomoči za študente. Za vsa tri področja Brock (2010, str. 110) pregleda programe in intervencije. Nekatere šole so preizkusile program podpore študentom in nudijo svetovanje, drugi so eksperimentirali z načini, kako poenostaviti postopek za prošnjo za denarno socialno pomoč za študente. Institucije, ki najbolj potrebujejo pomoč, so tiste, ki zagotavljajo največji dostop za vse študente iz različnih okolij, tudi za tiste, ki prihajajo iz socialno manj ugodnih okolij.

Študenti so prisiljeni v ustvarjanje in iskanje inovativnih rešitev za reševanje lastne situacije. Podaljševanje statusa, netipične in prekarne oblike zaposlitve ter podaljševanje življenja s starši so načini, s katerimi študenti lajšajo svojo stisko, hkrati pa jim ti dejavniki lahko povzročajo druge vrste stisk (duševne, emocionalne). Za tiste študente, ki v svojem okolju nimajo podpore in pomoči, je situacija še toliko težja, saj državni sistemi ne ponujajo dovolj učinkovitih rešitev za lajšanje prehoda v odraslost ter reševanje stisk, s katerimi se soočajo študenti, ki končujejo študij.

1.3 Izzivi na prehodu v odraslost

Vedno bolj zožen obseg razpoložljivega dela za zaslužek je v zadnjem desetletju prizadel mlade povsod v svetu. To ne pomeni, da mladost ostaja brez stika s svetom plačanega dela, temveč da se je v mladosti najprej začel uveljavljati sistem fleksibilne podzaposlenosti, ki se oblikuje na robu uradnega sistema polne zaposlitve. Za mlade to pomeni menjavanje nezaposlenosti z obštudijskimi zaposlitvami, delnimi zaposlitvami ipd. Značilnost sodobnih mladih je vse daljša ekonomska odvisnost od izvorne družine zaradi problemov z zaposlitvijo in vse daljšega procesa izobraževanja. Alternativne oblike zaposlovanja in delne zaposlitve ne rešujejo mladih pred socialno-ekonomsko odvisnostjo od odraslih, ker so te oblike dostopne le manjšemu delu mladih in so praviloma časovno omejene. Prehod iz šole v zaposlitev ima za mladostnika poseben pomen, pomeni prehod iz mladosti v odraslost.

Dokler se tudi ekonomsko ne osamosvoji, živi še naprej neke vrste podaljšano otroštvo, v odvisnosti od družine in širše, v odvisnosti od družbe (Ule, Tivadar, Kurdiya in Rajšp, 2008, str. 62). Raziskava o socialno-ekonomskem položaju študentov (Ule, Tivadar, Kurdiya, Rajšp, 2008, str. 20) je pokazala, da si kar 65 odstotkov študentov pridobiva prihodke z delom prek študentskega servisa, 42 odstotkov pa predstavlja vir dohodka štipendija. Razmerje med viri prihodkov (sam, starši, štipendija, drugi viri) je približno naslednje: študent sam: 23,5 odstotkov, starši, sorodniki: 36,1 odstotek, štipendija: 29,4 odstotkov, drugi viri: 11,0 odstotkov.

Trbanc (2017, str. 69) pojasnjuje, da je študentsko delo, kakršnega poznamo v Sloveniji, posebnost, ki je drugi evropski trgi dela ne poznajo v taki obliki. Običajno je študentsko delo vezano na izobraževanje oziroma usmerjeno v delo na področju, za katerega se mladi posameznik izobražuje ali predstavlja počitniško delo mladih. V Sloveniji pa študentsko delo deluje kot socialni (dohodkovni) korektiv za mlade tudi med študijem oziroma vzporedno s študijem, kar ima lahko različne posledice in vpliva na hitrost ter uspešnost študija. To vpliva tudi na obstoj fiktivnih vpisov v izobraževanje, da lahko mlad posameznik dela kot študent. Predvsem pa dela, ki jih mladi opravljajo prek študentskega servisa, večinoma niso povezana s področjem izobraževanja, ampak opravljajo dela, ki so najboljše plačana oziroma pri katerih je povpraševanje po študentskem delu (gostinstvo, fizična dela, trgovina, proizvodnja itd.).

Raziskovalke (Trbanc, 2017; Kuhar, 2013) ugotavljajo, da morajo nekateri študenti delati prek študentskega servisa, da lahko študirajo, živijo v Ljubljani (ali drugem univerzitetnem mestu) in lahko nasploh preživijo iz meseca v mesec. Prej navedene raziskave (Autor, Bijuklič in Gril, 2018) kažejo, da morajo nekateri študenti že med študijem finančno podpirati svoje starše. Možnosti za delo prek študentskega servisa v svoji stroki je malo. Študenti so prek študentskega servisa prisiljeni delati izven svoje stroke, ker potrebujejo sredstva za preživetje. Revni študenti oziroma študenti iz družin s slabim finančnim zaledjem imajo ponovno manj možnosti kot dobro situirani študenti, ki jih financirajo starši. Študentom iz bogatih oziroma dobro situiranih družin je v določeni meri lažje, saj se lahko več posvečajo obštudijskim dejavnostim, so prostovoljci na različnih organizacijah in si že med študijem utirajo svojo karierno pot ter vzpostavljajo omrežja, kar pa tisti, ki morajo za preživetje delati prek študentskega servisa, ne morejo oziroma lahko v manjši meri. Menim, da je omemba dohodkovne neenakosti pomembna in vpliva na življenje posameznika, še posebej, ko politike sledijo logiki individualizacije in prevzemanju lastne odgovornosti za svoje življenje.

Negotovost na trgu dela je torej ena izrazitejših značilnosti položaja mladih v Evropi. Tveganju socialne izključenosti in socialne neenakosti so izpostavljeni na različnih področjih. Tranzicija v odraslost je pogojena ter opredeljena s programi vladnih in nevladnih institucij, izobraževanjem in usposabljanjem ter dostopi do trga dela (Rapuš Pavel, 2010, str. 421).

Dejstvo je, da mladi v Sloveniji vstopajo na trg dela relativno pozno. Kot opozarja UMAR (2016 v Trbanc, 2017, str. 66) je podpovprečna stopnja delovne aktivnosti mladih (20–29 let) posledica njihove nadpovprečno visoke vključenosti v izobraževanje, ki pa kasneje, ob pomanjkanju ustreznih (z vidika izobrazbe) delovnih izkušenj in strukturnih neskladjih na trgu dela, pogosto ne omogoča hitrega prehoda iz izobraževanja v zaposlitev.

Prehodi veljajo za negotove in težavne za tiste, ki nimajo finančne podpore svojih staršev ali drugih pomembnih oseb v življenju. Oseba, ki se je že med študijem soočala s slabim finančnim stanjem, se bo lahko ob izgubi statusa (z zaključkom študija) znašla v še večji finančni stiski, kot se je med študijem. S končanim študijem pride do izpada dohodka, saj oseba ne more več delati prek študentskega servisa, kar pa velikemu številu študentov predstavlja zelo pomemben vir dohodka, še posebej, če upoštevamo tiste študente, ki so v raziskavah navedli (Mladina 2018/2019, Evroštudent VI, Mladina 2010 idr.), da finančno podpirajo svoje starše ali druge bližnje osebe. Z izgubo vseh študentskih pravic je lahko tveganje revščine za nekatere po končanem študiju še večje.

1.4 Trendi prehodov v odraslost

Trendi prehodov mladih v odraslost (po Kuhar, 2013, str. 4):

- Mladi se izobražujejo vse dlje, v šole hodijo več let, kot so hodili v preteklosti. Povezanost med trajanjem izobraževanja in socialnorazrednim izvorom ostaja – višji, kot je socialni status družine, iz katere izhaja mlada oseba, dlje časa traja njeno šolanje. Podaljšano izobraževanje po eni strani izvira iz želje po izboljšanju zaposlitvenih možnosti, saj postaja izobraževanje vse bolj pomembno kot vstopnica na trg dela, po drugi strani pa zaradi preložitve vstopa na negotov trg dela.
- Posledica podaljšanega obiskovanja šole je poznejši vstop na trg dela. Za večino mladih ljudi je postalo skoraj nemogoče, da bi prešli neposredno iz šole v službo.
- Mladi zapuščajo dom staršev vse pozneje; njihova ekonomsko-materialna, emocionalna in socialna odvisnost od staršev se podaljšuje.

V zadnjem desetletju se je izrazito povečal delež mladih, ki študirajo, hkrati pa se je zelo znižal delež mladih, ki imajo kakršno koli obliko redne zaposlitve. Mladi v Sloveniji se vse bolj zgodaj enačijo z odraslostjo, hkrati pa vedno pozneje uresničujejo dejanske prehode, kot so odselitev od staršev, vzpostavitev gmotne neodvisnosti, vse pozneje pa si ustvarijo lastno družino (Lavrič, Flere, 2011, str. 88–89). Pri analizi posameznih prehodov mladih v odraslost v Sloveniji izstopa podaljševanje oziroma odlaganje vseh delnih prehodov. V prvi vrsti je treba izpostaviti močno ekspanzijo izobraževanja na vseh ravneh, posebej pa na visokošolski. Mladi v Sloveniji v EU- povprečju ostajajo najdlje v izobraževanju oziroma delež mladih, ki se vpišejo v visokošolsko izobraževanje s 85 odstotkov populacije mladih med 19 in 24 let, je najvišji v EU. S podaljševanjem izobraževanja se mladi navidezno izogibajo prekarnemu položaju na trgu dela, ki je posebej za mlade negotov in nestabilen (Kuhar, 2013, str. 29).

1.5 Socialna politika in odzivi na problematiko mladih

»Finančni kapitalizem je vedno bolj celostno integriran v vsa področja družbenega življenja, nasilno vstopa v človeška življenja in z izkoriščanjem, izključevanjem in izžemanjem za seboj pušča kup ljudi s socialnimi stiskami. Osamljeni v množici ostanejo prezrti, brez moči in potisnjeni na rob. Država kot edini odgovor ponuja socialnovarstveno politiko, ki namesto na interesih, potrebah, željah in sanjah ljudi temelji na blaženju simptomov, institucionalizaciji in drobtinica socialne podpore.« (Flaker, 2012, str. 280)

Socialno politiko lahko opredelimo kot javno politiko, s katero države zagotavljajo socialno varnost in blaginjo svojim državljanom. »Socialne politike so na splošno tiste politike, ki naslavljajo potrebe in blaginjo posameznikov.« (Pickvance, 2012 kot navedeno v Filipovič Hrast, Rakar, 2019, str. 15) Njihov cilj je lahko ohranjanje eksistenčnega minimuma in torej naslavljanje temeljnih potreb ter ohranjanje relativnega družbenega položaja. Socialna politika državljanom omogoča socialno blaginjo z zagotavljanjem različnih storitev in dobrin. V svojem najširšem smislu zaobjema različne javne politike ali njihove dele, kot so **politika socialne varnosti in socialnega varstva**, politika zdravstvenega varstva, politika izobraževanja, **politika zaposlovanja**, **stanovanjska politika**, družinska politika (Filipovič Hrast, Rakar, 2019, str. 15).

Dragoš (2010) pojasnjuje, da je socialna politika avtonomna takrat, ko se prilagaja drugim vrstam državne politike v enakem obsegu, kot se druge politike prilagajajo socialni. In nasprotno, z neupoštevanjem tega pogoja se erodirajo sami temelji socialne države, zato ker

se začne socialna politika podrežati, utapljati, izginjati v drugih, nacionalno »pomembnejših« politikah, npr. v ekonomski ali militaristični. Prav to se dogaja tudi pri nas in krivec ni svetovna gospodarska kriza ali proračunski primanjkljaj, ampak ministrstvo za delo, ker ne skrbi za avtonomijo socialne politike niti ne vidi potrebe po njej.

Eno glavnih vodil je, da se mora socialna politika preoblikovati zaradi novih oblik družbenih potreb, ki izhajajo iz drugačnih in različnih tipov družin, ter da mora biti socialna politika razumljena kot produktivni dejavnik – nekaj, kar povečuje rast in globalno kompetitivnost (Lister, 2006; Jenson, 2009 kot navedeno v Filipovič Hrast, Rakar, 2019, str. 103). Ukrepi socialne politike zagotovo neposredno in posredno vplivajo na mlade, ki zaključujejo študij. Z večanjem/manjšanjem socialnih pravic in storitev za mlade, ukrepi, ki se dotikajo njihovih družinskih članov idr. Glede na to, da se prehodi v odraslost spreminjajo, preoblikujejo, potrebujemo novo, dodelano in prilagojeno socialno politiko, ki se ukvarja tudi s prehodi mladih ljudi, ki zaključujejo terciarno izobraževanje in vstopajo v novo obdobje življenja.

Ule (2008, str. 246–247) opozarja, da se potreba po novi konceptualizaciji prehodov pojavlja tako pri mladih kot pri institucijah družbenega upravljanja in raziskovanja. Sprejemanje vse večje diverzifikacije strukturnih in subjektivnih dimenzij ne omogoča jasne opredelitve točke, kjer mladi odrasli postanejo odrasli. Pojav mladih odraslih lahko delno pripišemo ignoranci institucij do tako temeljnih sprememb, kot so se zgodile v prehodih v odraslost. Mladi so vse bolj odvisni od »vratarjev«, profesionalcev v institucijah, ki skrbijo za umeščanje mladih v sistem. Sistemi socialnih podpor in socialne institucije so preobremenjene z nepredvidljivimi zahtevami trga dela in vse večjim številom začasno ali trajno brezposelnih. Obstaja več vidikov teh politik, ki lahko ustvarjajo navidezna prehajanja:

- Problem motivacije: zaradi večje tekmovalnosti na trgu dela lahko ukrepi za zmanjševanje brezposelnosti nehote stigmatizirajo tiste, ki so jim namenjeni, saj veljajo za »zgubarje«, ki si ne znajo pomagati sami.
- Problem usklajevanja: izobraževalni programi niso prilagojeni mladim z otroki, ki morajo povezovati učenje, zaposlitev in družinsko življenje.
- Problem dostopnosti: v večini primerov so opredeljeni posebni pogoji, ki določajo dostop do teh programov, npr. starostne meje, trajanje brezposelnosti, pravni status, kar samodejno izključuje nekatere skupine, ne glede na njihove potrebe.

- Problem učinkovitosti: politike so lahko neučinkovite in napačne, če se ozirajo na posamične (osebne) primanjkljaje, problem je praviloma strukturen, ne posamičen.
- Problem legitimnosti: **zaposlitvene politike poskušajo pogosto le »kozmetično« zmanjševati nezaposlenost, le statistično reševati problem brezposelnosti, ne pa ustvarjati sistemskih pogojev za vstop mladih odraslih v zaposlitev.**

Državni in javni podporni sistemi ne delujejo vselej v skladu s potrebami in stiskami vseh mladih. Izobraževanje, poklicno usposabljanje in politike zaposlovanja vsebujejo nevarnost normalizacije razlik v prehodih med številnimi posamičnimi primeri ali med posamičnimi potmi prehajanj. To pomeni, da proizvajajo nenamerne paradoksalne učinke socialnega izključevanja (Ule, 2008, str. 248). Cote (2000 v Ule, 2008, str. 248) ugotavlja, da so se odrasli oziroma družba, ki jo upravljajo, izmaknili odgovornosti do mladih, da se ne ozirajo na dobro počutje mladih in jim ponujajo benigne smernice za vstopanje v odraslost.

Sennett (1999 v Ule, Renner, Mencin Čeplak in Tivadar, 2000, str. 33) pravi, da je klasična socialna politika želela vnesti varnost v tvegane življenjske situacije, kakršne so denimo starost, bolezen in brezposelnost. **Nova socialna politika pa bo morala več pozornosti in sredstev nameniti tveganim prehodom;** ljudem, ki so v obdobju prehoda iz šolanja v poklic, ki so v obdobju ustvarjanja družine in tako naprej (Ule, Renner, Mencin Čeplak in Tivadar, 2000, str. 33).

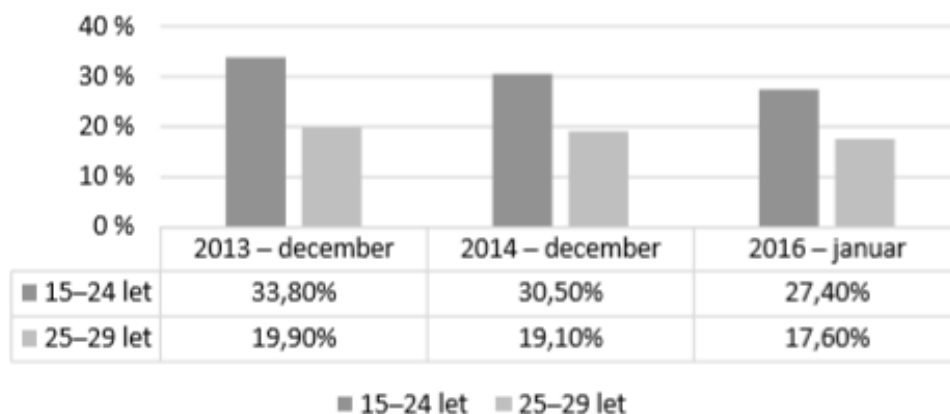
1.6 Zaposlovanje

Evropski parlament je podprl nove ukrepe za spopadanje z brezposelnostjo in revščino v Evropi, ki jih je predlagal parlamentarni odbor za zaposlovanje in socialne zadeve. Poslanci predlagajo okrepljeno financiranje Evropskega socialnega sklada, katerega glavna prioriteta bo zaposlovanje mladih in položaj otrok. Posebna pozornost bo posvečena mladim, ki imajo težave pri vključevanju na trg dela. Programi Evropskega socialnega sklada pomagajo predvsem tako, da mladim omogočijo boljše znanje skozi izobraževanja in usposabljanja ter posledično tudi boljše možnosti za zaposlitev. Evropski socialni sklad bo spodbujal tri prednostne naloge: izobraževanje in vseživljenjsko učenje, učinkovit trg dela ter socialno vključenost in spopadanje z revščino. Prav tako je Evropska unija leta 2013 zagnala jamstvo za mlade, v okviru katerega so se države zavezale, da mlajšim od 25 let zagotovijo kakovostno ponudbo za nadaljevanje šolanja, zaposlitev, vajeništvo, pripravništvo ali delovno prakso (Evropski parlament, 2018).

Klemše (2018, str. 89) pojasnjuje, da se je kot ukrep Aktivne politike zaposlovanja v Sloveniji v letu 2014 začela izvajati shema Jamstvo za mlade, ki jo je Evropska komisija oblikovala za spodbujanje zaposlovanja mladih v državah članicah Evropske unije. S sprejetjem sheme Jamstvo za mlade Slovenija jamči, da bo vsaki mladi osebi v starosti od 15 do 29 let v štirih mesecih po prijavi med brezposelne osebe pri Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje ponujena zaposlitev (tudi s pripravništvom), usposabljanje na delovnem mestu, vključitev v formalno izobraževanje ali drugo usposabljanje, povezano s potrebami delodajalcev. Shema je v obdobju 2014–2015 združevala 36 ukrepov, katerih cilj je bil izboljšati zaposljivost mladih in jih aktivirati na trgu dela. Raziskovalni rezultati kažejo, da shema ni izpolnila ciljev in pričakovanj ter tako ni bistveno pripomogla k izboljšanju stanja brezposelnosti mladih v Sloveniji.

Klemše (2018, str. 103) pravi, da se je stopnja registriranih brezposelnih mladih glede na pričakovanja premalo znižala. Povprečno obdobje brezposelnosti se ni skrajšalo, ampak celo podaljšalo. Poleg tega pa je v prvih štirih mesecih od prijave na ZRSZ v letu 2014 ponudbo prejela le slaba polovica mladih, v letu 2015 je bil ta delež še manjši. To tudi potrjuje ugotovitev, da je shema dokaj neuspešno reševala problematiko zaposlovanja mladih, saj mnoge ponudbe niso prinesle zelenih rezultatov, kar se kaže tudi v skromnem znižanju stopnje brezposelnosti in podaljšanem obdobju brezposelnosti mladih. Slovenija glede na rezultate neupravičeno jamči, da bo vsaki mladi osebi med 15. in 29. letom v štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih ponujena zaposlitev (tudi s pripravništvom), usposabljanje na delovnem mestu, vključitev v formalno izobraževanje ali drugo usposabljanje, povezano s potrebami delodajalcev. Nekaj ukrepov je sicer pomembno pripomoglo k pridobivanju novih izkušenj in kompetenc med mladimi, vendar ocenjujem, da shema ni bistveno pripomogla k dvigu njihove konkurenčnosti na trgu dela ter izboljšanju nemotenega prehoda med izobraževanjem in zaposlitvijo.

Graf 1: Stopnja registrirane brezposelnosti mladih v starostnih skupinah 15–24 let in 25–29 let

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2017 v Klemše, 2018.

Na prvi pogled se ukrepi Evropskega parlamenta zdijo spodbudni, vendar raziskovalci (Klemše, 2018; Trbanc, 2017, Kuhar, 2013 idr.) in statistike (SURS, 2017) ne kažejo pomembnega ali bistvenega izboljšanja situacije mladih. Stopnje brezposelnosti mladih (15–24 let) so v Sloveniji vsa leta od 1,8- do 2,5-krat višje od splošne stopnje brezposelnosti v populaciji, podobno velja tudi za povprečje držav EU. Na višje stopnje brezposelnosti mladih v Sloveniji vpliva počasen prehod mladih v zaposlitev ter segmentacija trga dela, v kateri mladi nadpovprečno pogosto opravljajo začasne in delne zaposlitve (zaradi česar je dinamika prehodov iz brezposelnosti v zaposlitev in obratno pri mladih velika tudi v izboljšani gospodarski situaciji). Znotraj povprečja držav EU so razlike glede stopenj mladinske brezposelnosti precejšnje, prav tako pa tudi razmerja med brezposelnostjo v celotni populaciji in brezposelnostjo mladih. Dejstvo, da je brezposelnost mladih najnižja v Nemčiji, Avstriji in na Danskem nakazuje, da je pomemben dejavnik relativno hitrega in uspešnega prehoda mladih iz šolanja v zaposlitev sistem sodobnega dualnega izobraževanja, ki prek zgodnjega spoznavanja mladih z delovnim okoljem, spoznavanjem z delodajalci in sodobnih mentorskih shem pripomore k hitrejšemu prehodu, pogosto celo brez vmesne brezposelnosti (Trbanc, 2017, str. 67). Na pomen dualnega izobraževanja za hitrejši prehod mladih v zaposlovanje oziroma na odsotnost tega v Sloveniji, kot tudi na premajhno (neustrezno) povezanost izobraževalnega sistema s potrebami gospodarstva, v svojih analizah opozarja tudi UMAR (2016 v Trbanc, 2017, str. 67).

Fleksibilizacija oziroma segmentacija trga dela se nadaljuje, delež začasnih in delnih zaposlitev med vsemi zaposlitvami se je poviševal tudi v letih 2015 in 2016. Prekarne

zaposlitve (še posebej študentsko delo in zaposlitve za določen čas) so daleč najpogostejše med mladimi (do 29 let) in vplivajo tudi na večjo dinamiko prehajanja med statusom zaposlenosti in brezposelnosti ter obratno med mladimi (Trbanc, M., Smolej Jež, S., Dremelj, P., Narat, T. in Kobal Tomc, B., 2017). Ukrepi države (aktivna politika zaposlovanja) ne vključujejo vednosti o tveganjih, ki se kopičijo na prehodih. Eden od najpomembnejših prehodov je prav prehod iz šolanja v zaposlitev. Zgodi pa se, da mladi doživijo prehod iz izobraževanja v brezposelnost. Mladi se sicer zavedajo, da zaposlitev ni več nekaj, kar se pridobi z lahkoto, vendar ne pričakujejo, da bo brezposelnost trajala dalj časa (Leskošek, 2009, str. 213). Rener (2000 kot navedeno v Leskošek, 2009, str. 219) pravi, da se tveganja kopičijo na prehodih iz enega referenčnega okvirja v drugega (npr. iz šole v zaposlitev, iz družine v samostojnost itn.), individualizirane življenjske poti zato postajajo nepredvidljive.

Problemi na slovenskem trgu delovne sile so bili ena od najbolj obravnavanih tem demokratičnega foruma, ki so ga v okviru mednarodnega projekta Bodočnost naših otrok organizirali na Fakulteti za družbene vede. Za prihodnji razvoj slovenske države blaginje je bil kot najpomembnejši problem, ki ga bo morala država blaginje ustrezno nasloviti, izpostavljena brezposelnost, še posebej med mladimi in med starejšo populacijo. Med ključnimi spremembami na slovenskem trgu delovne sile sta bila kot negativna trenda izpostavljena fleksibilizacija delovnih mest in samozaposlovanje. Glede dohodkovne varnosti je bila diskusija usmerjena predvsem na zagotavljanje minimalne plače. Ta je bila razumljena kot način povečevanja enakosti, zmanjševanja revščine in zmanjševanja dela na črno, v katerega so ljudje prisiljeni zato, da preživijo (Filipovič Hrast, Rakar, 2019, str. 142).

Delež ljudi v fleksibilnih in manj varnih oblikah dela narašča (npr. samozaposleni in zaposleni za določen čas), kar je še posebej opazno med mladimi, kjer Slovenija v evropskem merilu izstopa glede na delež mladih s pogodbami za določen čas (UMAR, 2017). Med mladimi je tudi visok delež zaposlenih za skrajšan delovni čas (Kanjuro Mrčela in Ignjatović, 2015 v Filipovič Hrast, Rakar, 2019 str. 84). Strah pred nezaposlenostjo se krepi, je realen in se pomika po starostni lestvici navzdol. Rener (2000 v Leskošek, 2009, str. 210) navaja, da strahovi prizadenejo mlado generacijo, ki je še vedno socializirana v delovno etiko in možnosti individualnih dosežkov, kjer naj bi trud in prizadevanja prinašala uspeh. Hkrati pa so vedno bolj izključeni iz zaposlitev, kar naj bi bil poglavitni razlog za deviantne in kriminogene poti v odraslost.

Beck (2009, str. 224–225) pojasnjuje, da je porazdelitev (neenakih) družbenih možnosti prek izobrazbe treba na novo pretresti. Empirične raziskave dokazujejo, da so se med letoma 1970 in 1982 verjetnosti, da z višjo zaključeno šolo dobiš tudi dostop do primerno statusno višjega položaja, drastično zmanjšale. V toku razvoja je izobraževalni sistem v 70. letih izgubil svojo funkcijo statusne diferenciacije: zaključena šola sama ne zadošča več za doseganje določenega poklicnega položaja in s tem določenega dohodka in ugleda, vendar to ne pomeni, da je šolanje postalo odveč. Nasprotno, brez zaključene šole, ki ti daje kvalifikacijo, je poklicna prihodnost popolnoma zaprta.

Obstaja več vidikov, ki ustvarjajo navidezne rešitve teh problemov. Ukrepe, ki se ukvarjajo s politiko zaposlovanja, lahko tisti, ki jim je namenjena, zavrnejo, ker zožuje njihove poklicne aspiracije. Zaradi večje stopnje tekmovalnosti na trgu dela lahko ukrepi za zmanjšanje brezposelnosti nehote stigmatizirajo tiste, ki so jim namenjeni, ker zaradi tega veljajo v okolju za »zgubarje«, ki si ne znajo pomagati sami. **Zaposlitvene politike so pogosto bolj statistično reševanje problema brezposelnosti in ne resnični ukrepi, ki bi dejansko izboljšali položaj ljudi** (Ule in Kuhar, 2003, str. 43).

1.6.1 Mladi diplomanti v kontekstu zaposlovanja

Vse bolj pereče postaja vprašanje brezposelnosti diplomantov na terciarni ravni. Čeprav še vedno velja, da tveganje brezposelnosti upada z doseženo ravno izobrazbe, se vrednost diplome kot zagotovila za varen vstop na trg dela hitro zmanjšuje (EU Youth Report 2009 v Klanjšek, Lavič 2011, str. 141). Naraščajoča brezposelnost mladih diplomantk in diplomantov je neposredna posledica trendov, ko po eni strani narašča število diplomantov, po drugi strani pa povpraševanje po visokokvalificirani delovni sili stagnira. Slovenski trg dela je letno sposoben (na delovno mesto, ustrezno stopnji izobrazbe) sprejeti manj kot polovico letne generacije diplomantov. Mladinska politika se bo v prihodnje zagotovo srečevala s sorazmerno velikim in rastočim številom diplomantov in diplomantk, ki ne bodo našli svoji izobrazbi ustrezne zaposlitve (Klanjšek, Lavič, 2011, str. 144).

Trg delovne sile zahteva vse bolj izobraženo delovno silo, vendar se kljub povečanju izobraževanja na terciarni stopnji, stopnja brezposelnosti med mladimi, ki so zaključili terciarno izobraževanje, povečuje. Mladi diplomanti so v slabem položaju, saj ob visoki izobrazbi vstopajo na trg dela brez delovnih izkušenj in praktičnih znanj. Med študijem pogosto opravljajo študentsko delo, počitniško delo in sezonsko delo, vendar kljub izkušnjam s tega področja ostaja prehod v zaposlitev težaven, predvsem zaradi strukturnih

lastnosti trga, delovne sile oziroma mehanizmov njegovega delovanja (npr. velik pritok mladih iskalcev zaposlitve v določenem obdobju, obseg netipičnih oblik zaposlovanja, relativna zaprtost zaposlovanja, odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih itn. (Trbanc in Verša, 2002, str. 338–368).

Strah pred nezaposlenostjo je pri mladih v stalnem porastu – od leta 2000 se je skoraj podvojil. Poleg izobrazbe in strokovnosti se stiki, poznanstva in sreča kažejo kot tisti dejavniki, za katere mladi menijo, da so ključni pri iskanju zaposlitve (Klanjšek, Kobše, 2019, str. 58).

1.7 Stanovanjska politika za mlade

Stanovanjske razmere mladih imajo širše družbene posledice, saj vplivajo na odlaganje osamosvojitve in ustvarjanja lastne družine. V Sloveniji se mladi odselijo precej kasneje, kot je to značilno za druge evropske države. To je delno povezano z odsotnostjo ugodnih in varnih najemnih stanovanj na slovenskem stanovanjskem trgu, saj so ravno takšna običajno prva stanovanja mladih (Filipovič, 2005, str. 190).

V Sloveniji že nekaj časa nimamo stanovanjske politike, kar se odraža med drugim v splošnem pomanjkanju stanovanj, posebej pa še v pomanjkanju stanovanj, ki bi bila cenovno dostopna ljudem z nizkimi prihodki. Dodatne težave ponekod povzroča turizem, ki dviguje cene stanovanj, usmerja naložbe namesto v stanovanja v hotele in luksuzna stanovanja. Visoke cene in pomanjkanje stanovanj povečujejo stiske pri ljudeh v vsakdanjem življenju. Pomanjkanje lastnega prostora zmanjšuje avtonomijo ljudi, jih sili v revščino, dolžništvo ali bivanje v neustreznih razmerah. Stanovanjski problemi postavljajo v stisko veliko ljudi, vloga socialnega dela je, da ne le opozarja, ampak tudi v svoji moči prispeva k urejanju dostopnosti do stanovanj za ljudi. Mladi in študenti nujno potrebujejo stanovanjsko oskrbo, torej oskrbo s stanovanji, kot pogojem človeškega dostojanstva, kot način, da krepimo socialno delo in kot sredstvo za preprečevanje stopnjevanja težav ljudi.

»Stanovanjska problematika je prerasla v stanovanjsko krizo in če razumemo stanovanje oziroma dom kot osnovno človeško bivanjsko enoto, lahko torej govorimo o bivanjski krizi. Na globalni ravni smo priča umiku države iz stanovanjske preskrbe in njeni aktivni podpori zasebnih investitorjev, vrtoglavi rasti cen in nepremičninskim špekulacijam. Stanovanja so postala blago in investicijska priložnost. V Sloveniji ni nič drugače. Na to problematiko opozarja iniciativa Kje bomo pa jutri spali?« (Šenica, 2019)

Slabo urejena stanovanjska politika je pereč problem mladih, na to opozarjajo tudi študenti, ki so se zaradi grožnje izselitve iz študentskega doma združili v iniciativo Kje bomo pa jutri spali? Študenti so organizirali več dogodkov in protestov, na katerih so opozorili na problematiko pomanjkanja mest v študentskih domovih in slabo dostopnost do stanovanj. Mladi, ki izgubijo pravico do študentskega doma ali subvencioniranega bivanja, in želijo nadaljevati življenje, ki so si ga že ustvarili v študijskem mestu (npr. Ljubljana, Koper, Maribor) se po zaključenem študiju znajdejo v izjemno težki situaciji. Nedostopnost najemniških stanovanj, rast cen nepremičnin in najemniških stanovanj, z novimi trendi (Airbnb idr.) pa je prišlo do še večjega pomanjkanja stanovanj. Dobiti stanovanje v Ljubljani je skoraj nemogoče, torej se mora študent, ki zaključuje svoj študij v Ljubljani, znajti na različne načine, da lahko ostane in živi v kraju, kjer želi. Težava je, da so zaradi pomanjkanja stanovanj ljudje prisiljeni živeti v stanovanjih, ki so neustrezna za dostojno življenje, hkrati pa plačujejo prevelike najemnine. Ali država sploh rešuje stiske mladih, ki so povezane s stanovanjsko problematiko? Ali je lastno stanovanje postalo dostopno le za bogate in elitneže? Mladi se trudijo, se izobražujejo, upajo na boljšo prihodnost, ko pa končajo študij, se soočijo s kruto realnostjo in velikimi ovirami pri osamosvajanju.

Stanovanjsko politiko moramo razumeti kot razvojno politiko, s katero mladim omogočamo hitrejšo tranzicijo v odraslost in jim s tem večamo možnosti za razvijanje njihovih potencialov in uresničevanje idej. Mlade z ustrezno stanovanjsko politiko tako razbremenjujemo številnih pritiskov, ki jih doživljajo na stanovanjskem trgu, prav tako z vlaganjem v stanovanja spodbujamo razvoj potenciala mladih (Kampl, 2018, str. 7).

1.7.1 Stanovanje in možnosti za osamosvajanje

Dejanske možnosti bivanjske osamosvojitve so izredno slabe. Mladi imajo dejansko dve možnosti za bivanjsko osamosvojitve: nakup ali tržni najem. Možnosti za neprofitni najem so jim praktično onemogočene, saj imajo revnejše družine, ki imajo stalno prebivališče v občini, kjer se potegujejo za stanovanje, prednost (Mladinski svet Slovenije, 2015, str. 2). Mladi se kasneje odločajo za samostojno življenje tudi zaradi slabe dostopnosti do stanovanj, slabih možnosti za nakup primerne stanovanja in rasti cen stanovanj (Kuhar, 2003). Pogosta težava je, predvsem v Ljubljani, premajhna ponudba stanovanj za najem. Ta problem izstopa predvsem zaradi povečanega deleža lastniških stanovanj. Več kot 90 odstotkov vseh nepremičnin je lastniških, kar nas uvršča med države z najmanjšim najemnim sektorjem (Kuhar, 2012, str. 369). Bivanjske razmere mladih so odvisne tudi od njihovih staršev oziroma ekonomskega položaja njihovih staršev, kar seveda predstavlja veliko oviro

pri osamosvajanju za vse tiste mlade, katerih starši živijo v povprečnih ali slabih ekonomskih razmerah (Mladinski svet Slovenije, 2015, str. 1). »Mladi so v izjemno veliki meri podvrženi negotovim oblikam zaposlitve; ta negotovost se pogosto nadaljuje tudi v 30. letih. Na MSS menimo, da so brezposelnost, negotove zaposlitve in nizka plačila za delo osnovni razlogi, da se mladi ne odselijo od staršev; zgrešena stanovanjska politika oziroma odsotnost le-te pa položaj mladih oziroma možnosti za osamosvojitve še dodatno bistveno poslabša.« (Mladinski svet Slovenije, 2015, str. 1)

Osamosvajanje mladih (15–29 let) v Sloveniji je zaradi negotovih oblik zaposlitve, relativno nizkih plač in skorajda neobstoječe stanovanjske politike, izjemno težko. To je še posebej izrazito na stanovanjskem področju, saj mlade generacije bistveno težje dostopajo do stanovanj, kot so generacije pred njimi. Stanovanjski položaj mladih je skoraj popolnoma odvisen od njihovih staršev, pri tem pa imajo dostop do stanovanj predvsem tisti, ki prihajajo iz premožnejših družin. **Povprečnemu zaposlenemu mlademu posamezniku v Sloveniji žal ni omogočen dostojni najem ali nakup stanovanja – vse več mladih si vedno težje privošči bivanje v mestih, kjer so zaposleni ali se izobražujejo.** Na slabo reguliranem nepremičninskem trgu znatno primanjkuje najemniških stanovanj (kot tudi stanovanj na splošno), kar predvsem občutijo mladi. Dijaki in študenti pa imajo težave z bivanjem že v času izobraževanja, saj primanjkuje tudi dijaških in študentskih domov. V zadnjem času pa opazajo tudi vse bolj pogosto nekontrolirano (kratkotrajno) oddajanje stanovanj v turistične namene, kar povzroča dodatne težave na stanovanjskem trgu. S tem namenom so mladinske/študentske organizacije v letu 2019 na Vlado Republike Slovenije poslale poziv mladih glede stanovanjske problematike, v katerem so opozorili, da med prioritetami vlade v letu 2019 ni bilo stanovanjske politike. Vlada RS je v času od tega dopisa soglasno potrdila predlog rebalansa državnega proračuna za leto 2019, ki prav tako potrjuje, da stanovanjska problematika za vlado ni prioriteta (Študentska organizacija Slovenije, 2019).

Mladinske organizacije opozarjajo, da je večina novih stanovanj prevelikih in posledično predragih in da bi morali stanovanjsko politiko mladih reševati ločeno od drugih ogroženih skupin, saj imajo te pri razpisih največkrat prednost (Čepin, 2019).

1.7.2 Podaljšano sobivanje s starši

»Po Eurostatovi raziskavi Labour Force Survey (2007 v Comission of the European Communities 2009) je Slovenija glede dolžine skupnega bivanja staršev in otrok na drugem mestu v Evropi, takoj za Slovaško.« (Kuhar, 2012, str. 366)

Tabela 1: Razlogi za podaljševanje bivanja pri starših. Vprašanje je bilo: Kaj je po tvojem mnenju glavni razlog, da mladi odrasli dlje živijo pri starših kot nekoč? Odgovarjali so stari 15–30 let (v odstotkih)

	EU15	NMS12	Slovenija
Skupni numerus vzorca	11770	7855	500
Ne morejo si privoščiti, da bi se odselili.	42,5	47,3	47,7
Na voljo ni dovolj stanovanj, ki bi si jih lahko privoščili.	27,4	28,9	26,3
Želijo vse domače ugodnosti brez obveznosti.	18,5	9,5	11,1
Pozneje se poročijo, kot so se nekoč.	6,2	8,7	9,6
Ker morajo finančno podpirati svoje starše.	2,7	3,1	3,2
Drugi razlogi	1,9	1,4	1,5

Vir: Eurobarometeh 2007 (Youth survey) v Kuhar, 2012

Kuhar (2012, str. 366) navaja, da se v Sloveniji pokaže, da v starostni skupini 18–24 let s starši živi več kot 90 odstotkov otrok obeh spolov; v starostni skupini 25–29 let približno 60 odstotkov žensk in tudi moških; v starostni skupini 30–34 let pa še vedno dobrih 40 odstotkov moških in dobra tretjina žensk. Kuhar (2012, str. 368) nadalje pojasnjuje vzroke podaljšanega bivanja s starši. Številne študije tako za individualne države kot za kot za primerjalne študije izbranih držav so analizirale dejavnike odselitve od izvirne družine oziroma dejavnike podaljšanega sobivanja s starši, pri tem pa so najpogostejše preučevale materialne razmere, državne podpore in kulturne dejavnike, redkeje pa družinske in psihološke dejavnike.

»Poleg splošnega slabšanja ekonomskih razmer na Zahodu v zadnjih letih so z makrovidika ključne razlike med državami te: situacija mladih na trgu dela oziroma zaposlitvene priložnosti mladih (odseljevanje od doma zavira povečevanje brezposelnosti mladih in vse bolj negotove, fleksibilne, začasne nove zaposlitve nasproti zaščiti starejših delavcev), značilnosti stanovanjskega trga (negativno vpliva majhen najemniški sektor in težka dosegljivost lastniških stanovanj) in možnost zanašanja na različne vire finančne pomoči v posamezni državi blaginje, to hkrati odslikava kulturne vzorce vloge družine v družbi oziroma tip družinskih vezi (odseljevanje pospešujejo državne podpore nasproti starševskim); z individualne perspektive pa odslikava teh makrodejavnikov na mikroraven.« (Billari idr. 2001, 2005 v Kuhar, 2012, str. 368)

Stanovanjska problematika za mlade (in vse druge ljudi) terja v Sloveniji nujne in čimprejšnje ukrepe. Neurejena stanovanjska problematika in slabe možnosti za zaposlitev gredo skupaj z roko v roki. Posledice tega pa nosijo mladi. Podaljšano sobivanje s starši zagotovo ni prva izbira za večino mladih, vendar mladi drugih možnosti nimajo, to pomeni, da so prisiljeni živeti s starši, četudi je to neugodno zanje, njihovo počutje in duševno zdravje, prav tako pa to obremenjuje tudi njihove starše. V še težji situaciji so tisti mladi, ki nimajo možnosti za bivanje doma s starši. Ti so prepuščeni samim sebi in neugodnim razmeram na stanovanjskem trgu. Kje pa potem lahko živijo tisti mladi, ki ne morejo živeti doma? Država ne ponuja rešitev za ta del populacije ljudi, ki ne more živeti doma, hkrati pa jim je ukinjena pravica za bivanje v študentskem domu oziroma subvencioniranem stanovanju. Mladi so prepuščeni samim sebi, lastni ustvarjalnosti za reševanje njihove stiske, hkrati pa se soočajo z nemogočimi razmerami na nepremičninskem trgu. Neprofitno stanovanje je samski mladi osebi skoraj nemogoče dobiti, neke druge oblike namestitve za mlade pa v naši državi ne obstajajo. Mladi si ne morejo privoščiti najemniškega ali lastnega stanovanja, če pa je oseba brez stalne zaposlitve, pa možnosti za to postanejo še manjše.

1.8 Psihosocialne posledice brezposelnosti in skrbi mladih

Individualne posledice brezposelnosti mladih so povezane s socialnim kontekstom. Kako usodno lahko zaznamuje brezposelnost mlade, opozarjajo predvsem raziskave, ki primerjajo populacijo zaposlenih mladih s populacijo brezposelnih mladih. Študije kažejo predvsem na drugačno samopodobo mladih, samospoštovanje in stališča do sveta in življenja pri nezaposlenih mladih kot pri zaposlenih mladih. Raziskovalke in raziskovalci so ugotovili, da brezposelnost mladih pušča neugodne psihične posledice predvsem na samopodobi in stopnji samospoštovanja ter občutku obvladljivosti življenja. Nezaposlenost mladih je po raziskovalnih in teoretskih spoznanjih eden glavnih razlogov za socialno ranljivost mladih, kar ne postavlja mladega človeka samo v neugoden socialno-ekonomski položaj, mu zmanjšuje status in ugled v družbi, ga marginalizira, ampak povzroča tudi dolgotrajne psihične stiske (Ule, Renner, Mencin Čeplak in Tivadar, 2000, str. 47–49).

V Sloveniji so mladi pod vedno večjim stresom in so v primerjavi z vrstniki in drugih držav jugovzhodne Evrope nesorazmerno nezadovoljni s svojim življenjem. Te izsledke je mogoče razumeti kot posledico visoke stopnje individualizacije, pa tudi zaradi relativnega pomanjkanja optimizma glede prihodnosti svoje države. Strahovi mladih so večinoma vezani na strah pred brezposelnostjo, socialno nepravičnostjo, korupcijo itn. Stres, ki ga

izkušajo, je povezan tudi z izkušnjami na trgu dela, kjer se tradicionalne oblike trajne zaposlitve vse bolj nadomeščajo z manj varnimi in bolj fleksibilnimi oblikami (Nareter, 2019, str. 77).

Menim, da je izjemno pomembno opozoriti, da je raziskava o socialno-ekonomskem položaju študentov pokazala (Ule, Tivadar, Kurdija in Rajšp, 2008, str. 88), da so študentke v vseh situacijah bolj zaskrbljene kot študenti. Kar 53 odstotkov študentk dokaj oziroma zelo skrbi, da bodo brezposelne, takih je tudi 30 odstotkov študentov. Vsi ti rezultati kažejo, kako se prikrito slabša situacija žensk v naši družbi in se povečujejo prikriti pritiski nanje. Prehod iz študija v zaposlitev je temeljna tranzicija v odraslost, ki omogoča vse druge tranzicije – lastno družino, otroke, polnopravno državljanstvo, socialno varnost. Razlike smo našli tudi glede na izobrazbo staršev: za prihodnost so bolj zaskrbljeni študenti, ki imajo starše z nizko izobrazbo.

Brezposelnost, stanovanjska stiska oziroma problematika in neprostovoljno podaljšano življenje doma (s starši) so dejavniki, ki zagotovo vplivajo na duševno zdravje ter počutje mladih ljudi, še posebej, ker se s tem soočajo v občutljivem in negotovem obdobju v življenju, ko naj bi se začeli osamosvajati, pridobivati nove življenjske izkušnje, se učili biti še bolj samostojni in začeti svojo življenjsko pot, vendar je to zaradi obstoječih razmer zelo težko.

1.9 Socialno delo in problematika prehoda mladih

Živimo v spreminjajoči se družbi, družbi tveganj (Beck, 2001) in s tem moramo živeti. Makrodružbena tveganja, naravne katastrofe, podnebne spremembe, politični in vojaški spopadi, ekonomske krize in druga tveganja najbolj prizadenejo revne, obrobne in nemočne dele družbe. Socialno delo je stroka, ki ji je poslanstvo delati z »ranljivimi skupinami«, torej z ljudmi, ki so izpostavljeni družbenim pritiskom v večji meri in ki se, zaradi svoje življenjske situacije, znajdejo pred intenzivnimi izzivi, ki lahko povzročijo velike stiske (Flaker, 2020). Upoštevanje vrednot socialnega dela pogosto radikalno omejujejo politično-družbenoekonomski cilj (kapitalistične) družbe (Manning 1997 v Sobočan, 2011, str. 205). V takšni družbi sta v središču socialnega predvsem zmanjševanje tveganj (predvsem tveganj za organizacijo in strokovnjake, ki ponujajo storitve, ter za družbo v smislu varnosti in ekonomskih vidikov) in večanje (ekonomske) učinkovitosti. Na eni strani lahko opazamo povečevanje potreb, ki so posledica predvsem političnih in ekonomskih problemov in

vzrokov, na drugi pa zmanjševanje zmožnosti in sredstev za zadovoljevanje teh potreb (Sobočan, 2011, str. 205).

Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije (b. d.) pravi, da bi se socialni delavci morali zavzemati za čim večjo dostopnost socialnih storitev, ustanov, virov pomoči za vse, ki jih potrebujejo. Tak pristop bi moral biti izražen v neposrednem delu z uporabniki kot tudi v drugih stikih s strokovno in laično javnostjo. Prav tako Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije (b. d.) opisuje profesionalno ravnanje socialnih delavcev, ki vključuje angažiranje na tistih družbenih vprašanjih in področjih, ki so s strokovnim socialnim delom zgolj v posredni, a pomembni zvezi. V tem smislu se socialno delo zavzema za takšne socialno-politične, zakonodajne ali pa civilno-družbene iniciative, ki so v prid uporabnikom socialnega dela.

Po uradnih statistikah Statističnega urada Republike Slovenije (2015 v Lipovec Čebren in Pistotnik, 2016, str. 157) spadajo med osebe z najvišjo stopnjo tveganja revščine tudi brezposelne osebe (glede na status) in glede na stanovanjsko razmerje najemniki stanovanj. Po tej opredelitvi spadajo mladi med osebe z najvišjo stopnjo tveganja revščine, glede na to, da je brezposelnost diplomantov visoka, prav tako je veliko študentov, ki zaključijo študij, prisiljenih živeti v dragih najemniških stanovanjih, še posebej v Ljubljani. Socialno delo je v povezavi z neugodno situacijo mladih izjemno pomembno, glede na to, da je socialno delo stroka, ki se zavzema za potrebne spremembe in se bojuje proti revščini. »Socialnega dela ne potrebujemo tam, kjer je treba vzdrževati obstoječe. Kjer obstaja rutina, kjer je treba le izpolnjevati obrazce in jim slepo slediti, kot pravi Bill Jordan (1987 v Flaker, 2020), ni potrebe po socialnem delu. Socialno delo potrebujemo tam, kjer je potrebna sprememba, kjer je stiska tako velika, da je ljudje več ne obvladajo, kjer se dogajajo spremembe in jih morajo ljudje bolje preživeti, kjer so se spremembe zgodile in se ljudje morajo naučiti z njimi živeti, ali ko obstaja precejšnja možnost, da bo prišlo do sprememb in se je nanje treba pripraviti, ali pa jih preprečiti.« (Flaker, 2020)

Socialni delavci bi morali delovati v smeri omogočanja dostopa do storitev, ustvarjanja novih storitev na prehodu v odraslost in smeri bolj pravične družbe. Tako delujemo v neposrednih stikih z mladimi, s katerimi se srečujemo v strokovnem okvirju ali tudi izven njega. Prav tako menim, da smo na neki način tudi socialni delavci akterji, ki spodbujamo socialno pravičnost, se borimo proti revščini in se zavzemamo za dostojno življenje vsakega človeka – tudi mladega. Običajna praksa kapitalizma je, da so ljudje s slabim finančnim

stanjem izključeni iz različnih vidikov družbenega življenja. Prevpraševati je treba, ali obstoječe službe v skupnosti in lokalnem okolju mladim ponujajo ustrezne storitve, programe, organizacije, kakšen odnos imajo z uporabniki, obstoj neformalno organiziranih oblik pomoči ipd. glede na stiske, s katerimi se soočajo. Pomembno vlogo socialnih delavcev vidim tudi v smislu vpliva na politične odločevalce, v boju za ohranjanje socialne države, če o njenem obstoju lahko še vedno govorimo. Leskošek (2013, str. 149) pravi, da je cilj vsake socialne države znižati stopnjo tveganja za revščino, torej znižati odstotek tistih, ki živijo pod pragom revščine ali pa mejijo nanjo. S socialnimi denarnimi pravicami in drugimi posegi država vpliva na razporeditev prihodkov. Prihodki so predvsem namenjeni tistim, ki živijo v pomanjkanju osnovnih življenjskih potrebščin. Naloga socialne države naj bi bila prav tako spodbujanje povpraševanja na trgu dela in vlaganje v izobraževanje. Tako bi zaposlovanje povečalo, kar bi pripeljalo do manjšega odstotka brezposelnosti in posledično do zmanjšanja revščine.

»Slovenija je izrazito evropsko nadpovprečna pri hitrosti naraščanja revščine, saj smo po tem kazalniku v samem evropskem vrhu« (Dragoš, 2016, str. 153).

V Sloveniji se je dolgotrajna brezposelnost povečala za trikrat, med mladimi pa za več kot štirikrat (UMAR, 2015, str. 69). Vse večja brezposelnost, nedostopnost stanovanj, podaljšano bivanje pri starših, večanje socialnih in materialnih stisk v individualnem življenju in družinskem življenju zahtevajo spremembe na sistemski, politični ravni. Menim, da je tukaj vloga socialnega dela pomembna, da se ohrani (vsaj v neki meri) socialno državo, socialne transferje in blaginjo za vse. Socialno delo ne more in hkrati ne sme biti popolnoma apolitično, saj obstoječe politike v veliki meri vplivajo na življenja in vsakodnevne situacije ljudi. Kot pravi Leskošek (1995, str. 196) »Socialno delo, ali bolje, praksa socialnega dela je politična in pristranska, če to hočemo ali ne. Ali je politična na prvi, torej odvisni način, ali na drugi (na način aktivnega vplivanja), je odvisno od samega koncepta socialnega dela oziroma od modela, iz katerega izhaja. Pristranska pa je zato, ker je naloga socialnega dela zagovarjati potrebe in interese uporabnikov storitev.« Leskošek (1995, str. 196) pojasnjuje, da je koncept socialne politike odvisen od tega, kakšna je odločitev vladajočih političnih strank, in če je socialno delo odvisno tudi od socialne politike, potem je socialno delo politično vsaj v dveh smislih: tako da je odvisno od politike in tako, da more in mora vplivati nanjo. V tem smislu je dilema o nevtralnosti in znanstveni distanci do vplivov vsakdanjega življenja popolnoma lažna.

2 PROBLEM

Za raziskovanje življenjske situacije, v kateri se znajdejo mladi, ki zaključujejo študij, me je spodbudila lastna situacija. Razmišljala sem, kaj se bo zgodilo z menoj, kje bom živela čez nekaj mesecev, ko bom izgubila pravico do bivanja v študentskem domu, si bom lahko privoščila življenje v Ljubljani, bom ostala brez dohodka, bom dobila zaposlitev? Kakšne možnosti imam, da se izognem selitvi v domači kraj in ostanem v Ljubljani? S podobnimi vprašanji se soočajo moji vrstniki, hkrati pa se je pred meseci osnovalo gibanje študentov *Kje bomo pa jutri spali*, katerim je grozila deložacija iz študentskega doma. Nekako sem se poistovetila s študenti iz gibanja, saj izpostavljajo stanovanjsko problematiko v Sloveniji, ki v stisko postavlja veliko mladih, ki zaključujejo študij, opozarjajo pa tudi na slabo urejene razmere na področju socialne varnosti mladih.

Poročilo Society of Glance (2016) navaja, da so mladi bolj kot ostale družbene skupine utrpeli posledice gospodarske krize med letoma 2007 in 2015. Kljub povečanju zaposlovanja pa je okrevanje prešibko, da bi se položaj mladih občutno izboljšal. Študenti se že med študijem soočajo s finančnimi težavami in stiskami, ki jih te ustvarjajo, ob zaključku študija pa se njihova situacija ne izboljša. Za študente, ki zaključujejo študij, je stiska še toliko večja, saj bodo z zaključkom študija ostali brez študentskih pravic, ki so jim prej vsaj v določeni meri omogočale materialno in bivanjsko varnost. Študenti bi torej v tem prehodu, ko zaključujejo študij in se osamosvajajo, potrebovali podporo države, ki pa ne ponuja dovolj ustreznih storitev, dovolj učinkovitih ali različnih oblik pomoči za tiste, ki so zaključili študij in so se primorani osamosvojiti, čeprav razmere v državi niso ugodne za to.

V raziskavi Evroštudent VI (Gril, Bijuklič in Autor, 2018, str. 23) o socialnih in ekonomskih pogojih življenja študentov v Evropi so ugotovili, da so finančne težave naraščale s starostjo študentov. V Sloveniji je o finančnih težavah poročalo 32 odstotkov mlajših od 22 let, 38 odstotkov v starostni skupini 22–24 let ter 45 odstotkov, starih 25–29 let. Ti podatki so nadpovprečni v primerjavi z drugimi državami.

Navedeni rezultati raziskave podkrepijo trditev, da študenti, ki zaključujejo študij, potrebujejo pri tem prehodu in osamosvajanju še toliko več podpore, saj se z leti njihova finančna stiska veča. Mladi se težko materialno in finančno osamosvojijo, soočajo se z ekonomsko in socialno izključenostjo. Tistim mladim, ki imajo finančno pomoč staršev, jim je z materialnega vidika lažje, vendar so lahko še zmeraj v odvisniškem položaju v odnosu do staršev in brez samostojnega odločanja o denarju, ki jim ga dajo starši.

Poročilo raziskave o socialno-ekonomskem položaju študentov v Sloveniji ugotavlja, da so študentje najbolj nezadovoljni s tistimi družbenimi pogoji in dejavnostmi, ki so najpomembnejši pogoji za njihov prehod v ekonomsko in družbeno samostojnost: pogoji zaposlovanja, pogoji urejanja stanovanjskega vprašanja in možnosti ustvarjanja družine (Ule, Tivadar, Kurdija in Rajšp, 2008). Zanima me, ali so mladi, ki zaključujejo študij, le še ena ranljiva družbena skupina (poleg oseb s težavami v duševnem zdravju, starih ljudi, Romov, ljudi z ovirami, LGBT-populacije idr.) za katero država ne ponuja dovolj ustreznih rešitev in podpor. Ali so tudi mladi prepuščeni sami sebi, lastnim virom moči in iznajdljivosti v reševanju svoje situacije? Obenem pa so ravno mladi tisti, ki ob zaključevanju študija potrebujejo podporo in spodbudo, da si lahko sami zamislijo vizijo prihodnosti za naprej in tej sledijo po lastnih željah. V svojem magistrskem delu se osredotočam na mlade, ki trenutno zaključujejo študij in »študentski« način življenja. Zaključek študija je pomembna prelomnica v življenju, ki pa študente pogosto spravlja v stisko, saj se njihova življenjska situacija z zaključkom študija precej spremeni. Z zaključkom študija mladi ostanejo brez študentskega statusa in štipendije, pravice do bivanja v študentskem domu, zdravstvenega zavarovanja, možnosti za delo prek študentske napotnice, ki velikemu številu mladih predstavlja pomemben vir dohodka za preživetje. Razmere na trgu dela, neurejena stanovanjska politika, visoka brezposelnost, odločanje o tem, kje bodo živeli, pomanjkanje stanovanj v glavnem študijskem mestu so dejavniki, ki v veliki meri obremenjujejo tudi mlade, ki zaključujejo svoj študij.

Leskošek (2009) opozarja, da čeprav se država loteva zmanjševanja brezposelnosti mladih z ukrepi aktivne politike zaposlovanja, natančnejša analiza pokaže, da ne zajamejo kompleksnosti pojava, so poenostavljeni, niso naravnani ciljno in ne prepoznajo raznolikosti skupine.

Z raziskavo želim izvedeti, kakšne stiske doživljajo mladi, ki zaključujejo svoj študij, na kakšne načine se s temi soočajo, kakšno podporo (ukrepi, storitve ipd.) bi potrebovali v svoji socialni mreži ter s strani države za izboljšanje njihove situacije. Zanima me, na kakšen način se mladi pripravljajo na zaključek študija, izgubo določenih ugodnosti, ki so jih kot študenti imeli (bivanje v študentskem domu, subvencionirana prehrana, brezplačno zdravstveno zavarovanje, delo prek študentske napotnice idr.) in na prehod iz študijskega obdobja v samostojno življenje.

2.1 Raziskovalna vprašanja

1. S kakšnimi stiskami se soočajo mladi/študenti, ki zaključujejo študij?
2. Katere vrste potreb se pojavljajo pri mladih, ki zaključujejo študij in katere so zanje najpomembnejše?
3. Katere vrste podpore bi potrebovali mladi na državni ravni in katere predloge imajo mladi za izboljšanje njihove situacije?
4. Imajo mladi pri prehodu iz študentskega življenja v drugo življenjsko obdobje podporo staršev, države (socialno varstvo, zavod za zaposlovanje, stanovanjska politika), socialne mreže?

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave

Raziskavo lahko opredelim kot kvalitativno, saj sem z intervjuji pridobila besedne opise obravnavane tematike. Mesec (1997, str. 40) razlaga, da v kvalitativnih raziskavah osnovno izkustveno gradivo predstavljajo zgolj besedni opisi, ki se nanašajo na raziskovani pojav.

V eksplorativnih raziskavah lahko uporabljamo manj sistematične postopke zbiranja in analize podatkov, ni potrebno, da zbiramo le kvantitativne podatke, ampak se lahko zadovoljimo s kvalitativnimi (besednimi) opisi. Značilnost teh raziskav je, da si ne prizadevamo proučiti celotne populacije ali reprezentativnega vzorca, ampak se omejimo na manjše število primerov ali en sam primer (Mesec, 1997, str. 37). Po tej opredelitvi spada raziskava, ki sem jo izvedla med eksplorativne raziskave, saj sem v razgovorih s sodelujočimi zbirala besedne opise, prav tako sem se v svoji raziskavi omejila na manjše število primerov, saj sem intervjuvala deset ljudi, ki so v stiku z realnostjo raziskovane teme.

Za empirične raziskave je značilno, da skušamo do novih spoznanj priti z zbiranjem novega, neposredno izkustvenega gradiva, opazovanjem ali spraševanjem. To gradivo pa uporabimo za preverjanje hipotez in znanstveno dokazovanje. Raziskavo lahko opredelim tudi kot empirično, saj sem s spraševanjem (intervjuvanjem) zbirala besedne opise intervjuvancev oziroma ekspertov iz izkušenj.

3.2 Raziskovalni instrument in viri podatkov

Vire izkustvenega gradiva pogosto delijo na primarne in sekundarne. Gradivo, dobljeno s spraševanjem in opazovanjem, imamo navadno za primarno, drugo pisno gradivo pa za sekundarno (Mesec, 2009, str. 155). Viri podatkov v moji raziskavi so primarni, saj sem podatke zbirala s spraševanjem.

Merski instrument predstavlja vprašalnik, vnaprej pripravljen spisek okvirnih vprašanj oziroma tem, ki sem jih v intervjujih zastavila intervjuvancem. Vprašanja so odprtega tipa, da dopuščajo svobodo pri odgovarjanju. Zanimalo me je, s kakšnimi stiskami in potrebami se soočajo mladi, ki zaključujejo študij, katere vrste podpore imajo in kakšno podporo bi potrebovali. Odprta vprašanja dopuščajo svobodo pri izražanju in odgovarjanju, dobimo lahko kreativne odgovore in nove vidike pri obravnavani tematiki, prav tako lahko vprašanja predstavljajo vir krepitve moči, saj lahko intervjuvanec izrazi lastno mnenje in doživetje, če

mu to drugače ni omogočeno, hkrati pa sem želela izvedeti, kakšne stiske doživljajo intervjuvani. Mesec (2009, str. 243) pravi, da je prednost odprtih vprašanj to, da vprašancu ne vsiljujejo načina razmišljanja o vprašanju in načina odgovarjanja; odgovori se lahko s svojimi besedami na osnovi svoje izkušnje. Tako se poveča možnost presenetljivih, nenavadnih odgovorov in odgovorov, ki osvetlijo medsebojne odnose me vprašanji in nastanek mnenj.

3.3 Populacija in vzorčenje

Populacijo v raziskavi predstavljajo vsi študenti in študentke, ki v šolskem letu 2019/2020 zaključujejo študij (ali pa že koristijo dodatno leto – »absolventa«). Odločila sem se za vzorčenje, torej sem podatke zbrala le o določenem številu enot iz populacije (10 enot). Vzorec je neslučajnostni in priročen, saj sem intervjuvala osebe, ki so mi bile najbolj dostopne. Mesec (1997, str. 81) pravi, da nekateri sodijo, da so te vrste vzorci najpogosteje uporabljeni v družboslovnih raziskavah, saj so številne raziskave izvedene na skupinah ljudi, ki so raziskovalcem najbolj dostopne.

Uporabila sem metodo snežne kepe, saj sem intervjuvance pridobila tudi prek znancev in že intervjuvanih oseb. Morda je bolje, kot pravi Mesec (1997, str. 73), da ne uporabljamo izraza vzorčenje, ki implicira reprezentativnosti namen, ampak raje izbor, saj je pri izboru določenega primera odločilno, da bomo v njem našli obilo informacij o področju, ki ga proučujemo.

Za intervjuje sem izbrala nekaj študentov in študentk, ki jih poznam, nekaj pa sem jih pridobila prek znancev. Intervjuje sem naredila s študenti in študentkami različnih univerz (Maribor, Ljubljana) ter s študenti in študentkami iz različnih fakultet (družboslovje, naravoslovje). V vzorec sem vključila tudi študente z gibalnimi ovirami, prav tako sem vključila oba spola. Želela sem pridobiti čim več raznolikih pogledov in mnenj, ki kažejo razlike znotraj same populacije oziroma vzorca. Intervjuvala sem študente in študentke, ki živijo doma in tiste, ki živijo v študentskem domu, da bi dobila različne opise življenjskih situacij. Osipa ni bilo, saj so se vsi odzvali na moje povabilo.

3.4 Zbiranje podatkov

Naredila sem deset intervjujev s študenti različnih spolov in študijskih smeri, s študenti, ki živijo doma s starši in tistimi, ki živijo v študentskem domu. Intervjuvala sem tudi gibalno ovirane študente. Intervjuji so potekali na različnih lokacijah, v študentskem domu in pri

intervjuvancih doma. Intervjuje sem naredila v mesecu januarju in februarju 2020, trajali pa so od petinštirideset minut do ene ure in trideset minut. Sodelujoče sem vprašala, ali lahko pogovore snemam, saj bi tako lažje sledila pogovoru in se osredotočila na sogovornike in sogovorke. Opozorila sem jih, da lahko diktafon tudi ustavim, če ne želijo, da je kaj posneto. Večina jih je na snemanje pogovora privolilo, treh intervjujev nisem posnela, ampak sem z dovoljenjem intervjuvancev sproti vprašanja zapisovala.

Morda je pri določenih vprašanjih bilo v pogovoru vzdušje nekoliko »težje«, saj sem intervjuvanke in intervjuvance spraševala tudi o njihovih skrbih in strahovih za prihodnost, kar pa je tudi precej intimna zadeva.

3.5 Obdelava in analiza podatkov

V prvi fazi obdelave podatkov sem zapisala transkripcije intervjujev. Poslušala sem posnetke intervjujev in besedilo sproti zapisovala v Wordov dokument. Kasneje sem ob upoštevanju tehnik parafraziranja in povzemanja besedilo uredila. Mesec (1998, str. 92) pravi, da uporabljamo razne tehnike parafraziranja, kadar je dokumentacija obsežna.

Podatke sem obdelala s pomočjo kvalitativne analize. V urejenem besedilu sem določila enote kodiranja in jih oštevilčila, tiste dele besedila, ki niso relevantni, sem izpustila. V fazi odprtega kodiranja sem enotam pripisala pojme. Pojme sem označila zdravorazumsko, delno pa iz teorije. V naslednji fazi sem pojme med seboj primerjala in jih s pomočjo tabel združila v kategorije in podkategorije. Pojme, ki so se nanašali na podobno ali enako vsebino, sem združila. Na tej točki je bil potreben tehten premislek in preurejanje pojmov po kategorijah. Nekaterim kategorijam sem določila podkategorije (aksialno kodiranje), tam, kjer je bilo to potrebno in smiselno zaradi velikega števila pojmov. Za lažje razumevanje besedila sem analizirala nekatere pojme in kategorije ter s tem odkrila njihove značilnosti in vrednosti. Na koncu sem na podlagi empiričnega gradiva oblikovala besedilo, ki zajame bistvo pojmov in kategorij.

4 REZULTATI

4.1 Stiske študentk in študentov, ki zaključujejo študij

4.1.1 Vsakdanje življenje študentk in študentov

Skoraj vse študentke in študenti ob študiju opravljajo delo prek študentske napotnice, da si lahko privoščijo študij ali za preživetje, nekateri si zaradi zaslužka prek študentskega dela morda lahko privoščijo kaj več. *»Na eni strani sem študentka, še vedno redno študiram, po drugi strani sem študentska delavka, to pomeni, da poleg študija zraven delam. In sicer v enem podjetju, ki se ukvarja s trženjem farmacevtskih zdravil.« (A1)* Veliko študentk in študentov se ukvarja s prostovoljnim delom, zaradi dodatnih izkušenj in referenc za naprej, saj menijo, da je zaposlitev težko dobiti, predvsem študentke in študenti družboslovnih ved. Prostovoljno delo je pogosto in običajno predvsem med študenti družboslovnih fakultet (A2, H6, H12). Študent, ki uporablja voziček, je povedal (H12), da prek študentskega servisa skoraj ne dela, dela pa prostovoljno na projektih. Nekateri študenti že v času študija delajo v tujini (*»freelancerji«*), saj menijo, da imajo tam več možnosti za prihodnost, svoje delo pa prejemajo boljše plačilo kot v Sloveniji (F3). *»V času študija si poskušam narediti urnik, da lahko ob študiju čim več delam, da si lahko pokrijem življenjske stroške in si mogoče še kaj privoščim.« (F4)* Veliko študentov med študijem dela, saj jih starši lahko finančno podpirajo v manjši meri ali pa jih sploh ne. Intervjuji so pokazali, da študij brez finančne podpore staršev ali lastnega dela skoraj da ni več dostopen oziroma mogoč. Intervjuvanci (F6, H25, A16) so povedali, da imajo njihovi starši večje ali manjše finančne težave, zato se morajo čim prej osamosvojiti in dobiti službo, da bodo lahko nadaljevali življenje, kot si ga želijo. *»Živim samo z mamo in je nočem finančno še bolj obremenjevati, saj tudi mama prejema minimalno plačo in je preživetje iz meseca v mesec težko.« (F6)* Intervjuvanec (E1) je povedal, da dela na črno in da živi doma, vendar bi se rad odselil takoj, ko mu bo finančno stanje selitev dopuščalo. Intervjuvanka (E34) je s pesimističnim prizvokom povedala, da raje dela na črno v tujini kot pa nič, da bomo delali do smrti in da pokojnin mladi ne bomo videli. Druga študentka pa je povedala (B10), da v svoji trenutni situaciji, ko zaključuje študij, ne vidi nič dobrega in da ji to povzroča stisko. Študenti doživljajo občutke samoodgovornosti za svoje življenje, čeprav se zavedajo obstoja in vpliva družbenih neenakosti: *»Je res na nas, čeprav ni res, ker so strukturne omejitve, ki onemogočajo to, da bi postali vse to, kar si želimo – finančne in tako naprej.« (A34)*

Študenti so tekom študija zelo obremenjeni in so navajeni delati, saj poleg študija opravljajo študentsko, prostovoljno in projektno delo ali pa vse hkrati. Imajo več obveznosti, njihovi urniki so občasno zasedeni tudi od jutra do večera. *»Fakulteta je kar stresna. Poleg študija delam še na številnih drugih projektih, pred izpitnim obdobjem sem ostale stvari izpustil, drugače pa sem bil zaseden od jutra do večera, zato je dokaj stresno.« (H1)* Študentke in študenti, ki se na fakulteto vozijo z javnim potniškim prometom, se počutijo obremenjene, saj jim prevoz vzame veliko časa. *»Ko smo še imeli predavanja, je bilo težko, ker sem potreboval eno uro vožnje iz Kamnika do Ljubljane, 15 minut do avtobusne postaje Ajdovščina in potem še 15 minut do Inštituta Sigmunda Freuda. To je torej tri ure za prevoz in sedem ur predavanj ali vaj. Potem pa še seminarske naloge, hoditi na treninge in še obveznosti na fakulteti.« (E2)*

Razlike v doživljanju lastne situacije se pojavljajo med študenti in študentkami, ki živijo doma in se na fakulteto vozijo, ter tistimi, ki živijo v študentskem domu. Študenti, ki živijo v študentskem domu, so se manj pritoževali glede počutja in obremenitev, za razliko od študentov, ki živijo doma, ker si svojega stanovanja ne morejo privoščiti. *»Živim doma, kar mi povzroča tudi dodaten stres, ker mi pri mojih letih ni več za živeti doma.« (B4)* Po izgubi statusa ne bodo imeli težav z življenjskim prostorom samo študentke in študenti, ki izgubijo študentski dom, ampak še naprej tisti, ki živijo doma. *»Grozno mi je, da bi potem še naprej morala živeti doma.« (B13)* Le ena študentka se ni pritoževala čez življenje pri starših. *»Zavedam se, da bom po zaključku študija morala zaposliti, sedaj pa še vedno uživam nek bonus tega statusa, ker živim doma in sem finančno odvisna od staršev.« (C18)*, čeprav je povedala, da si želi več miru in časa zase (C6).

Študenti si želijo ustvariti samostojno življenje in svoj prostor za življenje, vendar bi morali za to imeti dovolj denarja, kar pa situacijo dodatno otežuje, če je finančna stiska staršev slaba in je študent finančno samostojen. *»Skrbi me, da ne bom dobil službe in lastnega prostora za bivanje, da se lahko končno odselim od svojih staršev.« (E13)* Študentke in študenti, ki izhajajo iz finančno slabše situiranih družin, se trudijo biti (in tudi so) finančno neodvisni tekom študija. *»Oče mi občasno da 100 evrov na mesec, uradno bi mi moral vsak mesec, vendar tega ne zahtevam, saj je tudi sam v težji finančni situaciji. Mama mi tudi občasno finančno pomaga, če rabim, vendar je to zelo redko, ker se zelo trudim biti finančno neodvisen, saj se zavedam, da je tudi njena finančna situacija zelo slaba.« (F25)*

4.1.2 Počutje in duševno zdravje

Študenti in študentke, ki se sami preživljajo, so zelo obremenjeni, saj morajo delati, da lahko študirajo, situacija pa vpliva na njihovo počutje in doživljanje dogodkov v življenju. *»Glede težav na področju duševnega počutja ... Odkar delam, govorim v spanju. Mogoče zato, ker je situacija vseeno zelo stresna, saj se vsak dan vozim iz Maribora do Gradca. Med vožnjo moraš biti fokusiran in tudi v službi moram biti fokusiran. Po službi pa se moram voziti nazaj, se učiti za izpite, se pripravljati na obvezne vaje na fakulteti, delati domače naloge, poleg tega pa si želim še socialno življenje, se zdravo prehranjevati in se gibati. To pa je vse skupaj naporno, potem ti že primanjkuje časa in spanca in si v tem začaranem krogu.« (F7)*

Vsi študenti so zaskrbljeni, pogosto se skrbi navezujejo na prihodnost in izgubo statusa študenta. *»Razmišljam res veliko o tem, ker me je res strah, kaj bom, ko bom čez par mesecev magistrirala in bom brez teh možnosti/ugodnosti.« (B43)* Tudi študenti naravoslovnih smeri doživljajo strahove glede prihodnosti, čeprav imajo zaupanje v to, da z iskanjem zaposlitve ne bodo imeli težav. *»Bolj me skrbi za prihodnost, saj nimam interesa biti v najemu za celo življenje. Kakšne so možnosti ali bom živel v luknji za malo denarja ali kaj bom. To me v bistvu najbolj teži, denar.« (G9)* Čeprav velja študentsko obdobje za eno lepših in brezskrbnejših obdobj v življenju, se študenti, ki zaključujejo študij, prav gotovo ne počutijo brezskrbno in pred seboj kljub doseženi izobrazbi, ne vidijo varne in gotove prihodnosti. *»V bistvu bi lahko rekel, da ni stvari, ki me ne skrbi.« (H33)*

Pogoste težave, ki se pojavijo pri študentih, so stres, nespečnost, občutki zaskrbljenosti, slabo razpoloženje, strah za preživetje, zelo pogosto se pri študentih pojavljajo občutki tesnobe, tako kot to opisuje študentka: *»Zadnjič sem se pogovarjala s fantom in nisem vedela, kako bi opisala ta 'filing'. Me je vprašal, če je takšen 'filing', kot da bi imela jutri neko tekmo. In sem rekla, točno tako je. Kot da bi imel jutri neko pomembno tekmovanje, ko se moraš izkazati ... Tako da ja, ta občutek konstantne tesnobe.« (A5)* Neprijetni občutki, ki jih doživljajo, so vezani na prihodnost in izzive, ki se bodo pojavili, ko bodo izgubili status; to je iskanje zaposlitve, prostora za bivanje in sprejetje ter sprijaznjenje z dejstvom, da niso več študenti, ampak odrasle osebe, ki se bodo soočale s tegobami »odraslega življenja«. *»Počutim se nemirno, na nek način depresivno, ker me je strah, da tega ne bom dobila in bom potem v nekem začaranem krogu, ko bom iskala zaposlitev, ki je ne bom dobila in bom slabe volje.« (B7)*

4.1.3 Posledice izgube statusa

Izguba statusa zelo spremeni ustaljen način življenja, še posebej tistih študentov in študentk, ki ne živijo doma, ampak v študentskem domu, saj naenkrat izgubijo svoj prostor za bivanje, v katerem so živeli več let in si tam ustvarili socialna omrežja, prijatelje ter svoj način življenja. Študenti in študentke so izpostavili, da izguba statusa zanje pomeni izgubo socialne varnosti, ker izgubijo status in nekateri s tem svoj edini prihodek, ki ga dobijo z delom prek študentske napotnice, izgubijo pravico do subvencioniranega bivanja v študentskem domu ali stanovanju, subvencioniranega prevoza in brezplačnega zdravstvenega zavarovanja ter pravico do štipendije. *»Potem ... Ja, izgubiti študentski dom in štipendijo pomeni v bistvu ... Izgubiš zelo velik del varnosti. Nimaš toliko svobode izbire ... Zdi se mi, da se mladostništvo zelo velikokrat razume kot neko obdobje eksperimentiranja, pa saj iščeš in tako naprej, ampak v bistvu tukaj sploh nimaš več svobode, ker iščeš samo s tega okvirja, ki ti omogoča, da še lahko vedno preživiš iz dneva v dan.« (A20)* Zdi se, kot da so študenti že vnaprej pripravljeni, da bo njihovo življenje, ko izgubijo status, težko. *»Ker vseeno pri nas študentsko življenje ni tako slabo, kot je slabo potem, ko imaš službo. To vse je odvisno od vsega. Finančno si mogoče celo boljše s statusom kot brez, ker imaš neke ugodnosti. Kot študent še mogoče lahko zaslužiš več. To me najbolj skrbi, da moraš naenkrat biti samostojen, se sam znajti v taki situaciji in kaj, če ne dobiš službe, kaj če to 'Ful' si pod stresom, kaj narediti.« (B16)*

Študentke in študenti pravijo, da bodo z izgubo statusa izgubili svobodo, prihodek, da bodo imeli manj prostega časa, več obveznosti in odgovornosti, izgubili bodo stike s prijatelji in stroko, povečali se bodo življenjski stroški, ponovno bodo pahnjeni v ekonomsko odvisnost od staršev, soočati se bodo morali z novo realnostjo. Izgube statusa študenti ne povezujejo z novimi življenjskimi priložnostmi in potmi, veseljem ali večjo svobodo, temveč izgubo statusa doživljajo s strahom, negotovostjo in odporom, izgubo statusa doživljajo kot veliko težavo. *»Izgubiti študentski status pomeni 'ful' veliko dodatno skrb.« (A18)*

4.1.4 Stiske in skrbi, s katerimi se soočajo mladi, ki zaključujejo študij

Študenti in študentke se ob zaključevanju študija soočajo z različnimi stiskami, težavami ter stresnimi življenjskimi dogodki (izguba stanovanja, selitev, iskanje novega stanovanja, iskanje zaposlitve, razmišljanje o prihodnosti itd.). Zelo veliko skrb študentom in študentkam predstavlja izguba statusa in s tem povezana izguba socialne varnosti in pravic, ki izhajajo z naslova študentskega statusa. Študente skrbi, da se bodo ob zaključku študija, ko diplomirajo oziroma magistrirajo, znašli v še večji finančni stiski, kot so že zdaj. Mladi

diplomanti in diplomantke ne povezujejo izgube statusa z novimi, bogatejšimi in lepšimi življenjskimi priložnostmi, temveč se vsi s težavo spoprijemajo z dejstvom, da bodo izgubili študentski status in način življenja, ki so si ga ustvarili. *»Druga stvar, ki me skrbi ... Se mi zdi, da študentsko življenje ... To, da si ti študent popolnoma definira vse vidike tvojega življenja. To pomeni, da živiš v študentu, ko nisi več študent, ne izgubiš samo statusa študenta, ampak izgubiš marsikaj več.« (A13)*

Študenti in študentke menijo, da imajo med študijem določeno mero socialne varnosti in pravic, ki jim vsaj v manjši meri omogočajo dostojnejše življenje, skrbi pa jih, da bo po izgubi statusa njihovo življenje bolj negotovo in težje. *»Po drugi strani pa je vse odvisno od finančne situacije – to je zelo pomembno. Prej si imel štipendijo, pa vsaj nek dohodek, potem pa nič več ne dobiš.« (B28)* Najpogosteje študentke in študenti doživljajo občutke negotovosti v povezavi s prihodnostjo, saj se bojijo posledic izgube študentskega statusa. *»Bojim se za prihodnost, čutim strah. Strah me je, kaj bo po fakulteti, ko ne bom imel več študentskega doma.« (F8)* Zelo pogosto prihodnji diplomanti odgovornost za uspeh prevzemajo nase, kar vzbuja še večje občutke pritiska, strahu in negotovosti. *»Kar naenkrat moraš na novo postaviti cilje, na novo časovnice ... Niti ni toliko vseeno, kako boš oblikoval svoje življenje, ker se mi zdi, da res živim v neki družbi, kjer se zasluge za uspeh pripisujejo posamezniku, njegovemu trudu, zavzetosti. Odgovornost je zelo velika, čutiš res veliko odgovornost, da urediš svoje življenje tako, kot si želiš.« (A26)*

Stisko študentki in študentu predstavlja izguba dohodka (prek študentske napotnice ali štipendija), kar v še večji meri obremenjuje študente in njihove starše. Nekateri študenti morajo finančno pomagati svojim staršem ali pa biti finančno neodvisni od staršev, saj se njihovi starši soočajo z denarnimi težavami. *»'Itak' potem še starši izgubijo otroški dodatek, in potem še oni nimajo denarja, pa jim moraš ti finančno pomagati.« (E38)* Študenti in študentke se počutijo osamljeni in prepuščeni samim sebi. *»Ni prehoda, kar naenkrat si prepuščen sam sebi. Najhujši je ta občutek, da se počutiš res sam. Se mi zdi, da prideš v fazo življenja, ko vidiš, da stvari ne bodo šle tako preprosto, kot si mislil na začetku. Res si prepuščen sam sebi.« (A32)*

Skrbi in s tem povezane stiske študenti doživljajo tudi zaradi nepoznavanja možnosti, storitev in pravic, ki so jim na voljo po zaključenem študiju, menijo, da so premalo informirani o obstoječih možnostih in storitvah za mlade po zaključenem študiju. *»Saj nekaj vem, ampak veliko je še neznank, veliko je stvari, ki so mi neznane.« (A46)* *»Mislim, da je do*

neke mere študentom razloženo, obstajajo predavanja na to temo – v smislu kam po študiju, ampak se mi vseeno zdi, da je tega premalo.» (D19) Pritiski za uspešno nadaljevanje življenja po zaključenem študiju se stopnjujejo, še posebej, če študentke in študenti želijo še naprej živeti v univerzitetnih mestih in se ne želijo vrniti nazaj domov. »Po drugi strani pa se počutim tako gola, tako odgovorna za to, da se vse spelje tako kot se mora, da me v bistvu že najmanjše stvari 'frustrirajo'. Torej zaradi teh pritiskov, da res izpolnim vse potenciale, tudi pride zraven, da postaneš perfekcionista za vsa področja, ker morejo biti zelo dobro pokrita.« (A36)

4.1.5 Stanovanjske stiske

Študentke in študenti, ki živijo v študentskem domu, se soočajo z izgubo stanovanjskega prostora, v katerem so živeli več let. Skrbi jih, da se bodo zaradi izgube študentskega doma morali vrniti k staršem ali pa plačevati previsoke najemnine zasebnikov, ki so za študente skorajda nedostopne. Zelo težko si po večletnem samostojnem življenju predstavljajo, da bi se vrnili domov. »Gledala sem stanovanja, 300 evrov na mesec za sobo. To pomeni, da če gledam garsonjere, je samo najemnima brez stroškov 500 evrov in 100 evrov stroški, da ne govorimo še o hrani, zavarovanju ... Če ne najdem službe v Ljubljani, ki je skladna z mojo izobrazbo, bom prisiljena sprejeti bilo katero službo, če se ne bom odločila za to, se bom morala vrniti nazaj domov.« (A42) Glede na razmere na trgu nepremičnin je študente in študentke strah, da ne bi našli stanovanja za dostojno življenje. »Strah me je, da ne bom našel primerne stanovanja zase (lokacija, dovolj velik prostor), ko se bom moral izseliti, najbolj pa me je strah, da bi moral iti domov, če ne bi našel stanovanja.« (F17) Nekateri študenti in študentke so se sprijaznili z dejstvom, da se bodo morali vrniti nazaj domov, dokler ne najdejo redne zaposlitve, čeprav si tega ne želijo in bi radi ostali v kraju, kjer so. »Kar se tiče prostora za bivanje, dokler ne dobiš službe, moraš ostati doma, jaz nimam druge opcije.« (H20)

Študenti se strinjajo, da so cene nepremičnin v Ljubljani previsoke, da so razmere na trgu nepremičnin zelo slabe, da najemodajalci izkoriščajo najemnike (G29), da je stanovanjsko problematiko dodatno poslabšal Airbnb (G32). »Imel sem nekaj razgovorov za stanovanja, vendar so ti ljudje, najemodajalci res nori in njihove cene in zahteve.« (E5) Mladi se zavedajo, da je odsotnost stanovanjske politike za mlade velik problem, da so možnosti za lastno stanovanje v Ljubljani nerealne, še posebej brez finančne pomoči staršev (G30).

Študenti pravijo, da je zagotovljeno stanovanje oziroma prostor za bivanje pogoj za uspešen prehod v odraslost. *»Ta prehod bi zelo lajšalo zagotovljeno stanovanje (G33)«. Študenta, ki uporabljata voziček, pravita, da imata možnosti za neprofitno stanovanje, vendar je za to stanovanje treba zelo dolgo čakati, prav tako je velika težava, da do stanovanja oseba ni upravičena, če nima stalnega prebivališča v občini, kjer želi stanovanje. »Ni nujno, da bi dobil neprofitno stanovanje, ker je potrebno zelo dolgo čakati. To so čakalne dobe.« (I16)* Dodatna težava za študenta, ki uporabljata voziček, predstavlja neprilagojena arhitekturna zasnova za bivališča oziroma arhitektonske ovire dostopnosti z vozički. *»Če si bom službo iskal v Ljubljani, si bom potem moral tudi stanovanje najti zelo blizu službe, da bi mi bilo potem lažje, da bi lahko šel z vozičkom tudi peš. Pa tudi ni pogoj, da bi stanovanje bilo v pritličju, če je dvigalo.« (I25)*

Zelo velike stiske ob zaključevanju študija doživljajo študenti, ki živijo doma. *»Kar naenkrat ne moreš več delati prek študenta, obsojen si, da si pri zelo vernih starših, ki ne želijo, da seksaš pod isto streho.« (E10)* Študenti se zavedajo, da je pogoj za lastno bivanje in osamosvojitve dovolj visok vir prihodka, torej plača. *»Še vedno živim doma, če ne bom dobila službe, bom prisiljena še naprej živeti doma.« (B19)* Študenti in študentke bi se preselili od staršev, če bi imeli dovolj denarja ali prihrankov in finančne podpore, vendar nekateri živijo doma, čeprav si tega ne želijo oziroma nestrpno čakajo, da se bodo lahko odselili na svoje.

4.1.6 Zaposlitev

Študenti in študentke menijo, da je za uspešen prehod v odraslost in uspešno osamosvajanje nujno potrebna takojšnja zaposlitev (A41). Skrbi jih, da ne bodo našli zaposlitve, ki bo skladna z njihovo stopnjo izobrazbe, čeprav so v izobraževanje vložili veliko lastnega truda. *»Najbolj me skrbi to, kar sem povedala. Itak, prva stvar, skrbi me, da ne bom dobila dela, ki bo ustrezalo moji stopnji izobrazbe, da ne bo ustrezalo temu, za kar dejansko veliko vlagam.« (A12)* Študente je strah, da ne bodo našli zaposlitve. *»Počutim se nemirno, na nek način depresivno, ker me je strah, da tega ne bom dobila in bom potem v nekem začaranem krogu, ko bom iskala zaposlitev, ki je ne bom dobila in bom slabe volje.« (B7)* Zelo so negotovi glede iskanja zaposlitve (H35, I14). *»Najbolj me skrbi iskanje službe, kje in kako jo bom našel.« (H7)*

Zdi se, da se študentke in študenti ne počutijo dovolj opremljene za trg delovne sile. *»Skrbi me glede zaposlitve, v smislu tega, da bom morala delati samostojno.« (D8)* Študenti

naravoslovnih študijskih smeri se počutijo glede iskanja zaposlitve samozavestno in so optimistični, verjamejo, da je povpraševanje po zaposlovanju v njihovih strokah (študenti elektrotehnike in medicine) veliko. Študentka, ki študira na Medicinski fakulteti, je edina študentka, ki je glede zaposlitve brezskrbna, jo pa skrbi samostojno delo. *»Mene ne skrbi, da ne bi dobila službe, ker vem, da jo bom, saj sem na Medicinski fakulteti.« (D14)* Študenti, ki zaključujejo študij na Fakulteti za elektrotehniko, so brez skrbi za zaposlitev, saj je povpraševanje po njihovi stroki veliko. *»Za mojo stroko mislim, da lahko hitro poiščeš oglase za službo in tudi za zaposlitev v tujini, veliko tega imamo tudi na fakulteti.« (F33)* Študent, ki uporablja voziček in je inženir elektrotehnike, se prav tako strinja z dobrimi možnostmi za zaposlitev. *»Mislim, da bo malo lažje s tega vidika, da inženirje elektrotehnike kar precej iščejo. Trenutno je v tej stroki več povpraševanj za delo kot je dejanskih diplomantov, precej več (I10). Za zaposlitev ga skrbi z vidika uporabe vozička, saj bi moralo delovno mesto in delovni čas zanj biti prilagojeno.*

Študenti družboslovne smeri doživljajo več ovir, stisk, strahov in negotovosti v povezavi z zaposlitvijo. Menijo, da moraš imeti res srečo, da dobiš zaposlitev (H31), v manjši meri verjamejo, da lahko službo dobijo na podlagi osebnostnih lastnosti, izkušenj in motiviranosti. Študenti in študentke Fakultete za socialno delo ter študentka Pedagoške fakultete močno kritizirajo obvezen strokovni izpit, saj njihovo situacijo še dodatno otežuje. *»Mi pa smo dejansko po petih letih nezaposljivi, ker moraš imeti delovne izkušnje, strokovni izpit in potem komaj lahko začneš delati. Jaz sem delala recimo faks 5 let in sem potem nezaposljiva, saj še morem narediti pripravništvo itd.« (B18)* Strokovni izpit pomeni dodatno finančno obremenitev za mlade diplomante, ki so že tako v finančni stiski, če je finančno zaledje njihove družine slabo ali če so finančno samostojni. *»Pet let fakultete imamo, potem pa še strokovni izpit, ki je zelo drag in neumnost.« (H28)* Situacija je za študentke in študente še težja, če morajo poleg iskanja zaposlitve opravljati neplačano prostovoljno delo, da imajo pogoje za strokovni izpit. *»Za pedagoški izpit rabiš določeno število ur pedagoškega dela oziroma prakse. To je delo, ki ga počneš brezplačno. Redkokatera ustanova ti bo to delo plačala. To je delo, ki si ga primoran opraviti prostovoljno. Torej, poleg dela, ko iščeš zaposlitev, moreš opraviti še te prostovoljne ure.« (A31)* Študenti in študentke (B6, H29) doživljajo skrbi zaradi obveznega pripravništva, saj ga morajo opraviti, če želijo imeti možnosti za opravljanje strokovnega izpita ter posledično imeti večje možnosti za dobro zaposlitev v željeni smeri. Menijo, da je pripravništvo v socialnem varstvu težko dobiti in da je to področje zakonsko premalo urejeno. Mladi

diplomanti so na neki način socializirani v brezupnost, negotovost in negativna pričakovanja glede zaposlitve. Zaposlitev v njih vzbuja negativne občutke, saj so sprijaznjeni s tem, da se bo njihovo življenje spremenilo, vendar ne na boljše. *»Slaba stran tega je, da bi imel manj časa, saj ko se enkrat zaposliš, je konec študentskega življenja, moraš delati 8–9 ur na dan, odvisno, kako je.« (F21)* Težko se sprijaznijo z zaključevanjem študentskega obdobja in prehodom v odraslost. *»V Ljubljani, ker je tam najlažje najti službo in še vseeno bi imel to študentko življenje ali pa vsaj to 'psevdo' študentsko življenje.« (E16)* Pri iskanju zaposlitve opozarjajo na centralizacijo storitev v glavnem mestu, študentke in študenti pravijo, da bodo zaposlitev lažje dobili v glavnem mestu, zato bi tudi po izgubi statusa raje živeli v Ljubljani. *»Bolj me mika živeti v okolici Ljubljane. Na podlagi vseh delavnic in projektov imam več možnosti v Ljubljani, na Koroškem niti ni toliko zanimanja, niti toliko možnosti, da dobiš službo kot socialni delavec.« (H43)*

4.1.7 Soočanje z izzivi ob izgubi študentskega statusa

Študenti in študentke imajo različne vizije in strategije za reševanje stisk, ki nastopijo z zaključkom študija. Le ena študentka nima ciljev za naprej (C22), je pa že prej rekla, da ji ugaja, da še za zdaj ni finančno neodvisna, prav tako ni nikoli prejemale štipendije in je živela doma. Bolj organizirani in fokusirani na prihodnost so tisti študenti, ki imajo slabše finančno zaledje doma ter tisti, ki morajo sami delati, da se preživljajo. Študentke in študenti spremljajo oglase za delo, v najslabšem primeru razmišljajo o delu izven svoje stroke ali o delu v tujini *»Nekaj bom že, če ne bom šla delat v Avstrijo.« (B33)* Kljub temu delo v tujini ni idealna rešitev zanje. *»Zdaj, ko sem mlad, mislim, da bi se lahko vozil delat v tujino, kasneje pa po petih, desetih letih, bi si v Mariboru kupil stanovanje. Potem bi raje delal v okolici, ne bi rad porabil toliko časa za vožnjo še naprej v življenju.« (F14)* Nekateri študenti in študentke so seznanjeni z možnostjo denarne socialne pomoči in neprofitnega stanovanja. *»Edino, kar lahko delaš, je kakšno plačano občasno delo ali pa denarna socialna pomoč, če bi jo potreboval.« (H21)* Študenta, ki sta gibalno ovirana, razmišljata o stanovanjskih možnostih, ko izgubita študentski dom. Društvo študentov invalidov ima stanovanja za študente, prav tako razmišljata o neprofitnem stanovanju, saj menita, da imata možnosti za stanovanje zaradi uporabe vozička.

Študent (I), ki je dobro finančno situiran, razmišlja o menjavi stanovanja, ki ga imajo doma v neuporabi, za menjavo stanovanja v Ljubljani. Študent (E17) je povedal, da razmišlja o fiktiven vpisu, da bi si pridobil status študenta oziroma dijaka, da bi še lahko naprej delal prek študentske napotnice. Študenti poudarjajo (C26, E37), da je zaposlitev pogoj, če si

želijo ustvariti samostojno življenje brez pomoči staršev. Študenti (F11) menijo, da je situacija enostavnejša, če je oseba v partnerski zvezi, saj se delijo stroški za stanovanje in življenjske potrebščine, če pa je oseba sama, je situacija še toliko težja. Študentke in študenti spremljajo razpise za delo, aktivno iščejo delo v absolventskem staležu ter razmišljajo o selitvi v drug kraj ali tujino zaradi dela.

4.2 Vrste želj in potreb ob zaključku študija

Novih potreb na prehodu je veliko (A24). Potrebe po večjem prihodku, prevoznem sredstvu in za tiste, ki živijo doma, po zasebnosti (E21). Največ potreb študentk in študentov je povezanih z osnovnimi življenjskimi potrebami, ki omogočajo preživetje (potreba po prostoru za bivanje, delu oziroma rednem prihodku itd.).

4.2.1 Potrebe v povezavi s stanovanjem

Potreba, ki so jo izpostavili študenti in študentke (A25, D12, E23, G15), je nov prostor za bivanje, ta pa je povezana z izgubo pravice do bivanja v študentskem domu. *»Zdaj sem v fazi iskanja stanovanja. Zaradi dveh dejavnikov – izgubila bom status in moram najti stanovanje, da se preselim ter zaradi potrebe, ker sem partnerka in se postopoma želim osamosvojiti, začeti neko mlado družinsko življenje s svojim partnerjem.«* (A25) Potreba po lastnem prostoru za bivanje je močna tudi pri tistih, ki živijo doma, saj želijo imeti zadovoljene potrebe po zasebnosti. *»Nova potreba je, da postanem samostojen s svojo partnerko in da imam svoj prostor za bivanje. Da imam svoj prostor za bivanje, če imaš brata v sobi, je težko, da bi imel punco pri sebi.«* (E21)

4.2.2 Potrebe v povezavi z zaposlitvijo

Za študentke in študente (D12, E23, F20, G15) je zelo pomembna potreba po novem viru prihodka, saj z zaključkom študija niso več upravičenih do dela prek študentske napotnice. *»Potreba po prostoru za bivanje in potreba po službi.«* (I32) Poudarjajo (A26, F20, I32, E20), da potrebujejo redno zaposlitev, ki bo zagotavljala reden vir dohodka. *»Potreba, ki je zdaj res v ospredju, je, da želim najti službo, ki bo v skladu z mojo izobrazbo.«* (A26) Študent (I), ki uporablja voziček, je opozoril, da ima potrebo po prilagajanju s strani delodajalca. *»Je pa ena težava, ker sem jaz na vozičku. Sicer večino časa delaš na računalniku, čeprav nekatera podjetja zahtevajo, da delajo tudi na terenu. To je problem, ker ne morem voziti avta. Ampak to bi se lahko prilagodilo.«* (I11) Prav tako je za gibalno ovirane študente potrebno univerzalno oblikovanje stavb, da imajo omogočen dostop do storitev in stavb kot vsi ostali ljudje. *»Prav tako je težava tudi v dostopnost stavb, torej pomanjkljivem*

univerzalnem oblikovanju v Sloveniji. *»Je pa težava v dostopnosti do same stavbe, kjer bi delal. Odvisno, kakšno službo dobiš in kdo te vzame.«* (I13) Študentke in študenti si želijo ter upajo, da bo njihova prva zaposlitev skladna z izobrazbo, ki so jo dosegli.

4.2.3 Želje na prehodu

Študentke in študenti si želijo dostojnega življenja. *»Se mi zdi, da živimo v nekem času, ko si ne želimo samo preživetja, mi si želimo dostojnega preživetja, da bi bilo življenje sproščeno, da bi bilo življenje polno lepih trenutkov, sproščenih trenutkov, ljubezni, sreče, potovanj, uresničevanja različnih ciljev. Ne gre se več samo za preživetje, ampak za dostojno življenje.«* (A37) Študenti in študentke si želijo neodvisnega življenja, brez velikega vpliva in odvisnosti (finančne idr.) od staršev. Študentka (C19), ki živi doma, je povedala, da si ne želi dolgoročno takšnega življenja in da bi rada iz svojega življenja nekaj naredila. Študenti in študentke si želijo finančne neodvisnosti (A40, E20), prav tako si želijo samostojnega bivanja (E4, F10). *»Najbolj me je strah tega, da bom moral imeti svoje stanovanje, ker ne bi rad doma živel.«* (F10)

4.3 Podpora socialne mreže

4.3.1 Podpora neformalne socialne mreže

Večina študentk in študentov ima finančno podporo staršev, vendar je ta podpora omejena ali minimalna, zato tudi študenti, ki imajo finančno podporo staršev, delajo prek študentskega servisa, saj vedo, da obremenjujejo starše, ki so že tako v težki finančni situaciji ali pa jim je neprijetno, ker so finančno odvisni. Študentke in študenti, ki prihajajo z delavskih družin, se zavedajo, da so njihovi starši vložili veliko truda, da so jim omogočili študij v univerzitetnem mestu, še posebej, če imajo brate in sestre. *»Ogromno podpore imam. Zelo veliko podpore imam. Ne morem si predstavljati, kako je moji 'cimri', ko reče: 'sem brez keša, ne vem, kje naj dobim denar'. Ko se jaz znajdem v situaciji, da sem brez denarja, pokličem domov in mi mama kaj nakaže. Tukaj imam res velik 'back up'. Sploh si ne morem predstavljati, kako bi moje življenje izgledalo, če tega 'back up-a' ne bi imela. To je ena stvar.«* (A38) Študentke in študenti, ki živijo doma, ne bi preživeli iz meseca v mesec, če jih starši vsaj v neki meri ne bi podprli. *»Kakorkoli bom, finančno mi tudi kaj pomagata. Predvsem glede hrane, ker vesta, da trenutno ne delam, si ne delimo stroškov hrane, ker ko sem delala, sem jaz to po navadi bolj zase kupovala, zdaj pa imamo skupaj.«* (B35) Študentki (B34, C23) sta povedali, da je že omogočanje bivanja doma velika podpora s strani staršev, vendar finančna odvisnost študente in študentke postavlja v odvisniški položaj, ni jim

prijetno, da so odvisni od staršev ali da živijo doma. *»Po drugi strani pa se počutim, kot da sem na 'socialki'. Nekaj ti sicer dajo, nekaj imaš, ti pa se počutiš, ne vem, jaz nič ne delam pametnega cele dneve. Zaradi tega se počutiš malo manjvredno. Jaz se tako počutim, ne vem.«* (B37)

Nekateri študenti morajo preživeti brez finančne podpore staršev ali bližnjih. *»Finančne podpore nimam, od svoje prve štipendije sem na svojem. Žepnine nikoli nisem imel.«* (E27) Prav tako se študenti, ki živijo doma, lahko spopadajo s pomanjkanjem zasebnosti in bivanjskega prostora. *»Starši me spodbujajo, da si čim prej najdem zaposlitev in grem iz hiše, da bodo imeli mojo sobo zase.«* (E26) Nekateri imajo slabo finančno situacijo doma, zato jih starši ne morejo finančno podpirati, prav tako nimajo čustvene podpore s strani staršev. *»To pa zato, ker je situacija doma taka, da ne bi mogel živeti tam, zaradi trenutnih odnosov. Strinjam se s tem, da če se v domačem okolju ne počutiš dobro in da če čutiš, da bi se izselil, se izseliš in pri tem te ne bi smelo nič ovirati.«* (F18) *»Finančno me podpirajo bolj malo, kolikor lahko.«* (H37)

Študentke in študenti, ki so manj čustveno povezani s starši (F26), imajo podporo prijateljev ali partnerja. Nekateri (D, G, I) pa imajo vsestransko podporo s strani staršev. Kljub temu se študentke in študenti ne počutijo v redu, če so v odvisniškem položaju do staršev. *»Po drugi strani pa to spet pomeni dodatno obremenitev mojih staršev in mi je zelo neprijetno prositi za denar, ko pač moram.«* (A39) Študentke in študenti (B36, G20) se lahko zanesejo na pomoč svojih partnerjev in prijateljev.

4.3.2 Podpora formalne socialne mreže

O podpori s strani formalne socialne mreže (organizacije, fakulteta, država) poroča le en študent, ki uporablja voziček. Pravi (I43), da mu je država zelo pomagala z Zakonom o osebni asistenci in da ima podporo s strani države zaradi gibalne oviranosti. Študent poroča o precejšnji pomoči in podpori s strani fakultete. *»Na fakulteti so zelo odprti za pisanje diplome oziroma magisterija v okviru kakšnega podjetja, da potem morda lahko dobiš prek tega zaposlitev. Pri določenih smereh na drugi stopnji, recimo pri robotiki, se kar precej trudijo, da ti poiščejo delo. Kar se mi zdi, da je dragoceno. Te fakulteta precej podpira.«* (I34)

4.4 Predlogi mladih za državo in izobraževalni sistem

4.4.1 Predlogi za državo

Študentke in študenti menijo, da bi morala obstajati organizirana sistemska podpora na prehodu v odraslost po zaključenem študiju, saj je točka prehoda, na kateri so se znašli, polna težkih izzivov. *»Pa da bi obstajal nek program za mlade, ko končamo faks, da bi ti olajšali prehod.« (B48)* Študentke in študenti se strinjajo, da bi morali imeti zagotovljeno ustrezno stanovanjsko podporo ter urejeno stanovanjsko politiko za mlade. Želijo si, da bi imeli stanovanjsko podporo na prehodu, da z izgubo statusa ne izgubijo stanovanja (študentskega doma) oziroma prostora, kjer so si ustvarili dom, vsaj dokler ne dobijo prve zaposlitve. *»Ne vem, ali bi temu rekla neprofitna stanovanja ali recimo stanovanjska podpora pri mladih iskalcih prve zaposlitve. Recimo mogoče nek sistem, ki bi se osredotočal na mlade, čeprav bi morali socialno varnost v državi imeti vsi. Ampak predvsem nek finančni projekt, ne vem, kako bi temu rekla, oziroma struktura, ki bi podpirala mlade iskalce zaposlitve oziroma te, ki so ravnokar zaključili študij in iščejo delo.« (A51)*

Študentke in študenti se strinjajo, da bi država morala zagotoviti prehodne domove, subvencioniran najemnine ali možnosti za neprofitno stanovanje brez stalnega prebivališča. *»Obvezno neka subvencionirana bivanja, neprofitna stanovanja za tiste, ki nimajo stalnega prebivališča v Ljubljani.« (A50)* Študentke in študenti od države pričakujejo vsaj kratkotrajno in začasno podporo na prehodu, da bi njihov prehod v odraslost in iskanje zaposlitve poteklo nemoteno brez straha ter stiske glede stanovanja. *»Torej, da ti v času, dokler ne dobiš stalne zaposlitve, dokler ne dobiš kredita, da bi bila neka stanovanjska naselja oziroma objekt, da bi mladi za to tranzitno obdobje dobili stanovanjsko podporo. To si predstavljam kot neko nadgradnjo študentskih domov, da imaš dve leti po zaključku študija možnost bivanja v manjših stanovanjskih naseljih z zelo nizko najemnino, delno subvencionirano najemnino.« (A52)* Ne pričakujejo dolgotrajne podpore, zelo pa potrebujejo in izpostavljajo potrebo po podpori na prehodu, saj menijo, da je prehod zelo težaven, tudi zaradi zaposlitve. *»Predvsem za mlade, ki se po zaključku študiju ne želijo vrniti domov in so ostali brez študentske nastanitve, bi država in socialna politika lahko zagotovili neke prehodne domove za neki določen čas in pod določenimi pogoji, da bi tej mladi lahko ta čas našli zaposlitev oziroma si prihranili dovolj denarja, da bi se lažje osamosvojili in našli stalno prebivališče.« (C27)* Študentke in študenti na prehodu potrebujejo in želijo socialno varnost, ki je sistemsko urejena in formirana s strani državnih institucij. *»Jaz mislim, da bi*

nekaj moralo biti zagotovljeno, da bi nam študentom omogočalo socialno varnost, da ne bi kar naenkrat ostal brez statusa in ne bi bil prisiljen v to, da se znajdeš sam.» (B24)

Študentke in študenti menijo (G26), da bi morala država regulirati trg nepremičnin in omejiti cene najemnin zasebnikov, saj so previsoke in za mlade diplomante zelo težko dostopne. *»Subvencionirana stanovanja definitivno, ker najemnine so previsoke, to je totalen rop.« (E31)* Študenti in študentke (G27, G28) menijo, da je dolgotrajno plačevanje najemnine (predvsem v Ljubljani) metanje denarja proč, zato si želijo, da bi imeli možnosti za odkup stanovanja, saj menijo, da je kredit v njihovi situaciji nemogoče dobiti. *»Ali pa še bolje, da bi obstajal sistem, da bi lahko vzel v najem državno stanovanje in da bi ga imel možnost po petih letih odkupiti. To se mi zdi dobra ideja, saj je velika težava, da plačuješ najemnino za nič.« (G27)* Študenti in študentke menijo, da bi morala država zagotoviti možnost samostojnega bivanja tudi za tiste, ki med študijem živijo doma (najemniška stanovanjska z nizko najemnino).

Študentke in študenti so zelo nezadovoljni z razmerami na trgu dela. Želijo si, da bi država sprejela ukrepe, ki bi izboljšali njihovo situacijo (B25, E35). *»Morali bi se uvesti ukrepi, da ko zapustimo faks, da smo zaposljivi. Kaj je to? Mi se šolamo toliko let in še vedno nismo spodobni za delo?« (B46)* Študentke in študenti imajo predloge za izboljšanje situacije za mlade diplomante na trgu dela. *»Da bi delodajalcem dali nagrade, da zaposlijo nekoga, ki prvič išče zaposlitev. Nekaj že obstaja, vendar ne dovolj. Da se bolj spodbuja to, da zaposlijo mlade, ko končamo študij, ker smo neka ranljiva skupina.« (B49)* Študentke in študenti (A54) menijo, da bi se moral reorganizirati pokojninski sistem, da bi bil prehod na trg delovne sile za mlado populacijo lažji, starejša populacija pa bi se prej upokojila in dala prostor mladim ljudem. Želijo si sistem upokojevanja, ki bi uredil sorazmerje med starejšo in mlajšo delovno aktivno populacijo.

Dodatna finančna obremenitev za mlade diplomante, ki zaključujejo študij, je zdravstveno zavarovanje, saj vedo, da bodo ob izgubi statusa ostali brez zdravstvenega zavarovanja. Menijo, da bi bilo koristno, da bi bilo zdravstveno zavarovanje krito vsaj toliko časa, dokler si oseba, ki je izgubila status, ne najde zaposlitve. *»Glede zavarovanja, da bi zdravstveno zavarovanje bilo krito vsaj dokler ne dobiš službe. Saj vedo, da službe ravno ne čakajo na nas, ko končamo študij, da bi nam pomagali ali pa da se ukine plačevanje zdravstvenega zavarovanja.« (B51)*

Študentke in študenti menijo, da bi morala obstajati organizirana informacijska struktura, ki bi nudila vse možne informacije, ki jih potrebujejo na prehodu na enem mestu. *»Ne vem, kako naj se lotim iskanja dela in tukaj vidim neko manko oziroma manko podpore, v smislu ozaveščenosti, v smislu neke bolj strukturne podpore, kako 'hendlati' ta prehod, ne samo finančno podporo, ampak tudi glede dostopa do informacij, ki jih potrebuješ za zaposlitev, na sploh informacij, kaj se zgodi s tvojim zavarovanjem.« (A45)*

4.4.2 Predlogi za izobraževalne ustanove

Študent (F34) naravoslovne fakultete v Mariboru meni, da bi vse fakultete morale imeti urejene takšne karijerne sejme, kot njihova, kjer je veliko priložnosti za seznanitev s potencialnim delodajalcem, za študentsko delo ter redno delo za naprej. Študentka (A48) meni, da bi fakultete morale ponujati več možnosti študentom za projektno delo, s katerim bi pridobili izkušnje in reference za naprej ter plačilo, da lahko preživijo.

4.4.3 Predlogi za sistemsko ureditev pripravništva

Predvsem študenti in študentke družboslovnih fakultet poudarjajo neurejenost in nezadovoljstvo s področjem pripravništva. Mladi diplomanti in diplomantke obvezno pripravništvo in strokovni izpit sprejemajo z očitki in slabo voljo, menijo, da strokovni izpit in pripravništvo manjšajo možnosti za zaposlitev po zaključenem študiju. *»Jaz bi odpravila pripravništvo, ker ga je težko najti, in glede na to, da zdaj iščejo nove delavce na CSD, bi lahko imela možnost za službo.« (B44)* Strokovni izpit je treba plačati, kar spet dodatno finančno obremeni mlade diplomante. *»Pet let fakultete imamo, potem pa še strokovni izpit, ki je zelo drag in neumnost.« (H28)* Študentke in študentki menijo, da če je pripravništvo obvezno, da bi morala država zagotoviti mesta za pripravnike. *»In če že more biti tako, da si moraš izbrati delovne izkušnje pod okriljem mentorja, da zagotovijo vsaj dovolj mest za pripravništvo. Če je taka potreba po pripravnikih, naj zagotovijo mesta.« (B47)* Konkretnih predlogov za spremembe na področju pripravništva in opravljanja strokovnega izpita študenti in študentke niso izpostavili, so pa izrazili nestrinjanje s trenutno ureditvijo, saj menijo, da obvezno pripravništvo in strokovni izpit njihove možnosti za zaposlitev takoj po zaključku študija zmanjšujejo, čeprav bi jo nujno potrebovali, da bi se lahko osamosvojili.

5 RAZPRAVA

V družbi vedno bolj uveljavljena logika neoliberalizma in kapitalizma vpliva na življenje vseh ljudi, ne le mladih. Kapitalizem spodbuja revščino, postavlja kapital pred človeka, uničuje dostojanstvo delavskega razreda. Mladi si od takšnega sistema ne morejo obetati veliko, razen hujše gospodarske krize in napade na socialno državo ter pravice delavcev. Zmanjševanje vloge socialne države v veliki meri obremenjuje tudi mlade, s krčenjem socialnih pravic in storitev. Okolje za mladega človeka v kapitalistični družbeni ureditvi ni spodbudno, še posebej, če spada med revnejšo oziroma slabše finančno situirano populacijo. Mladi se na poti v odraslost soočajo s številnimi izzivi in ovirami, prehodi v odraslost so se spremenili, čeprav se mladi številčno odločajo za univerzitetno oziroma visokošolsko izobraževanje, to ne pomeni, da bo njihov prehod v odraslost preprost ali da bo potekal brez premagovanja številnih izzivov. Čeprav visoka izobrazba ni več pogoj za zaposlitev, mladi vedno dojemajo izobrazbo kot dejavnik, ki jim bo omogočal boljše življenje in več možnosti v njem.

Vse več mladih se odloča za izobraževanje na terciarni ravni. Študentsko življenje je izgubilo svoj nekdanji prizvok posebnosti in privilegiranosti. Včasih je študij veljal za posebni privilegij, danes pa je samoumeven za večino mladih. Po drugi strani pa se je zaradi podaljševanja študijskih procesov v tretje desetletje podaljšuje študentsko življenje in s tem obdobje eksperimentiranja in individualnega oblikovanja osebne ter socialne identitete mladih, zaradi podaljšanega statusa pa se podaljšuje ekonomska odvisnost (Ule, Tivadar, Kurdiya in Rajšp, 2008, str. 10).

Mladi se odločajo za visokošolski ali univerzitetni študij. Čeprav je dostop do študija omogočen skoraj vsem, mora veliko študentk in študentov delati, da si študij lahko privoščijo. Na vsakdanje življenje študentk in študentov (na preživljanje prostega časa) in na študij vplivajo strukturni dejavniki (finančno zaledje družine, revščina, družbene neenakosti itd.). Skoraj vse študentke in študenti ob študiju delajo prek študentske napotnice, nekateri prek »freelance« pogodbe ali opravljajo delo na črno. Nekateri si študija brez dela ne bi mogli privoščiti, saj jih starši finančno ne morejo podpirati, drugi pa delajo, da si lahko kljub finančni podpori staršev privoščijo kaj več. Študenti se soočajo s finančnimi težavami, čeprav poleg študija delajo. Vsi študenti, ki živijo v študentskem domu, opravljajo študentsko delo, da lažje »pridejo« čez mesec ali delajo prostovoljno zaradi izkušenj.

Za več kot dve petini študentov je glavni vir prihodkov lastno delo. Polovica študentov dela tudi med študijskim letom, v času predavanj; tretjina je redno zaposlenih, četrtna jih dela občasno. Največ (23 odstotkov) jih dela od 20 do 40 ur na teden. Izredni študenti so pogostejše redno zaposleni, redni študenti pa pogostejše opravljajo študentsko delo. **Polovica jih dela zato, da si pokrije življenjske stroške, še nekoliko več pa zato, da si poleg kritja življenjskih stroškov lahko še kaj privoščijo.** Dve petini jih dela, da bi si pridobili delovne izkušnje. Skoraj polovica študentov, ki dela, opravlja delo, ki ni povezano s študijem (Gril, Bijuklič in Autor, 2018, str. 10).

Rezultati raziskave, ki sem jo izvedla, so potrdili, da študentke in študenti družboslovnih fakultet skoraj nimajo možnosti za študentsko delo v svoji stroki, za razliko od študentk in študentov naravoslovnih fakultet. Študentke in študenti opravljajo študentsko delo zaradi prihodka, vendar s tem ne pridobivajo izkušenj in kompetenc za delo v svoji stroki, čeprav bi študentke in študenti raje opravljali študentsko delo, ki je vezano na poklic, za katerega se izobražujejo. Redko dobijo priložnosti za študentsko delo prek projektov na fakulteti, vendar je to delo občasno in jim ne omogoča dovolj velikega prihodka za dostojno preživetje, čeprav je izvedena raziskava potrdila, da študentom in študentkam projektni način dela ustreza, saj je priložnost za delovne izkušnje na svojem področju. Nekateri študenti in študentke se preživljajo s svojim delom ali štipendijo, večji študentom in študentkam pa finančno pomagajo starši.

Največ mesečnih stroškov študentov pokrivajo starši – več kot 90 odstotkom študentom. 42 odstotkom študentov vir prihodka predstavlja štipendija, 65 odstotkov študentov pa si pridobiva prihodke z delom prek študentskega servisa (Ule, Tivadar, Kurdija in Rajšp, 2008, str. 20).

Večje finančne težave imajo študenti, ki živijo samostojno (študentski dom ali najemniško stanovanje), čeprav so lahko tudi tisti, ki živijo doma, v finančni stiski, saj si ne morejo privoščiti samostojnega bivanja oziroma selitve od doma.

Razlike v finančnih težavah obstajajo med študenti, ki živijo s starši in tistimi, ki živijo samostojno. V mednarodnem povprečju so imeli študenti, ki so živeli s starši, redkeje finančne težave (24 odstotkov) kot študenti, ki so živeli samostojno (27 odstotkov). V Sloveniji je poročalo o finančnih težavah 36 odstotkov študentov, ki so živeli s starši, in 40 odstotkov tistih, ki so živeli samostojno (Gril, Bijuklič in Autor, 2018, str. 61).

Izsledki raziskave, ki sem jo izvedla, kažejo, da trend podaljšanega sobivanja s starši v večini primerov ni posledica samostojne odločitve oziroma želje po bivanju doma, temveč je odraz družbenih razmer in stanovanjske politike. Kuhar (2013, str. 795) pojasnjuje ključne vzroke za podaljšano sobivanje s starši v Sloveniji. Prvi razlog je majhno število finančno dostopnih stanovanj, drugi je trg dela, ki ne more dovolj hitro (in ustrezno) absorbirati visoko izobraženih mladih, ki vstopajo vanj, tretji razlog je kulturno določena praksa, ki je povezana s širšimi dejavniki strukturne oziroma institucionalne narave, zlasti z dostopnostjo državnih podpor nasproti družinskim.

Študentke in študenti, ki živijo doma, se soočajo z drugačnimi stiskami in izzivi kot tisti, ki živijo v študentskem domu ali samostojno. Študenti, ki živijo doma, so poudarili, da si želijo živeti na svojem in da jim je sobivanje s starši odveč, saj jim primanjkuje zasebnosti, življenje s starši jim je psihično naporno. Študentke in študenti si zelo želijo samostojnega bivanja, vendar si zaradi previsokih najemnin in finančne stiske tega ne morejo privoščiti. Upajo, da bodo po zaključku študija dobili zaposlitev, saj menijo, da je to predpogoj za lastno stanovanje. Le ena študentka je povedala, da ji ustreza, da trenutno še ni finančno samostojna in da živi doma, čeprav si želi več miru zase in enkrat v prihodnosti iti v svoje stanovanje. Večina študentk in študentov, ki živijo s starši, z bivanjem doma niso zadovoljni in bi raje živeli samostojno.

Materialni dejavniki se kažejo kot zelo pomemben dejavnik verjetnosti, da se mladi odselijo od svojih staršev. Pri starših živijo kar dobre tri četrtine mladih (25–29 let), katerih starši živijo v hiši, sami pa nimajo zaposlitve, in manj kot tretjina takih, katerih starši živijo v stanovanju, sami pa imajo redno zaposlitev in mesečni dohodek vsaj tisoč evrov (Lavrič & Klanjšek, 2011, str. 353). Če je študent odvisen od materialnih pogojev, mora torej v času študija pristajati na življenje v izvorni družini. Temu mora najbrž prilagoditi tudi izbiro študija in univerze. To pa podaljšuje njegovo odvisnost od staršev in družine, ne samo materialno, ampak tudi psihosocialno, kar otežuje osamosvajanje ter prehod v odraslost (Ule, Tivadar in Živoder, 2011, str. 13).

Študentke in študenti, ki živijo v študentskem domu, so z bivanjem zadovoljni. Cena študentskega doma jim ustreza, ustreza jim tudi bivanje v študentskem domu in način življenja v njem. Tisti, ki živijo v študentskem domu, občutijo ob zaključku študija še večji pritisk glede stanovanjske stiske, saj jih je strah, da se bodo ob izgubi študentskega doma morali vrniti domov. Mladi potrebujejo podporo na tej točki prehoda, kjer so najbolj šibki in

nemočni. Študenti si zelo težko predstavljajo, da bi se po večletnem samostojnem bivanju morali vrniti domov, zato potrebujemo ustrezne državne ukrepe, ki jih podprejo na prehodu, v času, ko so najbolj socialno in ekonomsko ranljivi.

V primerjavi z Evropo živi v Sloveniji nekoliko več študentov doma pri starših na račun nekoliko manjšega deleža vključenih v študentske domove. Ta podatek postane pomenljiv, če ga primerjavo z zadovoljstvom bivanja. Ule, Tivadar, Kurdija in Rajšp (2008, str. 16) pravijo, da so tisti, ki bivajo doma, zelo nezadovoljni z načinom bivanja, študenti, ki bivajo v študentskem domu, pa so z bivanjem zadovoljni.

Raziskava Evroštudent VI (Gril, Bijuklič in Autor, 2018, str. 65) pokaže, da je skoraj polovica študentov stanovala s starši oziroma sorodniki (48 odstotkov), malo manj kot petina jih je živelo v študentskih domovih (19 odstotkov), le 5 odstotkov jih je živelo samih. Od mednarodnega povprečja držav, sodelujočih v raziskavi, so se študenti v Sloveniji razlikovali v večjem deležu tistih, ki so živeli pri starših (mednarodno povprečje je 36 odstotkov), in manjšem deležu tistih, ki so živeli s partnerjem/otroki (21 odstotkov) ali sami (10 odstotkov). Podobno velik delež študentov v Sloveniji kot v mednarodnem povprečju je živel v študentskih domovih (18 odstotkov) in z drugimi osebami (15 odstotkov).

Študentke in študenti na prehodu nujno potrebujejo podporo, storitve in pomoči, ki jim bodo ob zaključku študija pomagale, da ne bodo z doseženo izobrazbo ter poklicem še bolj socialno in ekonomsko ranljivi ter v še večji stiski, kot so bili v vlogi študentov in študentk. Izsledki raziskave kažejo, da si študenti in študentke želijo socialne varnosti, dostojnega dela in življenja, zato je stanje (družbeno, politično), ki mlade diplomante postavlja v revščino, nesprejemljivo in potrebno sprememb. Izsledki raziskave so pokazali, da je strah, ki nastopi z zaključkom študija, povezan z izgubo socialne varnosti, saj študentke in študenti izgubijo nekatere socialne pravice, ki so jim pripadale zaradi študentskega statusa. Menim, da so obstoječe razmere za mlade diplomante in diplomantke zelo neugodne in paradoksalne, saj študenti in študentke, ki zaključujejo študij, doživljajo velike stiske in strahove v času, ko naj bi se jim vse življenjske poti in priložnosti odprle.

Za urejanje položaja mladih oziroma iskalcev stanovanja je potreben niz ukrepov, ki vključujejo gradnjo oziroma pridobivanje stanovanj, vključevanje novih oblik pridobivanja in lastništva stanovanj (kooperative), ustrezno obdavčenje ter finančne spodbude kot zakonsko ureditev obstoječih in prihodnjih stanovanjskih razmerij ter odpravo drugih administrativnih ovir. V ta niz ukrepov lahko lokalne skupnosti prispevajo le manjši del,

medtem ko je za bistvene premike na stanovanjskem področju vsekakor odgovorna država (Baumkirher, 2013, str. 18).

Stanovanje je temeljni kazalnik socialne varnosti in dostojanstva človeka. Ustava Republike Slovenije v poglavju Človekove pravice in temeljne svoboščine vsakomur zagotavlja pravico do stanovanja (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2011). Stanovanje je osnovna človekova pravica, ki pa ni zadovoljena, kot bi morala biti, saj študentke in študenti (poleg drugih družbenih skupin) doživljajo strahove in težave zaradi stanovanjske stiske, s katero se soočajo, ali pa se bodo primorani ob izgubi pravice do bivanja v študentskem domu. Stiske doživljajo zaradi previsokih cen najemniških stanovanj, še posebej v Ljubljani, razmer na nepremičninskem trgu, saj stanovanj primanjkuje, še posebej cenovno dostopnih za mlade diplomante. Situacijo je dodatno poslabšal masovni turizem in novi načini uporabe stanovanj, med drugim Airbnb, saj stanovanje vedno bolj postaja naložba in ne življenjski prostor posameznikov in družin, saj se je ponudba stanovanj na nepremičninskem trgu še zmanjšala. Še težja je situacija za tiste študente, ki se iz različnih razlogov domov ne morejo vrniti oziroma ne morejo nikamor. Odvisni so od svojih prihrankov in lastne iznajdljivosti glede reševanja stanovanjske stiske, brez prihrankov in podpore ter pomoči bližnjih oseb pa so tako rekoč lahko po izgubi statusa brez prostora za življenje, ali pa so prisiljeni živeti v stanovanjih, ki za bivanje niso primerna (vendar so cenovno dostopna). Neprimeren prostor za življenje postane prisila in hkrati rešitev stanovanjske zagate, čeprav le začasno. Rezultati raziskave so pokazali na še vedno neprilagojeno okolje za ljudi z ovirami. Odsotnost univerzalnega oblikovanja (oblikovanje zgradb in okolja za uporabo vseh ljudi, ne glede na telesne sposobnosti) v Sloveniji je še vedno težava, saj je izbira za ljudi z ovirami še toliko manjša, saj mora stanovanjska zgradba obvezno imeti dvigalo in vsaj minimalno prilagojeno stanovanje za ljudi z ovirami, veliko stavb pa še vedno ni dostopnih z vozičkom. Študentke in študenti zaradi previsokih cen niti ne razmišljajo o odkupu stanovanja v Ljubljani, plačevanje najemnin pa dojemajo kot metanje denarja proč, vendar se zavedajo, da druge izbire nimajo. Takšne situacije revščino in neenakosti še poglobljajo, saj so revni prisiljeni na dolgoročno plačevanje najemnin, na koncu pa nimajo svojega stanovanja oziroma prostora za življenje. Neprofitna stanovanja so za mlade diplomante nedosegljiva, saj so čakalne dobe dolge, prednost pa imajo družine z otroki. Mladi se težko osamosvojijo in zaživijo neodvisno življenje, če jim ni omogočeno uresničevanje pravice do stanovanja, kar je pa tudi posledica odsotnosti stanovanjske politike za mlade.

Kampl (2019, str. 7) pravi, da moramo stanovanjsko politiko razumeti kot razvojno politiko, s katero mladim omogočamo hitrejšo tranzicijo v odraslost in jim s tem večamo možnosti za razvijanje njihovih potencialov ter uresničevanje idej. Z vlaganjem v stanovanja spodbujamo razvoj potenciala mladih. Mlade z ustrezno stanovanjsko politiko tako razbremenjujemo številnih pritiskov, ki jih doživljajo na stanovanjskem trgu.

Arnett in Cote (2007 v Ule, Tivadar in Živoder, 2011, str. 8) pravita, da je dejstvo, da so se zlasti v zadnjih dveh letih obljube neoliberalnih ekonomistov in politikov o nenehnem razvoju ter napredku izkazale za zmotne, to zmoto pa še zlasti močno občutijo prav mladi ljudje, ki čakajo na pragu ekonomske in socialne odraslosti.

Študentke in študenti se zavedajo spremenjenih družbenih razmer, neugodnih razmer na trgu dela in nepremičninskem trgu, zavedajo se, da njihov prehod v odraslost ne bo preprost. Več strahu in stisk doživljajo študentke in študenti družboslovnih smeri za razliko od študentov naravoslovnih smeri, saj ti menijo, da imajo več priložnosti za zaposlitev. To potrjujejo rezultati raziskave, ki sem jo izvedla. Študentke in študentke družboslovnih smeri se, ko gre za iskanje zaposlitve, znajdejo še težji situaciji.

Za Slovenijo je med ponudbo izobraženih značilno strukturno neskladje kadrov in povpraševanjem na trgu dela. Šolski sistem namreč vsako leto izobrazi drugačne profile, kot jih gospodarstvo dejansko potrebuje. Do leta 2011 se je več kot 60 odstotkov mladih vpisovalo v študijske programe družboslovja, medtem ko je na trgu dela še vedno zelo veliko povpraševanje po tehničnih in naravoslovnih kadrih (Mladinski svet Slovenije, 2013, str. 13).

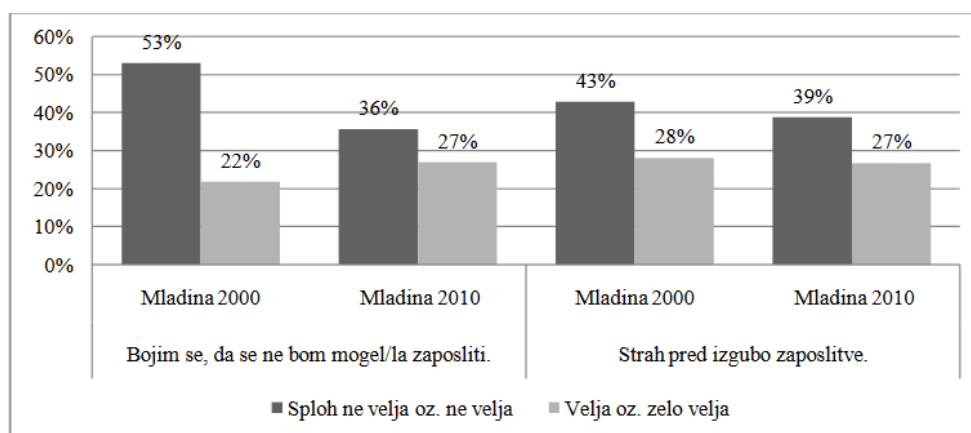
Čeprav študentk in študentov naravoslovnih strok zaposlitev ne skrbi, jih obremenjuje stanovanjska problematika; pomanjkanje stanovanj, previsoke cene najemnin itd., še posebej tiste, ki si želijo živeti v Ljubljani. »Stanovanjska ponudba v Sloveniji je nezadostna, še posebej v Ljubljani. Ta problem je izrazit zaradi lastništva stanovanj: več kot 90 odstotkov stanovanj in hiš v Sloveniji je (po privatizaciji in denacionalizaciji nekdanje več kot tretjine najemnih družbenih stanovanj) v zasebni lasti (Mandič, 2007 v Kuhar, 2013, str. 795).

Študenti vstopajo v prihodnost, ki se zdi slabša, kot je bila preteklost in sedanost njihovih staršev. Kriza zaposlovanja zlasti prizadeva mlade izobražence. Pretežno prekarno zaposleni mladi diplomanti z zaposlitvami za določen čas, nizkimi začetnimi dohodki in malo ali nič sindikalnimi pravicami so v času ekonomskega »booma« predstavljali cenen rezervoar kvalificirane delovne sile za lastnike kapitala, katerih dobički so se neznansko kopičili

(Griffin, 1993 v Ule, Tivadar & Živoder, 2011, str. 9). **V sedanji situaciji so najbolj ogroženi tisti, ki končujejo šolanje in iščejo prve stalne zaposlitve** (Ule, Tivadar in Živoder, 2011, str. 9).

V raziskavi o socialno-ekonomskem položaju študentov v Sloveniji (Ule, Tivadar, Kurdija in Rajšp, 2008, str. 62) so ugotovili, da več kot polovica študentov (vključenih v raziskavo) pričakuje težave pri zaposlovanju zaradi objektivnih težav pri zaposlovanju in zaradi pomanjkanja neformalnih socialnih omrežij, drugi pa zopet ne pričakujejo težav, predvsem zaradi socialnih mrež oziroma ker se šolajo za deficitarni poklic. Študentke pričakujejo več težav pri zaposlovanju kot študenti. Tretjina študentk meni, da bodo imele težave pri zaposlovanju, ker se šolajo za poklic, po katerem ni povpraševanja, tudi polovica več študentk meni, da se bodo težje zaposlile, ker nimajo poznanstev. Skoraj dva krat toliko študentov kot študentk meni, da se bodo lahko zaposlili, ker je njihov poklic iskan in ker imajo več vez ter poznanstev. 22 odstotkov vprašanih študentk in študentov bi odšlo v tujino za daljši čas, ne pa za vedno.

Graf 2: Mladi in odnos do prihodnosti (zaposlitev, izguba zaposlitve), Mladina 2000, Mladina 2010 (15–29 let)

Vir: Miheljak idr. 2000, Lavrič idr. 2010

Posledice odsotnosti političnega interesa in zavzetosti za reševanje situacije mladih so vidne še danes. Čeprav prej omenjene ugotovitve temeljijo na raziskavi, ki so jo izvedli več kot desetletje nazaj, imajo študentke in študenti enake strahove in pričakovanja glede zaposlitve. Do korenitih in bistvenih sprememb, ki bi prehode v odraslost lajšale, ki bi podpirale mlade diplomante, ni prišlo. Največji izziv za študentke in študente je ob zaključku študija najti primerno zaposlitev. Strah, da je ne bodo našli, je še vedno prisoten. Še posebej je strah prisoten pri ženskah, kar potrjujejo tudi izsledki moje raziskave. Študentke se soočajo s še

večjimi težavami in ovirami na trgu dela. Lahko trdimo, da je diskriminacija spolov na področju zaposlovanja še vedno prisotna. Študentke se bolj kot študenti bojijo, da zaposlitve ne bodo dobile, da bodo morale zaradi preživetja sprejeti zaposlitev, ki ni v skladu z njihovo izobrazbo. Raziskava Mladina 2010 (Klanjšek in Lavrič, 2011, str. 144) potrjuje dejstvo, da se bo mladinska politika v prihodnje zagotovo srečevala s sorazmerno velikim in rastočim številom diplomantov ter (predvsem) diplomantk, ki ne bodo našli svoji izobrazbi ustrezne zaposlitve.

Študentke se bolj obremenjujejo z zaposlitvijo kot pa študenti, saj se zavedajo, da je situacija na trgu dela za ženske še težja. Klanjšek in Lavrič (2011, str. 145) pravita, da je v starostni skupini od 25 do 29 let po anketnih podatkih raziskave Mladina 2010 stopnja brezposelnosti žensk za več kot dvakrat preseгла stopnjo brezposelnosti med enako starimi moškimi.

Nespodbudno je dejstvo, da med študentkami in študenti še vedno prevladuje prepričanje, da pri iskanju zaposlitve najbolj pomagajo veze in poznanstva. To je eden od razlogov, da se študentke in študenti s težavno situacijo soočajo z različnimi bolj ali manj ustreznimi strategijami preživetja. Podaljševanje študentskega staleža s fiktivnimi vpisi, delo v tujini, opravljanje dela, ki ni v skladu z doseženo izobrazbo, in selitve v tujino so na neki način strategije preživetja, ki so jih razvili mladi, ker jim v njihovem okolju ni omogočeno, da dosežejo to, kar si želijo. Klanjšek (2011, str. 389) pravi, da je pripravljenost mladih na selitev v tujino razmeroma visoka. Delež mladih, ki bi se bili zaradi izboljšanja ustvarjalnih in življenjskih možnosti pripravljeni preseliti v tujino (drugo državo Evrope) se giblje med 56 in 35 odstotki (preseliti se na drugo celino).

Tako imenovan »beg možganov« ne preseneča, saj so razmere in možnosti za mlade v državi slabe, da mladi v domačem okolju ne vidijo priložnosti zase ter uresničevanje svoje življenjske vizije. Vedno več mladih se odloči za selitev v tujino, ker doma ne vidijo priložnosti zase, korenitih političnih sprememb, ki bi upoštevale glas mladih za reševanje neugodne situacije, pa ni (prekarno delo, začasno delo, pomanjkanje delovnih mest, nizke plače itd.). Za uspešno osamosvojitev je redna zaposlitev nujno potrebna, je pa tudi predpogoj za lastno stanovanje ali najemniško stanovanje.

Nekatere študentke in študenti niso popolnoma pripravljeni na samostojno delo v prihodnosti, kot so pokazali rezultati raziskave, saj ne vedo, kako bo njihovo delo, ko zaključijo študij, izgledalo. Pomanjkanje praktičnega dela tekom študija nekatere študentke in študente postavlja v neugodno situacijo, saj imajo premalo praktičnih izkušenj. Ule in

Zidar (2011, str. 1420) poudarjata, da študenti čutijo preveliko osredotočenost šol na kvantiteto znanja, namesto da bi doseženo znanje poglobljali in združevali s praksami iz vsakdanjega življenja. Prav tako sta ugotovili, da mladi čutijo pomanjkanje združljivosti študijskega gradiva z zanimanjem posameznikov za to.

Izsledki raziskave potrjujejo, da si študentke in študenti želijo več projektnega dela oziroma praktičnega dela (plačanega) v sklopu fakultete, da jim ne bi bilo treba opravljati raznih gostilniških in drugih del, ampak da bi si pridobivali delovne izkušnje med študijem.

Študentke in študenti so nezadovoljni s področjem pripravnštva in strokovnega izpita (v izvedeni raziskavi študentka Pedagoške fakultete ter študentke in študenti Fakultete za socialno delo). Pripravnštvo je obvezno, če želi oseba delati kot strokovni delavec/-ka, si pa mora pripravnštvo sama najti kot tudi plačati opravljanje strokovnega izpita. Že pred leti so študentke in študenti Fakultete za socialno delo organizirali javni shod za pripravnštvo v socialnem varstvu. Sušnik (2010, str. 23–25) pojasnjuje, da so shod organizirali zaradi strahu pred neuspešnim iskanjem pripravnštva in želje, da bi poskrbeli za lastno prihodnost. Prav tako so diplomantom fakultete želeli olajšati vstop na trg dela. Problematika pripravnštva se je kazala v neurejenem financiranju pripravnških mest, njegova posledica pa je pomanjkanje omenjenih mest.

Sedanji študenti in študentke Fakultete za socialno delo se soočajo s podobnimi težavami kot njihovi predhodniki, zato si želijo, da bi se to področje reorganiziralo, da bi bilo mladim lažje.

Raziskave nezaposlenih mladih kažejo, da je to danes ena najbolj ogroženih populacij mladih, zato strokovnjaki posvečajo veliko pozornosti čustvenim spremembam, ki se pojavijo ob nezmožnosti stopiti v svet dela. Raziskovalci so ugotovili, da brezposelnost mladih pušča neugodne psihične posledice predvsem na samopodobi in stopnji samospoštovanja ter na občutku obvladljivost življenja. Nezaposleni mladi so kazali tudi pomembno več depresivnih razpoloženj brezupnosti in brezpravnosti (Ule, Renner, Mencin Čeplak in Tivadar, 2000, str. 48–49).

V družbi, kjer prevladuje kapitalistično usmerjena miselnost, se odgovornosti za uspehe v življenju pripisuje posameznikom, spregleda pa se vpliv družbenih razmer in obstoječih neenakosti, ki se jih študenti zavedajo, vendar so nekateri v procesih socializacije že ponotranjili miselnost, da je vsa odgovornost na njih. Študentke veliko bolj kot študenti prevzemajo odgovornost za uspehe v življenju nase, to pa vpliva na njihovo počutje in

dojemanje lastne vrednosti. Študentke in študenti so zelo negotovi glede svoje prihodnosti, kar v njih vzbuja negativne občutke, strah in nemir. Pogosti občutki, ki jih doživljajo študentke in študenti, ki zaključujejo študij, so občutki strahu, apatije, brezvoljnosti, konstantne tesnobe, nemira in brezupnosti. Študentke in študenti se počutijo prepuščeni sami sebi, brez vsakršne strukturirane ali organizirane podpore s strani države. Mladi prihodnji diplomanti in diplomantke se počutijo osamljene, čutijo manko podpore v tem negotovem življenjskem obdobju na prehodu v odraslost, po drugi strani pa jih je strah odraslosti in jim je žal izgube statusa študenta ter študentskega življenjskega obdobja. Študentka je v intervjuju opisala te občutke: *»Ni prehoda, kar naenkrat si prepuščen sam sebi. Najhujši je ta občutek, da se počutiš res sam. Se mi zdi, da prideš v fazo življenja, ko vidiš, da stvari ne bodo šle tako preprosto, kot si mislil na začetku. Res si prepuščen sam sebi«.*

Sprijaznjenost mladih s slabšo kakovostjo življenja in težavami, je odsev družben-političnih razmer, ki mladim ne ponujajo priložnosti, podpore pri osamosvojitvi in prehodu v neodvisno življenje. Menim, da je skrb vzbujajoče, da se mladi študenti in študentke ne veselijo novega obdobja v življenju, ki ima svoje prednosti in slabosti, kot vsako drugo življenjsko obdobje.

Stanovanje in redna zaposlitev sta osnovna pogoja za samostojno ter dostojno življenje. Mladi na prehodu so skupina, ki je izpostavljena tveganju revščine, socialne izključenosti in socialne ranljivosti. Mladi se znajdejo v novi življenjski situaciji, brez ustrezne državne podpore ali socialne zaščite. Izguba pravic z naslova študentskega statusa pomeni izgubo socialne varnosti (prostor za bivanje, prihodek, možnost za delo prek študentske napotnice, brezplačno zdravstveno zavarovanje) za večino študentov in študentk. Biti brez dohodka in strehe nad glavo je težko, še posebej brez prihrankov ali podpore (finančne, čustvene) socialne mreže. Situacija študentk in študentov, ki nimajo podpore socialne mreže in prihrankov, se zdi brezupna, saj z obstoječimi socialnimi pravicami (denarna socialna pomoč) ni mogoče dostojno preživeti ali s prejeto podporo plačevati še tržno najemnino za stanovanje. Rezultati raziskave so pokazali, da imajo mladi (ne vsi) podporo družine ali prijateljev, podpore države pa nimajo. Menim, da raziskovalne ugotovitve nakazujejo tudi to, da niso vsi mladi informirani o vseh možnostih, storitvah oziroma pravicah, ki so jim na voljo (čeprav te niso polno učinkovite za reševanje njihove stiske) ali pa to, da so zanje premalo bistvene in pomembne. Dremelj in Nagode (2005, str. 291) pravita, da so pomemben vir neformalne socialne opore mladih predvsem prijatelji (45,6 odstotka) in starši (19,3 odstotka). To pomeni, da se v primeru, ko mladi potrebujejo oporo ali pomoč,

najpogostejše obrnejo nanje. Na formalne institucije ali drugo organizirano vrsto pomoči se mladi v največji meri (20 odstotkov) obračajo v primeru, ko potrebujejo večjo materialno oporo ali pomoč. Študentke in študenti se bolj zanašajo na podporo neformalne socialne mreže, kot pa na formalne socialne mreže (država, različne institucije itd.).

V Sloveniji je finančne težave močno ali zelo močno občutilo 38 odstotkov študentov. To je visoko nad mednarodnim povprečjem. Več kot 60 odstotkov študentov iz finančno šibkih družin je poročalo o velikih finančnih težavah. V primerjavi z drugimi državami sodijo študenti v Sloveniji med sedem držav z nadpovprečno visokim deležem študentov s finančnimi težavami med tistimi, ki so se preživljali s štipendijo (Gril, Bijuklič in Autor, 2018, str. 62). Čeprav imajo študentke in študenti podporo (finančno, emocionalno) staršev, pa se jih nekaj za pomoč ne more obrniti na nikogar. Dremelj in Nagode (2005, str. 294) navajata, da je v Sloveniji precej velik odstotek mladih, ki se, ko potrebujejo materialno oporo, ne morejo obrniti na nikogar. Večje količine denarja si ne more od nikogar izposoditi 10 odstotkov mladih, po večjo materialno oporo pa se na nikogar ne more obrniti 27 odstotkov mladih. Odstotek mladih, ki se v primeru družjenja, emocionalne opore in v primeru bolezni ne more obrniti na nikogar, je relativno majhen.

Študentke in študenti v večji meri prejemajo podporo neformalne socialne mreže, čeprav bi potrebovali (in želeli) podporo s strani države, državnih institucij in drugih pomembnih organov. Država bi morala zagotavljati sredstva za izvajanje in financiranje storitev za mlade, ki potrebujejo podporo na prehodu v neodvisno življenje. Pojavljajo se potrebe po kratkotrajni oziroma začasni podpori, npr. omogočanje začasnih namestitev za študente, ki so zaključili študij (za tiste, ki živijo doma in tiste, ki so prej živeli v študentskem domu), dokler ne najdejo ustrezne zaposlitve, da se bodo lahko sami preživljali in plačevali najemnino. Med kratkotrajne rešitve bi mladim zelo utegnila pomagati finančna podpora za čas iskanja zaposlitve, ki je večja od denarne socialne pomoči, če je oseba primorana plačevati tržno najemnino. Za dolgoročno in učinkovito reševanje stiske mladih bi bilo treba ustanoviti ustrezne državne (ali nevladne) strukture, ki mladim z ustreznimi storitvami in podporo omogočajo lažji prehod v odraslost. Na ravni politike se je treba temeljito lotiti reševanja stanovanjskih stisk mladih in mladim diplomantom zagotoviti delovna mesta. Prav tako bi podpora na različnih življenjskih področjih morala biti na voljo za vse mlade, še posebej pa tiste, ki se za pomoč ne morejo obrniti na nikogar.

Rapuš Pavel (2005, str. 335) pojasnjuje, da je negotovost na trgu dela ena izrazitejših značilnosti položaja mladih v Evropi, ki so posledično izpostavljeni tudi večjemu tveganju socialne izključenosti in socialne neenakosti še na drugih področjih življenja. Brezposelnost je osrednji dejavnik tveganja, ki dolgoročno ovira vključenost mladih v družbo. Strategije različnih institucionalnih politik in njihove podpore mladim bi bilo treba usmerjati v vzpostavljanje ravnotežja med različnimi življenjskimi področji ter tako blažiti tveganja socialne izključenosti, prehodov v odraslost in zaposlitev, ki jih prinaša modernizacija.

Povezavo socialnega dela z obravnavano tematiko sem pojasnila že v teoretičnem delu, še enkrat pa bi povzela nekatere vidike, za katere menim, da so pomembni. Socialni delavci in delavke moramo za kakovostno socialno delavsko ravnanje razumeti položaj in vlogo, v kateri se danes znajdejo mladi ljudje, ki zaključujejo študij. Razumeti moramo posledice politik in vladajočih oblasti ter njihovega vpliva na trg dela, nepremičninski trg, storitve in socialne pravice ter na vsesplošno stanje v družbi. Naša vloga je, da v delovnih odnosih, ki jih poklicno (in osebno) vzpostavljamo z mladimi, upoštevamo neugoden položaj mladih v družbi, prav tako moramo imeti kritično strokovno držo do političnih odločevalcev in organizacij, ki mlade postavljajo na rob družbe in tveganju socialne izključenosti ter revščine. Pomembno je, da se socialni delavec postavi za družbeno izključene ljudi, da se povezuje s pomembnimi akterji, ki lahko vplivajo na spremembe in izboljšave.

Socialni delavci in delavke vzpostavljamo stike in delovne odnose z ranljivimi mladimi (in študenti) v različnih strokovnih vlogah iter življenjskih situacijah. S študenti in mladimi se srečujemo na centrih za socialno delo, nevladnih organizacijah, aktivističnih gibanjih, zavodih za zaposlovanje, socialnovarstvenih zavodih itn., zato je pomembno, da razumemo vpliv družbenih, ekonomskih, političnih in socialnih razmer na življenje mladega človeka. Informiramo mlade o njihovih pravicah, storitvah, ki so jim na voljo, smo del procesa omogočanja dostopa do storitev. Socialni delavci in delavke opozarjamo na pomembno vlogo socialne države in zagotavljanja socialnih pravic, saj je to pomembna socialno-politična tema, ki se tiče naše stroke. Mladi so del večjega družbenega problema (zaposlovanje, stanovanjska problematika), saj nimamo konkretnih politik, ki bi se ukvarjale s stanovanjsko in zaposlitveno problematiko socialno ranljivih skupin prebivalstva.

Položaj mladih je v največji meri odvisen od nacionalnih politik, ki zadevajo mlade. Skozi obdobja se posvečamo različnim področjem, ki jih prednostno obravnavamo in prek razreševanja aktualnih izzivov vplivamo na kakovost življenja mladih v Sloveniji. V

preteklih letih je bilo v ospredju področje zaposlovanja mladih, v zadnjem času pa so pereči izzivi stanovanjskih politik, ki prav tako kot zaposlovanje diktirajo tempo osamosvajanja mladih (Mladinski svet Slovenije, 2013, str. 40).

Menim, da moramo socialni delavci in delavke v primeru krčenja socialnih pravic in socialne države, ko so stiske ljudi tako velike, da so potrebne spremembe, hkrati pa razumeti, kako pomembna je vloga socialne države za dostojno življenje vseh ljudi, zavzeti aktivistično držo.

6 SKLEPI

V raziskavi sem se osredotočila na študente in študentke, ki zaključujejo študij, težave, stiske in strahove, s katerimi se v tem negotovem življenjskem obdobju soočajo. Življenjski prehodi in spremembe so lahko težavne, še posebej, če družbene razmere niso usmerjene v podpiranje in lajšanje prehodov, ustvarjanje novih priložnosti za mlade. Še težje je za mlade, ki na prehodu nimajo podpore socialne mreže. Mladi, ki zaključujejo študij, spadajo med skupine, ki so izpostavljene tveganju socialne izključenosti in revščine. Položaj mladih je tesno povezan s širšimi družbenimi razmerami.

Sklepe sem razdelila v sklope po raziskovalnih vprašanjih.

Stiske mladih, ki zaključujejo študij

- Večina študentk in študentov med študijem dela, da si lahko omogočijo študij in dostojno preživetje.
- Študentke in študenti, ki živijo doma, se želijo preseliti od staršev in se osamosvojiti, vendar jim finančno stanje tega ne omogoča.
- Študentke in študenti, ki živijo v študentskem domu, se bojijo, da se bodo morali ob izgubi statusa vrniti domov, čeprav si tega ne želijo.
- Večina strahov, stisk in težav študentk ter študentov je povezanih s slabimi družbenimi in političnimi razmerami (odsotnost stanovanjske politike za mlade, slabe razmere na trgu dela, odsotnost storitev in podpor za mlade na prehodu).
- Študentke in študenti, ki zaključujejo študij, se bojijo, da zaposlitve po zaključenem študiju ne bodo dobili.
- Študentke in študentke zelo skrbi njihova stanovanjska situacija, saj menijo, da je cenovno dostopno stanovanje, ki je hkrati dostojno za bivanje, skoraj nemogoče dobiti (še posebej v Ljubljani).
- Študentke bolj skrbi, da ne bodo našle zaposlitve kot pa študente.
- Študentke in študente naravoslovnih fakultet ne skrbi za zaposlitev, za razliko od študentov in študentk družboslovnih fakultet.
- Študentke in študenti imajo v državo le malo zaupanja.

Potrebe mladih, ki zaključujejo študij

- Potrebe po oblikovanju stanovanjske politike za mlade in reševanje zaposlitvene situacije mladih so velike in nujno potrebne.
- Najbolj pomembne potrebe za študentke in študente so stanovanje, redna zaposlitev in podpora na prehodu na trg dela ter podpora pri osamosvajanju.
- Študentke in študenti se strinjajo, da je redna zaposlitev pogoj za samostojno in neodvisno življenje (prav tako se strinjajo, da je to pogoj za lastno stanovanje).
- Študentke in študenti si želijo samostojnosti, finančne neodvisnosti, želijo si dostojnega življenja in dela, ki bo v skladu z njihovo izobrazbo.
- Pri študentkah in študentih je prisotna potreba po socialni varnosti tudi po zaključenem študiju, ki je zagotovljena s strani države.

Podpore (katere bi mladi potrebovali na državni ravni) in predlogi mladih

- Predlogi za reševanje lastne situacije študentk in študentov se nanašajo na organizirano podporo na prehodu (stanovanjsko, zaposlitveno, informiranost o storitvah, spremembah, možnostih).
- Študentke in študenti si želijo, da bi jih država na prehodu na trg dela in neodvisno življenje organizirano in načrtno podpirala.
- Študentke in študenti menijo, da so razmere na trgu dela in nepremičninskem trgu zelo slabe.
- Študentke in študenti menijo, da bi jih lahko fakultete na prehodu bolj podpirale.
- Študentke in študenti menijo, da bi se področje pripravnništva in strokovnega izpita moralo reorganizirati.
- Študentke in študenti menijo, da nujno potrebujejo socialno varnost zagotovljeno s strani države tudi po zaključenem študiju (začasne stanovanjske rešitve in ustrezno denarno nadomestilo dokler oseba ne dobi zaposlitve)

Podpore (formalne in neformalne) mladih pri prehodu v drugo življenjsko obdobje

- Študentke in študenti menijo, da podpore države nimajo.

- Študentke in študenti imajo podporo neformalne socialne mreže, to je podpora staršev, prijateljev, sorodnikov in znancev, vsi (razen enega študenta) menijo, da podpore države nimajo.
- Večina študentk in študentov ima finančno in čustveno podporo staršev (neformalne socialne mreže), vendar ne vsi.
- Študenti in študentke naravoslovnih fakultet menijo, da imajo podporo fakultete pri zaposlovanju.

7 PREDLOGI

Položaj mladih je v največji meri odvisen od nacionalnih politik, ki zadevajo mlade. Skozi obdobja se posvečamo različnim področjem, ki jih prednostno obravnavamo, in prek razreševanja aktualnih izzivov vplivamo na kakovost življenja mladih v Sloveniji. V preteklih letih je bilo v ospredju področje zaposlovanja mladih, v zadnjem času pa so pereči izzivi stanovanjskih politik, ki prav tako kot zaposlovanje določajo tempo osamosvajanja mladih (Vrbanič, 2018, str. 44).

Problematika, ki zadeva mlade, bi se morala začeti reševati na državni oziroma sistemski ravni. Odsotnost stanovanjske politike za mlade, slabe razmere na trgu dela in negotovi prehodi v odraslost so dejavniki, ki mlade prihodnje diplomante postavljajo v težavne življenjske situacije ter stiske. Nujna je potreba po oblikovanju politik, ki bodo socialno ranljive skupine postavile v središče svojega odločanja in se zavzemale za boljši položaj mladih kot vseh drugih ljudi v družbi.

Predlogi za praktično delovanje na državni ravni – stanovanjska problematika (izhajajo iz raziskovalnih rezultatov):

- Vzpostavitev stanovanjske politike za mlade (ki zaključujejo študij).
- Reguliranje cen na trgu nepremičnin (najemnikov).
- Vzpostavitev stanovanjskih objektov za mlade, ki so zaključili študij in še niso našli zaposlitve (začasni stanovanjski objekti, dokler se mladi ne zaposlijo).
- Ustvarjanje novih inovativnih rešitev za reševanje stanovanjske problematike mladih.
- Načrtno reševanje stanovanjske problematike mladih.
- Omogočanje dostopa do neprofitnih stanovanj za mlade, ki nimajo otrok in stalnega prebivališča v občini.
- Vzpostavitev organizirane platforme za informiranje mladih o pravicah in storitvah, ki so jim na voljo.

Baumkirher (2018, str. 15–18) predlaga naslednje rešitve za stanovanjsko problematiko mladih ljudi, ki so nastale na podlagi raziskovalnih ugotovitev raziskave Mladina 2010.

Ukrepi, ki se nanašajo na mlade, ki so v slabšem materialnem položaju in iščejo začasno ali stalno rešitev stanovanjskega problema:

- Del neprofitnih stanovanj se nameni profilu mladih posameznikov.

- Ustrezni stanovanjski dodatki oziroma subvencije, ki se določajo glede na materialni položaj posameznika.
- Odprava merila stalnega prebivališča pri razpisih za neprofitna stanovanja.
- Visoka zaščita najemnikov v tržnem najemu.
- Vključitev v stanovanjsko kooperativo, ki zagotavlja dolgoročna najemniška stanovanja.

Ukrepi, ki se nanašajo na mlade, ki so v boljšem materialnem položaju in želijo najeti ali kupiti stanovanje (Baumkircher, 2018, str. 15–18):

- Najem stanovanjska s kasnejšim odkupom.
- Finančni najem stanovanja.
- Menjava stanovanj med generacijami.
- Sofinanciranje stroškov nakupa stanovanj oziroma finančne olajšave za tiste, ki odplačujejo stanovanjski kredit.

Na reševanje problematike in na te ukrepe lahko lokalne skupnosti prispevajo manjši del, medtem ko je za bistvene premike na stanovanjskem področju odgovorna država.

Primer dobre prakse reševanja stanovanjske problematike mladih imamo v sosednji državi Avstriji. S projektom dostopna stanovanja za mlade v Zvezi deleži Spodnja Avstrija se gradijo stanovanja za mlade po različnih merilih: največja velikost stanovanja je 60 kvadratnih metrov, vsi stroški so vključeni v najemnino, mladi dobijo pomoč pri financiranju do 4.000 evrov. Tudi Zgornja Avstrija je začela s projektom izgradnje stanovanj za mlade. Pogoj je, da oseba ni stara več kot 35 let, najemnina ne sme biti večja od 2,6 evra na kvadratni meter, sklne pa se za obdobje najmanj 8 let (Vrbanič 2018, str. 38–39).

Med brezposelnimi mladimi v starostni skupini 25–30 let v obdobju 2000–2009 izrazito narašča delež brezposelnih s končano VII. stopnjo izobrazbe. Pogled na absolutne številke razkrije, da se je število brezposelnih diplomantov v obdobju 2000–2009 povečalo za 240 odstotkov, pri čemer je bilo povečanje še posebej izrazito pri ženskah – 278 odstotkov (Lavrič, Divjak, Naterer in Lešek, 2011, str. 44).

Predlogi za praktično delovanje na državni ravni – zaposlovanje (izhajajo iz raziskovalnih rezultatov):

- Oblikovanje vladne skupine, ki se bo načrtno lotila reševanje problematike brezposelnosti mladih diplomantk in diplomantov v sodelovanju z organizacijami civilne družbe.

- Usklajeno razmerje med upokojevanjem starejše delovne sile in vključevanjem nove delovne sile na trg dela.
- Povečanje vloge fakultet pri povezovanju s potencialnimi delodajalci.
- Posvečanje pozornosti neenakostim med moškimi in ženskami na trgu dela ter načrtno odpravljanje neenakosti.
- Zgledovanje po dobrih praksah v tujini za zmanjševanje brezposelnosti med mladimi.
- Povečevanje zaposljivosti prebivalstva.
- Krepitev svetovalnega dela med mladimi na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje.
- Inovativni projekti za zaposlovanje mladih.
- Spodbujanje socialnega podjetništva med mladimi.

Mladinski svet Slovenije (2013, str. 26) predlaga različne ukrepe, ki si prizadevajo za implementacijo različnih ukrepov s strani države, formalnih izobraževalnih institucij in delodajalcev, ki so osrednji nosilci možnih sprememb na tem področju. Za doseganje večje povezanosti med izobraževalnim sistemom in trgom dela predlagajo:

- Da se formalne institucije več povezujejo s trgom delovne sile. Po eni strani to pomeni prilagajanje izobraževalnih programov in mest na posameznih programih potrebam poznanju, ki jih narekuje trg dela. Za ta namen morajo ustrezne institucije izdelati dolgoročno strategijo zaposlovanja z upoštevanjem projekcij gibanj na trgu dela.
- Da država določi/oblikuje okvir za kakovost pripravništva (razumno trajanje, ustrezna socialna zaščita in plačilo, ustrezno priznavanje pripravništva, ureditev volonterskega pripravništva itd.).
- Uvajanje vseživljenjske karijerne orientacije in individualnega načrtovanja v osnovne, srednje in visoke šole.
- Da se mladim omogoči prilagojeni študij ob delu.
- Da država ustrezno uredi študentsko delo.
- Vzpostavitev ustreznega sistema priznavanja in vrednotenja neformalno pridobljenih delovnih izkušenj, saj bi sistemsko priznavanje neformalnih izkušenj močno okrepilo položaj mladih na trgu delovne sile.
- Da pristojne oblasti sprejmejo programe za financiranje zagona in razvoja socialnih podjetij ter omogočijo dodatne davčne olajšave na začetku.

- Ena od možnih rešitev je tudi povečanje zaposlovanja v nevladnem sektorju s posebnim poudarkom na mladinskem sektorju in ukrepi aktivne politike zaposlovanja.
- Spodbujanje državnih oblasti in formalnih izobraževalnih institucij k podjetništvu med mladimi.

Odločevalci morajo mlademu izobraženemu kadru ponuditi perspektivo. Vzpostavijo naj transparenten sistem zaposlovanja, ukrepe za ustvarjanje novih delovnih mest in oblikujejo strategije za naprej (Mladinski svet Slovenije, 2013).

8 UPORABLJENA LITERATURA

1. Autor, S., Bijuklič, I., & Gril, A. (ur.) (2018). *EVROŠTUDENT VI 2016–2018. Socialni in ekonomski pogoji življenja študentov v Evropi. Pregled glavnih ugotovitev raziskave v Sloveniji*. Pridobljeno 13. 1. 2020 s https://www.pei.si/wp-content/uploads/2019/07/EvrostudentVI_ugotovitve.pdf
2. Baumkirher, T. (2019). Analiza potreb mladih na stanovanjskem trgu. V P. Miklaužič (ur.), *Rastimo skupaj 2018 – Reševanje stanovanjske problematike mladih* (str. 15–18). Ljubljana: Mladinski svet Slovenije.
3. Beck, U. (2001). *Družba tveganja. Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
4. Berlin, G., Furstenberg F. & Waters, M. (2010). Introducing the Issue. *Future of the Children* 20(1). Pridobljeno 8. 3. 2020 s https://futureofchildren.princeton.edu/sites/futureofchildren/files/media/transition_to_adulthood_20_01_fulljournal.pdf
5. Brock, T. (2010). Young Adults and Higher Education: Barriers and Breakthroughs to Success. *Future of the Children* 20(1). Pridobljeno 8. 3. 2020 s https://futureofchildren.princeton.edu/sites/futureofchildren/files/media/transition_to_adulthood_20_01_fulljournal.pdf
6. Čepin, J. (2019). *Stanovanjska problematika mladih vse bolj pereč problem*. Pridobljeno 13. 3. 2020 s <https://radioprvi.rtvlo.si/2019/04/stanovanjska-problematika-mladih-vse-bolj-perec-problem>
7. Trbanc, M. (2017). Razmere na trgu dela in njihov vpliv na socialno varnost in življenjsko raven družin z otroki in mladih. V A. Črnač Meglič & B. Kobal Tomc (ur.). *Položaj otrok v Sloveniji danes: situacijska analiza* (str. 64–81). Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
8. Dremelj, P., & Nagode, M. (2005). Omrežja socialne opore mladih. V A. Črnač Meglič (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi. Analiza položaja v Sloveniji* (str. 281–). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Urad RS za mladino.
9. Dragoš, S. (2016). Socialna država in solidarnost. *Teorija in praksa*, 53 (posebna številka), 148–173.
10. Dragoš, S. (2019). Vrtenje v krogu. *Mladina*. Pridobljeno 11. 3. 2020 s <https://www.mladina.si/52571/vrtenje-v-krogu>
11. Društvo socialnih delavk in delavcev. (b. d.). *Kodeks etike socialnih delavk in delavcev*. Pridobljeno 12. 3. 2020 s <https://dsdds.splet.arnes.si/kodeks-etike>

12. Filipovič, M. (2005). Stanovanjske razmere in stanovanjski standard družin z otroki in mladino. V A. Črnak Meglič (ur.). *Otroci in mladina v prehodni družbi. Analiza položaja v Sloveniji* (str. 189–204). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Urad RS za mladino.
13. Filipovič Hrast, M., Rakar, T., & Kolarič, Z. (2019). *Socialna politika danes in jutri*. Ljubljana: Založba FDV.
14. Flaker, V. *@Boj za (2012), Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba /cf.
15. Flaker, V. (2020). Operacija B: Analiza tveganja in zmanjševanje škode. [Blog]. Pridobljeno 17. 3. 2020 s <https://vitoflakeragenda.blogspot.com/2020/03/operacija-b-analiza-tveganja-in.html?spref=fb&fbclid=IwAR32ZnpbZY49Bn17zvNj1cclipQLC9nMol-YgHqJ1UJFlo2K13WsBErmJAU>
16. Kampl, T. (2019). Stanovanjsko politiko moramo razumeti kot razvojno politiko. V P. Miklaužič (ur.). *Rastimo skupaj 2018. Reševanje stanovanjske problematike mladih* (str. 7). Pridobljeno 19. 3. 2020 s <http://mss.si/wp/wp-content/uploads/2019/02/RastimoSkupaj2018-stanovanjska-problematika-web-1.pdf>
17. Klemše, P. (2018). Aktivna politika zaposlovanja mladih. Jamstvo za mlade. *Andragoška spoznanja*, 24(2), 80–103.
18. Kuhar, M. (2012). Podaljšano sobivanje staršev in mladih odraslih v Sloveniji: razsežnosti, dejavniki in implikacije. *Socialno delo*, 51 (6), 365–378.
19. Kuhar, M. (2013). *Prehodi mladih v odraslost*. Pridobljeno 5. 3. 2020 s https://socialna-akademija.si/wp-content/uploads/13_Kuhar_Prehodi_mladih_v_odraslost.pdf
20. Kuhar, M. (2013). Analiza dejavnikov podaljšanega sobivanja staršev in otrok v Sloveniji. *Teorija in praksa*, 53, (5–6), 791–809.
21. Klanjšek, R., & Lavrič, M. (2011). Zaposlovanje in podjetništvo. V M. Lavrič (ur.), *Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji* (str. 125–176). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo šport, Urad RS za mladino. Maribor: Aristej.
22. Lavrič, M., & Flere, S. (2011). Demografske spremembe in medgeneracijsko sodelovanje. V M. Lavrič (ur.), *Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji* (str. 63–92). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo šport, Urad RS za mladino. Maribor: Aristej.
23. Lavrič, M., Divjak, M., Naterer, A. & Lešek, P. (2011). Raziskovalne metode. V M. Lavrič (ur.), *Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji* (str. 43–61). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo šport, Urad RS za mladino. Maribor: Aristej.

24. Leskošek, V. (1995). Socialno delo ni politično (ali pač?). *Socialno delo*, 34(3), 195–201.
25. Leskošek, V. (2009). Zaposlitvene možnosti mladih. *Socialno delo*, 48(4), 207–213.
26. Lipovec Čebren U., & Pistotnik, S. (2016). *Kulturne kompetence in zdravstvena oskrba. Priročnik za razvijanje kulturnih kompetenc zdravstvenih delavcev*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.
27. Mladinski svet Slovenije. (2015). *Stanovanjska problematika mladih*. Pridobljeno 5. 3. 2020 s http://www.mss.si/datoteke/dokumenti/Stanovanjska_problematika_mladih_MDM_2015.pdf
28. Mladinski svet Slovenije. (2013). *Programski dokument Mladinskega sveta Slovenije – Zaposlovanje mladih*. Ljubljana: Mladinski svet Slovenije. Pridobljeno 6. 5. 2020 s http://www.mss.si/datoteke/dokumenti/zaposlovanje_dec_2013_web.pdf
29. Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
30. Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
31. Mesec, B., Rape Žiberna, T., Rihter, L. (ur.) (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: NAČRTOVANJE RAZISKAVE*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
32. Klanjšek, R. & Kobše, Ž. (2019). *Zaposlovanje v Slovenska mladina 2018/2019*. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung.
33. Nateret, A. (2019). *Sklep v Slovenska mladina 2018/2019*. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung.
34. Rapuš Pavel, J. (2010). Izkušnje socialne v-/izključenosti mladih v položaju dolgotrajne brezposelnosti. *Socialna pedagogika*, 14(4), 417–438.
35. Rapuš Pavel, J. (2005). Ranljivost mladih pri soočanju z brezposelnostjo. *Socialna pedagogika*, 9(3), 329–360.
36. Sobočan, A. M. (2011). Etika v socialnem delu. *Socialno delo*, 50(3–4), 205–215.
37. Statistični urad Republike Slovenije. (2019). *Socioekonomske značilnosti prebivalstva*. Pridobljeno 12. 3. 2020 s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8552>
38. Šenica, B. (2019). Kje bomo pa jutri spali. *Outsider*. Pridobljeno 13. 3. 2020 s <https://outsider.si/blaz-senica-kje-bomo-pa-jutri-spali>

39. Študentska organizacija Slovenije. (2019). *Mednarodni dan mladih 2019 – stanovanjska problematika mladih*. Pridobljeno 16. 3. 2020 s <http://www.studentska-org.si/mednarodni-dan-mladih-2019-stanovanjska-problematika-mladih>
40. Sušnik, M. (2010). *Študentska pobuda za pripravništvo v socialnem varstvu* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
41. Trbanc, M. & Verša, D. (2002). Zaposlovanje mladih. V I. Svetlik (ur.). *Politika zaposlovanja* (str. 338–368). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
42. Trbanc, M., Smolej Jež, S., Dremelj, P., Narat, T., & Kobal Tomc, B. (2017). *Socialni položaj v Sloveniji 2015–2016* (Končno poročilo št. IRSSV 22/2016). Pridobljeno 8. 3. 2020 s https://www.irssv.si/upload2/Socialni%20polozaj%20v%20Sloveniji%202015_2016_dopolnjeno%20koncno%20porocilo_2.pdf
43. Ule, M., Rener, T., Čeplak Mencin, M., & Tivadar, B. (2000). *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Urad RS za mladino.
44. Ule, M., Kuhar, M. (2003). *Mladi. Družina. Starševstvo*. Ljubljana: FDV.
45. Ule, M. (2008). *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
46. Ule, M., Tivadar, B., Kurdija, S., & Rajšp, S. (2008). *Socialnoekonomski položaj študentov v Sloveniji*. (Poročilo). Pridobljeno 11. 1. 2020 s https://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/spstud08/spstud08_rp6_sl_v1_r0.pdf
47. Ule, M., Tivadar, B., & Živoder, A. (2011). »Na mladih svet stojijo pa mladi – študentje?« *Teorija in praksa*, 48, št. 1, str. 7–24, 299.
48. Ule, M., & Zidar, M. (2011). Življenjska pot, izobraževalni poteki in družbena integracija mladih v Sloveniji. *Teorija in praksa*, 48, (5), 1409–1426.
49. UMAR. (2015). *Poročilo o razvoju 2015*. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno 18. 3. 2020 s http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2015/POR_2015.pdf
50. Ustavno sodišče Republike Slovenija. (2011). *II. Človekove pravice in temeljne svoboščine (od 14. do 65. člen)*. Pridobljeno 8. 5. 2020 s <https://www.us-rs.si/o-sodiscu/pravna-podlaga/ustava/ii-clovekove-pravice-in-temeljne-svoboscine-14-do-65-clen/>
51. Vrbanič, S. (2019). Primeri dobrih praks iz Avstrijskih zveznih dežel. V P. Miklaužič (ur.), *Rastimo skupaj 2018 – Reševanje stanovanjske problematike mladih* (str. 38–40). Ljubljana: Mladinski svet Slovenije.

9 PRILOGE

Priloga 1: Transkripcije intervjujev in analiza empiričnega gradiva – določitev enot kodiranja

Intervju A, enote kodiranja A

Spol: Ženski

Študij: Filozofska fakulteta

Bivanje: študentski dom

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

Jaz bi rekla, da sem v neki fazi življenja, ko res prevzemam različne družbene vloge. /Na eni strani sem študentka, še vedno redno študiram, po drugi strani sem študentska delavka, to pomeni, da poleg študija zraven delam. In sicer v enem podjetju, ki se ukvarja s trženjem farmacevtskih zdravil./ (A1) /Tretja stvar je, da sem prostovoljka. Res se aktivno ukvarjam s področjem neformalnega izobraževanja mladih v okviru vladnih in nevladnih organizacij, ki se s tem ukvarjajo./ (A2) /Četrta stvar je, da sem partnerka. To pomeni, da vsaka od teh družbenih vlog, ki jih prevzemam, prinaša neka svoja pričakovanja, neke svoje zahteve. Zato v bistvu, kdor koli me vpraša, rečem, da je moje življenje zelo dinamično. /Ne samo s tega vidika, da imam res zelo široko paleto svojih interesov, ampak tudi s tega, kaj vse občutim, ko poskušam kombinirati vse te različne vloge med seboj. Če se navežem na tvoje drugo vprašanje, če čutim kdaj stres in tesnobo, velikokrat. Res, zelo zelo velikokrat. Mogoče bi celo rekla, da na dnevni ravni./ (A3) /Zadnje čase celo to, pa se mi to ni zgodilo še nikoli prej, zdaj zadnji teden čutim neko bolečino v trebuhu, ki se je ne morem rešiti. Zbudim se z bolečino in spat grem z bolečino./ (A4) /Zadnji sem se pogovarjala s fantom in nisem vedela, kako bi opisala ta »filing«. Me je vprašal, če je takšen »filing«, kot da bi imela jutri neko tekmo? In sem rekla, točno tako je. Kot da bi imel jutri neko pomembno tekmovanje, ko se moraš izkazati ... Tako da ja, ta občutek konstantne tesnobe./ (A5) Če se s kom ogovarjam o tem ... Dolgo časa se o tem nisem pogovarjala, ker to kar jaz zdaj čutim, traja že nekaj časa. /Ampak zdaj se mi zdi, da smo prišli v eno fazo, ko nisem več pri tem sama, zaradi tega, ker res sem v tem obdobju, ko okoli mene vsi počasi pridobivajo prve delovne izkušnje, pa počasi prvo službo in zaključujejo fakulteto, tako da se počasi tudi s svojimi sošolci in kolegicami »ful« bolj odkrito pogovarjamo. Je to ena debata, ki ni več ono ..., da bi se moral nekomu izpovedati, ampak je prav debata o tem, kaj na čaka, kako bo itd. Ja, se precej pogovarjamo. / (A6)

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/ zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Ne vem, če grem »deep« osebno. Najbolj me je strah, da bom razočarana./ (A7) /Če lahko razložim, kot sem ti povedala. Res veliko prevzemam številne družbene vloge in vsaka vloga ima svoja pričakovanja, zahteve in vlaganja, ki jih moraš tej vlogi posvetiti. To pomeni, da je moj dan praktično sestavljen iz stalnega truda in

vlaganja v to, kar počnem. Ali je v povezavi s faksom, ali delom ali v povezavi z neformalnih izobraževanjem oziroma prostovoljnim delom, ki ga imam. Skratka, veliko vlagam. Zelo veliko vlagam v to, da bi pridobila čim več izkušenj, čim boljše izobrazbo, zato da bi res potem moj prehod naprej recimo na trg dela bil čim bolj olajšan. / (A8) /Najbolj me je strah tega ... Ljudje vedno delujemo v principu, kolikor v nekaj vložimo, toliko želimo dobiti nazaj. Najbolj me je strah tega, da bom potem prišla enkrat do tega, ko se bo pokazala priložnost, da se bom morala zaposliti oziroma najti stanovanje, dobiti neko dostojno službo, da bom razočarana glede na to, koliko sem vložila v to, da bi dobila dobro službo./ (A9) /Zdi se mi, da je to težava, čeprav sem sociologinja in se zavedam, da so neke strukturne omejitve, ki nam onemogočajo to, da bi res postali vse to, kar si želimo, kar nas pri tem omejuje, še vedno zelo pogosto prevzemamo krivdo nase. Tega me je najbolj strah, da bom razočarana sama nad seboj in nad tem, kako se je moje življenje odvijalo glede na pričakovanja. / (A10) /Jaz bi rekla, da kar me najbolj »frustrira« je to, da sem konstantno vpeta med dva pritiska. En pritisk je, da se res izobrazim, da dobim dobro izobrazbo, da študiram, da sem moralno, duhovno izpopolnim. To je tudi, kar meni osebno izobrazba pomeni, neko duhovno izpolnitev, izobraženost, ne vem, kako si Slovenci razlagamo to izobraženost. Po drugi strani pa pritisk, da si pridobim čim več delovnih izkušenj./ (A11) Konstantno si vpet med ta dva pola, ki te konstantno vlečeta vsak na svojo stran. /Najbolj me skrbi to, kar sem povedala. Itak, prva stvar, skrbi me, da ne bom dobila dela, ki bo ustrezalo moji stopnji izobrazbe, da ne bo ustrezalo temu, za kar dejansko veliko vlagam. / (A12) To je, da bom enkrat izobraževala s področja sociologije, recimo ... To me skrbi. To je prva stvar. /Druga stvar, ki me skrbi ... Se mi zdi, da študentsko življenje ... To, da si ti študent popolnoma definira vse vidike tvojega življenja. To pomeni, da živiš v študentu, ko nisi več študent, ne izgubiš samo statusa študenta, ampak izgubiš marsikaj več./ (A13) /Izgubiš varnost s področja bivanja, izgubiš štipendijo, na nek način izgubiš svojo finančno neodvisnost, izgubiš študentske bone in tako naprej. Izgubiš možnost za delo prek študentskega servisa, torej izgubiš možnost za nek lasten dohodek/zaslužek./ (A14) /To, da bom morala na novo reorganizirati svoja pričakovanja, cilje, zahteve, to me tudi skrbi. / (A15) To me vse še čaka.

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živiš, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/Ogromno. Prva stvar je, da prihajam iz delavske družine, prihajam iz družine, kjer nisem samo jaz, ampak imam še tri sestre. To pomeni, da so starši morali veliko vlagati, da sem jaz danes lahko tukaj, kjer sem. In da so moje sestre lahko tukaj, kjer so./ (A16) /In imeti študentski dom, imeti štipendijo je nekaj, kar je ogromno pripomoglo k temu, da si sploh jaz lahko privoščim, da sem tukaj v Ljubljani, da študiram. (A17) /Izgubiti študentski status pomeni »ful« veliko dodatno skrb./ (A18) /Zdi se mi, da nimaš več tistega prostora, da lahko rečeš, »okej«, zdaj sem zaključil študij, zdaj si lahko v miru poiščem neko izobrazbo, neko zaposlitev, ki vem, da bi mi ustrezala. Ampak si postavljen v situacijo, ko si rečeš, morem si čimprej najti svojo službo, ker bi rada razbremenila starše, da lahko moji dve sestri še naprej študirata, da ne vzdržujejo zraven še mene. To pomeni, da sprejmeš eno službo, ki jo dobiš pod roke, sprejmeš kar koli dobiš, čeprav to ni tisto kar si želiš oziroma hočeš./ (A19) /Potem ... Ja, izgubiti študentski dom in štipendijo pomeni v bistvu ... Izgubiš zelo velik del varnosti. Nimaš toliko svobode izbire ... Zdi se mi, da se mladostništvo zelo velikokrat razume kot neko obdobje eksperimentiranja, pa saj iščeš in tako naprej, ampak v bistvu tukaj sploh nimaš več svobode, ker iščeš samo s tega okvirja, ki ti omogoča, da še lahko vedno preživiš iz dneva v dan./ (A20) /Glede socialne mreže.

Tudi tukaj se marsikaj spremeni. Nimaš več možnosti, da delaš na kakšnih projektih prek fakultete, da se udeležuješ v določenih aktivnostih ... Kar naenkrat si sam in če nimaš nekih močnih povezav s faksom, ali da tam počneš še kaj drugega prek fakultete, moraš na novo začeti vzpostavljati vezi, ne več kot študent, ampak kot oseba, ki je v neki drugi vlogi, v vlogi iskalca zaposlitve./ (A21) Na novo vzpostavljaš ta omrežja, neke medsebojne povezave s fakulteto ali delodajalci, komerkoli. /Glede finančne situacije ... Jaz trenutno veliko izgubim, izgubim dom, štipendijo, kar pomeni res nek osnoven minimalen standard za preživetje. Izgubim študentske bone, izgubim urbano, zdravstveno zavarovanje. Ogromno izgubiš, »ful veliko. Z vidika finančne situacije. / (A22) /Ta državna pomoč ti predstavlja, da se v vsaj neki meri osamosvojiš od družine Ja, izguba vse te podpore pomeni, da če v Ljubljani ne najdem zaposlitve, ki mi bo omogočala, da lahko normalno živim, se bom morala vrniti nazaj domov, nazaj v veliko ekonomsko odvisnost od staršev./ (A23)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Novih potreb je veliko./ (A24) /Zdaj sem v fazi iskanja stanovanja. Zaradi dveh dejavnikov, izgubila bom status in moram najti stanovanje, da se preselim ter zaradi potrebe, ker sem partnerka in se postopoma želim osamosvojiti, začeti neko mlado družinsko življenje s svojim partnerjem./ (A25) /Potreba, ki je zdaj res v ospredju je, da želim najti službo, ki bo v skladu z mojo izobrazbo./ (A26) /Tukaj se res bojim in nočem pristati na karkoli, samo za voljo preživetja v Ljubljani./ (A27) /Mogoče se mi počasi odpira potreba po tem, da bi imela svoje prevozno sredstvo v Ljubljani. Do zdaj nisem čutila te potrebe, ampak ..., »ful« je težko usklajevati študij skupaj z delom. Zdaj sem odvisna samo od javnega prometa, kar ni tako enostavno. Zjutraj grem delat, potem grem vmes na fakulteto, pa potem nazaj delat, tako da se počasi odpira potreba po tem./ (A28) /Izgubimo pravico tudi do subvencioniranega javnega prevoza. Mesečna vozovnica pa je precej draga./ (A29) /Jaz vem, da bom morala narediti pedagoški izpit in to je nekaj, kar »itak« vem, da si bom morala plačati sama in menim, da je to nekaj, kar bi morala kriti država./ (A30) /Za pedagoški izpit rabiš določeno število ur pedagoškega dela oziroma prakse. To je delo, ki ga počneš brezplačno. Redkokatera ustanova ti bo to delo plačala. To je delo, ki si ga primoran opraviti prostovoljno. Torej, poleg dela, ko iščeš zaposlitev, moreš opraviti še te prostovoljne ure./ (A31) In usklajevanje tega ... /Ni prehoda, kar naenkrat si prepuščen sam sebi. Najhujši je ta občutek, da se počutiš res sam. Se mi zdi, da prideš v fazo življenja, ko vidiš, da stvari ne bodo šle tako preprosto kot si mislil na začetku. Res si prepuščen sam sebi./ (A32) /Kar naenkrat moraš na novo postaviti cilje, na novo časovnice ... Niti ni toliko vseeno, kako boš oblikoval svoje življenje, ker se mi zdi, da res živim v neki družbi, kjer se zasluge za uspeh pripisujejo posamezniku, njegovemu trudu, zavzetosti. Odgovornost je zelo velika, čutiš res veliko odgovornost, da urediš svoje življenje tako kot si želiš./ (A33) /Je res na nas, čeprav ni res, ker so strukturne omejitve, ki onemogočajo to, da bi postali vse to, kar si želimo – finančne in tako naprej./ (A34)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo

/Mogoče bi lahko rekla, da me ene stvari bolj skrbijo, druge manj. Še vedno imam veliko delovnih izkušenj, tukaj spet nisem popolnoma gola, sem opremljena, imam neka znanja, imam suverenost, imam samozavest, imam nekaj, kar vem, da bo lahko potencialni delodajalec cenil./ (A35) /Po drugi strani pa se počutim tako gola, tako odgovorna za to, da se vse spelje tako kot se mora, da me v bistvu že najmanjše stvari »frustrirajo«. Torej zaradi teh pritiskov, da res izpolnim vse potenciale, tudi pride zraven, da postaneš perfekcionista za vsa področja, ker morejo biti zelo dobro pokrita./ (A36) Ne vem, kako naj razložim. Dokler nimaš neke materialne

varnosti ... /Se mi zdi, da živimo v nekem času, ko si ne želimo samo preživetja, mi si želimo dostojnega preživetja, da bi bilo življenje sproščeno, da bi bilo življenje polno lepih trenutkov, sproščenih trenutkov, ljubezni, sreče, potovanj, uresničevanja različnih ciljev. Ne gre se več samo za preživetje, ampak za dostojno življenje./ (A37)

Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno ...)? Opišite vrste opore, ki jih imate.

/Ogromno podpore imam. Zelo veliko podpore imam. Ne morem si predstavljati, kako je moji cimri, ko reče: »sem brez keša, ne vem, kje naj dobim denar«. Ko se jaz znajdem v situaciji, da sem brez denarja, pokličem domov in mi mama kaj nakaže. Tukaj imam res velik »back up«. Sploh si ne morem predstavljati, kako bi moje življenje izgledalo, če tega »back up-a« ne bi imela. To je ena stvar./ (A38) /Po drugi strani pa to spet pomeni dodatno obremenitev mojih staršev in mi je zelo neprijetno prositi za denar, ko pač moram./ (A39) /Podpore imam in sem zelo hvaležna zanjo, cenim jo, po drugi strani pa se počutim, ker vem, da sem spolno dozorela ter nasploh umsko in duhovno dozorela, da želim biti tudi finančno samostojna in dozorela. Tako da je ta podpora nekaj, za kar sem hvaležna, po drugi strani pa me hkrati veže in mi daje občutek slabe vesti. Dokler si od staršev finančno odvisen, si tudi v odvisnem položaju. Si sploh polno samostojna oseba, če si finančno odvisen od nekoga drugega? In če starši pogojujejo pomoč./ (A40) Jaz pravim, da imam tukaj srečo in si ne morem predstavljati, kako je nekomu, ki back up-a nima. /Jaz sem se primorana zaposliti, ko izgubim status študenta, ko zaključim študij, ker se bom drugače primorana preseliti nazaj domov. Ne smem se veliko obotavljati, ker si drugače v Ljubljani ne bom mogla privoščiti življenja. Jaz na mesec dobim 100 evrov od staršev, torej s tem mi plačajo študentski dom. S stotimi evri si jaz stanovanja v Ljubljani ne morem privoščiti./ (A41) /Gledala sem stanovanja, 300 evrov na mesec za sobo. To pomeni, da če gledam garsonjere, je samo najemnina brez stroškov 500 evrov in 100 evrov stroški, da ne govorimo še o hrani, o zavarovanju ... Če ne najdem službe v Ljubljani, ki je skladna z mojo izobrazbo, bom prisiljena sprejeti bilo katero službo, če se ne bom odločila za to, se bom morala vrniti nazaj domov./ (A42)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Če sem iskrena, ne vem. Sploh nisem prepričana, kje naj se lotim iskanja dela. (A43) /Gledam Mojedelo.com, Adecco in tako naprej, vendar ni bilo ponudbe, za katero bi lahko rekla, tukaj se vidim, to bom prijela./ (A44) /Ne vem, kako naj se lotim iskanja dela in tukaj vidim neko manjko oziroma manjko podpore, v smislu ozaveščenosti, v smislu neke bolj strukturne podpore, kako »hendlati« ta prehod, ne samo finančno podporo, ampak tudi glede dostopa do informacij, ki jih potrebuješ za zaposlitev, na sploh informacij, kaj se zgodi s tvojim zavarovanjem./ (A45) /Saj nekaj vem, ampak veliko je še neznank, veliko je stvari, ki so mi neznane./ (A46) /Prva stvar, ki jo bom morala narediti je, da se res dobro informiram, kaj pomeni izguba statusa, poleg teh stvari, ki jih že poznam./ (A47) /Mislim, da bi bilo zelo v redu, da bi bil nek ukrep, ki bi olajšal ta prehod. Dvoje, naprej obvezno neka državna podpora na prehodu na trg delovne sile, ali je to v obliki projektov, projektov prek katerih si študenti med študijem pridobivajo neke delovne izkušnje, to so projekti, ki ne zahtevajo 8 ur dela na dan, to so projekti, ki trajajo šest mesecev, da dobiš izkušnje, plača se pa recimo 1000 evrov na projekt. In ti dobiš v okviru tega projekta izkušnje. Ti si razporediš čas tako kot tebi ustreza glede na

študij. Vem, da ministrstvo občasno razpiše kak projekt, ampak absolutno premalo./ (A48) /Druga stvar, kjer mislim, da bi bila podpora nujna. Finančna pomoč v času iskanja prve zaposlitve, zato, da nisi prisiljen sprejeti nekega dela samo zato, da lahko preživiš iz dneva v dan. Torej, v času, ko iščeš prvo zaposlitev, bi morali imeti nujno neko ustrezno finančno nadomestilo, ki ti omogoča socialno varnost, zato, da res lahko najdeš delo, ki ti ustreza in je skladno s tvojo izobrazbo./ (A49)

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

/Obvezno neka subvencionirana bivanja, neprofitna stanovanja za tiste, ki nimajo stalnega prebivališča v Ljubljani./ (A50) /Ne vem, ali bi temu rekla neprofitna stanovanja ali recimo stanovanjska podpora pri mladih iskalcih prve zaposlitve. Recimo mogoče nek sistem, ki bi se osredotočal na mlade, čeprav bi morali socialno varnost v državi imeti vsi. Ampak predvsem nek finančni projekt, ne vem, kako bi temu rekla, oziroma struktura, ki bi podpirala mlade iskalce zaposlitve oziroma te, ki so ravnokar zaključili študij in iščejo delo./ (A51) /Torej, da ti v času, dokler ne dobiš stalne zaposlitve, dokler ne dobiš kredita, da bi bila neka stanovanjska naselja oziroma objekt, da bi mladi za to tranzitno obdobje dobili stanovanjsko podporo. To si predstavljam kot neko nadgradnjo študentskih domov, da imaš dve leti po zaključku študija možnost bivanja v manjših stanovanjskih naseljih z zelo nizko najemnino, delno subvencionirano najemnino./ (A52) /In to bi bilo neko tranzitno obdobje dveh let, dokler si ne poiščeš zaposlitve primerne lastni izobrazbi, dokler ne podpišeš pogodbe za delo. Torej za to neko tranzitno obdobje./ (A53) /Še eno stvar bi bilo potrebno urediti na državni ravni. To je sistem upokojevanja. Se mi zdi, da tukaj, predvsem s področja izobraževanja, to opažam, kot bodoča učiteljica, da se predolgo vleče delovna doba starejših učiteljev in se onemogoča mladim dostop na delovna mesta. Tukaj bi se moral sistem redefinirati/reorganizirati na način, da bi omogočili starim učiteljem hitrejši prehod v upokožitev in mladim nova delovna mesta. Ker tukaj, precej s področja izobraževanja, nekateri učitelji vlečejo svoje delo do šestdeset, petinšestdeset in več let, mladi pa ostanejo brez zaposlitve. Mladi učitelji ne vedo, kje se naj zaposlijo. Tako da res neko sorazmerje, nek sistem upokojevanja, ki bi bil bolj sorazmeren, da bi bil ta prehod med starejšo in mlado delovno silo bolj sorazmeren. / (A54)

Intervju B, enote kodiranja B

Spol: ženski

Študij: Fakulteta za socialno delo

Bivanje: doma (s starši)

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

/Moje vsakodnevno življenje sedaj je, da pišem magistrsko nalogo./ (B1) /Iščem študentsko delo, ki ga ni, nič pametnega, razen kakšni lokali, v gostinstvu pa nočem delati./ (B2) /Živim še s prihranki od študentskega dela./ (B3) /Živim doma, kar mi povzroča tudi dodaten stres, ker mi pri mojih letih ni več za živeti doma./ (B4) Nimam nekih hobijev, berem. /Stres mi povzroča to, da bom kmalu končala fakulteto./ (B5) /Potem bom mogla vstopiti na trg dela oziroma iskati pripravništvo. To mi pa že zelo dolgo povzroča stres./ (B6) /Počutim se

nemirno, na nek način depresivno, ker me je strah, da tega ne bom dobila in bom potem v nekem začaranem krogu, ko bom iskala zaposlitev, ki je ne bom dobila in bom slabe volje./ (B7) S spanjem nimam problemov. /Opazim pa, da se mi čez dan ravno zaradi tega počutja ne da ukvarjati z nekimi stvarmi, ker me je strah tega prehoda v odraslost./ (B8) /O tem se pogovarjam s prijatelji, vendar so vsi zelo optimistični in pravijo: »saj bo«./ (B9) /Jaz pa zdaj trenutno v tej situaciji ne vidim dobrega. Tako da mi to povzroča neko stisko./ (B10)

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/ zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Mene je najbolj strah tega, da bom izgubila status in bom dejansko čez noč v bistvu brez zavarovanja, brez študentskih ugodnosti./ (B11) /Po drugi strani pa razmišljam o tem, da ko enkrat izgubiš status študenta in ne dobiš službe. Kam potem spadaš? Nimaš službe./ (B12) /Grozno mi je, da bi potem še naprej morala živeti doma./ (B13) /Strah me je, da ne najdeš službe ali pripravništva in si prisiljen iti delat tja, kamor nočeš./ (B14) /To se mi zdi »ful« stresno, ker pride ta preskok iz študentskega obdobja kar naenkrat. Ko greš naenkrat iz osnovne šole v srednjo šolo greš pač v šolo naprej, ko pa končuješ fakulteto, pa začneš bolj o življenju razmišljati./ (B15) /Ker vseeno pri nas študentsko življenje ni tako slabo, kot je slabo potem, ko imaš službo. To vse je odvisno od vsega. Finančno si mogoče celo boljše s statusom, kot brez, ker imaš neke ugodnosti. Kot študent še mogoče lahko zaslužiš več. To me najbolj skrbi, da moraš naenkrat biti samostojen, se sam znajti v taki situaciji in kaj, če ne dobiš službe, kaj če to »Ful« si pod stresom, kaj narediti./ (B16) /Ker ko si študent, greš na faks, je to vsakdan, potem se pa moraš začeti ukvarjati z nekimi stvarmi, s katerimi se prej nisi. Drugače vidiš stvari, da na nek hiter način dobiš službo/pripravništvo, saj tudi v drugih poklicih in strokah .../ (B17) /Mi pa smo dejansko po petih letih nezaposljivi, ker moraš imeti delovne izkušnje, strokovni izpit in potem komaj lahko začneš delati. Jaz sem delala recimo faks 5 let in sem potem nezaposljiva, saj še morem narediti pripravništvo itd./ (B18)

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živiš, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/Še vedno živim doma, če ne bom dobila službe, bom prisiljena še naprej živeti doma./ (B19) /Bolj se bojiš, ker prek študenta, če ti ni všeč, nehaš delati in greš delat drugam, ker je kar precej služb, nobenih obveznosti nimaš. Če potem, ko si naenkrat, ko nisi več študent, si pa delavec, kakorkoli, si tega ne moreš privoščiti, ker imaš ti vseeno več obveznosti do delodajalca./ (B20) /Tudi če se želiš na svoje preseliti, si ne moreš privoščiti, da si par mesecev brez službe./ (B21) /Kasneje pa verjetno izgubiš stik s študenti in nasploh morda s fakulteto. Izgubiš nasploh stik s profesijo./ (B22) /Na socialno mrežo zelo vpliva, če potem nimaš denarja. Ne moreš si privoščiti, da bi kam šel, ne moreš na kavo s kolegico – to se mi zdi problem, da bi šel bilo kam drugam (izlet ipd.), si pa je še težje privoščiti./ (B23)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Jaz mislim, da bi nekaj moralo biti zagotovljeno, da bi nam študentom omogočalo socialno varnost, da ne bi kar naenkrat ostal brez statusa in ne bi bil prisiljen v to, da se znajdeš sam./ (B24) /Ne vem, ali bi fakulteta lahko to pomagala. Nimam pravega odgovora, kaj točno, nek program bi moral biti zagotovljen, da bi vsaj eno leto po koncu faksa imeli nekaj, da bi nas podprli, da bi v tem času, ko iščemo službo, nas nekdo podprl. /

(B25) /Po drugi strani pa je to odvisno od tvojega okolja doma, ali imaš bližje, ki ti lahko finančno pomagajo. To je spet vse odvisno./ (B26) /Jaz na srečo lahko doma živim, vendar meni ni za živeti doma. Vendar je to spet prisila. Ni to neka rešitev zame./ (B27) /Po drugi strani pa je vse odvisno od finančne situacije – to je zelo pomembno. Prej si imel štipendijo, pa vsaj nek dohodek, potem pa nič več ne dobiš./ (B28) /Po 26. letu se ne moreš več brezplačno vpisati. Mislim, da bi bilo v redu, da če te nekaj zanima, da bi lahko še enkrat študiral, da bi imel možnost se vpisati na še en faks./ (B29) /Ker ko si star 25, 26 let, moraš iti delat, ne moreš več študirati. Jaz sicer neke želje po dodatnem študiju nimam, po eni strani imam poln kufer tega, po drugi strani pa me je strah, kako bo sedaj s službo in vsem tem./ (B30)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo?

/Sem sploh glede česa brezskrbna? Mogoče glede mojih bližnjih, drugače pa se mi zdi da, da ni področja, ki me nebi skrbelo./ (B31) /Dobro, brezskrbna sem, ker vem, da bom imela streho nad glavo, se mi zdi, da je to tudi zelo pomembno, ker eni niti tega ne nimajo. Ne vem, glede bližnjih v glavnem, ker me ne bodo zapustili zaradi tega, pa da imam streho nad glavo./ (B32) /Nekaj bom že, če ne bom šla delat v Avstrijo./ (B33)

Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno,...)? Opišite vrste opore, ki jih imate.

/Imam podporo staršev. Starša mi omogočata, da lahko živim doma./ (B34) /Kakorkoli bom, finančno mi tudi kaj pomagata. Predvsem glede hrane, ker vesta, da trenutno ne delam, si ne delimo stroškov hrane, ker ko sem delala, sem jaz to po navadi bolj zase kupovala, zdaj pa imamo skupaj./ (B35) /Pa tudi fant mi je kar precej pomagal./ (B36) /Po drugi strani pa se počutim, kot da sem na »socialki«. Nekaj ti sicer dajo, nekaj imaš, ti pa se počutiš, ne vem, jaz nič ne delam pametnega cele dneve. Zaradi tega se počutiš malo manjvredno. Jaz se tako počutim, ne vem./ (B37) /Zdi se mi, da mi fant zelo pomaga, prijateljice, da se lahko potožim, jamram. Lahko se tudi zjočem, če je treba, glede na to situacijo, ki je zdaj. Zdi se mi, da me razumejo in spodbujajo, da pozitivno gledam./ (B38)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Vsak dan gledam razpise, sicer se še nisem prijavila na nobenega, vendar se bom poskusila na vsakega, četudi na delovno mesto, ki zahteva višjo izobrazbo ali strokovni izpit, ki ga jaz nimam./ (B39) /V skrajni sili bom šla delat izven svoje stroke, npr. v tovarno v Avstrijo, ker mama tam dela in bi mi lahko zrihtala. Ampak to je v najslabšem primeru, zadnja stvar./ (B40) /Boljše je delati prek študentskega servisa, ker delaš kjer ti paše, koliko ti paše, koliko rabiš. To je velika prednost. Če te nekje zafrkavajo, greš. Se mi pa zdi, da ko enkrat dobiš tisto resno službo, pa prenašaš tisti stih, ki ga na študentskem delu ne bi./ (B41) /Po drugi strani pa lahko veliko zaslužiš, ko sem jaz delala na DARSU prek servisa, sem kar dobro zaslužila. Jaz sem včasih veliko delala in sem na mesec dobila tudi po 800 evrov, kar mi je omogočalo dostojno življenje. Sedaj pa bom možnost za ta zaslužek izgubila, službe pa še nimam./ (B42) /Razmišljam res veliko o tem, ker me je res strah, kaj bom, ko bom čez par mesecev magistrirala in bom brez teh možnosti/ugodnosti./ (B43)

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

/Jaz bi odpravila pripravništvo, ker ga je težko najti, in glede na to, da zdaj iščejo nove delavce na CSD, bi lahko imela možnost za službo./ (B44) /In ta strokovni izpit je tudi tako, ne preveč dobra stvar, saj se zakoni spreminjajo./ (B45) /Morali bi se uvesti ukrepi, da ko zapustimo faks, da smo zaposljivi. Kaj je to? Mi se šolamo toliko let in še vedno nismo spodobni za delo?/ (B46) /In če že more biti tako, da si moraš izbrati delovne izkušnje pod okriljem mentorja, da zagotovijo vsaj dovolj mest za pripravništvo. Če je taka potreba po pripravnikih, naj zagotovijo mesta./ (B47) /Pa da bi obstajal nek program za mlade, ko končamo faks, da bi ti olajšali prehod./ (B48) /Da bi delodajalcem dali nagrade, da zaposlijo nekoga, ki prvič išče zaposlitev. Nekaj že obstaja, vendar ne dovolj. Da se bolj spodbuja to, da zaposlijo mlade, ko končamo študij, ker smo neka ranljiva skupina./ (B49) /Jaz bi to, kot sem rekla, da bi bil program, da ko končaš faks, da če izgubiš študenta ali če nočeš živeti doma, da bi te podprli, da imaš nekje za živeti, za bivati, dokler se ne zaposliš v svojem poklicu, da bi država to podprla./ (B50) / Glede zavarovanja, da bi zdravstveno zavarovanje, bilo krito vsaj dokler ne dobiš službe. Saj vedo, da službe ravno ne čakajo na nas, ko končamo študij, da bi nam pomagali ali pa da se ukine plačevanje zdravstvenega zavarovanja./ (B51)

Intervju C, enote kodiranja C

Spol: ženski

Študij: Fakulteta za socialno delo

Bivanje: doma (s starši)

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

/Najprej si nisem mislila vzeti absolventa, vendar je splet okoliščin nanesel na to, zaradi česa sem zelo napeta./ (C1) /Težave imam s spanjem že nekaj mesecev, ne spim, zelo sem nemirna, zaradi tega se ne morem lotiti pisati magistrske naloge, kar me še dodatno obremenjuje, ker to povzroča nek dodaten stres./ (C2) Vem, da imam še nedokončane stvari, ki jih moram dokončati. /O tem se pogovarjam doma z družino in z dobrimi prijatelji./ (C3) /Trenutno živim doma, vendar sem imela v načrtu iti v tujino k bivšemu, sedaj se še nekako sestavljam in poskušam tole situacijo stabilizirati./ (C4) /Vožnja v Ljubljano me ni motila, v prvem letniku sem živela v Ljubljani, ker nisem imela točnega urnika, v zadnjih letnikih pa je bilo tako, da se je dalo vožnjo prilagoditi in mi ni predstavljala velikih težav./ (C5) /Trenutno sem v situaciji, da bi bila res rada sama, ne zaradi tega, ker ne bi imela podpore, ampak jaz sem finančno odvisna od njih, kuhajo mi, vse mi naredijo, ampak bi včasih bila res sama in bi rada imela mir./ (C6) /Rada bi imela več časa zase. S tega vidika bi rada živela sama./ (C7) /Ampak osamosvojiti se mi je težko, ker eno leto zdaj nisem delala, plan sem imela iti v Anglijo in si nisem načrtovala tukaj življenja. Zdaj pa se mi je vse porušilo./ (C8) /Med študijem sem se vsak dan vozila približno eno uro in deset minut, meni to ni predstavljalo težave, kasneje pa sem raje začela na fakulteto hoditi peš, ker mi je včasih trola vzela še več časa. Raje sem potem hodila peš, ker drugače bi dejansko potrebovala dve uri, da bi prišla do fakultete./ (C9)

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/ zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Mene najbolj skrbi to, da lani od julija nisem napisala nič v vezi z magistrsko in še en izpit moram dokončati. Največje tveganje mi je to, da imam že nekaj časa pavzo in se mi je težko po takem premoru nazaj lotiti dela./ (C10) /Plus čustvena razdraženost in nestabilnost me motita./ (C11) /Glede službe me ne skrbi, ker sem v tem obdobju dobila že dve ponudbi na OŠ in v domu za stare v svojem kraju, da bi delala kot socialna delavka, ampak sem obe zavrnila, ker sem imela namen iti v Anglijo./ (C12) /S službo se ne obremenjujem, ker še vedno nimam načrtov, še vedno načrtujem selitev v tujino./ (C13)

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živite, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/Glede zdravstvenega zavarovanja me ne skrbi, ker to zame ni velik znesek./ (C14) /Kar se finančnega stanja tiče, štipendije nisem imela, niti subvencioniranega prevoza, niti bonov, niti študentskega doma, saj živim doma./ (C15) /prek študenta zdaj eno leto več ne delam, prej pa sem. prek študentskega servisa sem delala od 14 let, samo letos ne./ (C16) /Na socialno mrežo ne bo toliko vplivalo, ker se družim z različnimi skupinami ljudi, nekateri so že zaposleni, nekateri so brezposelni. Z bivšimi sošolci pa sem še vedno v stiku./ (C17)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Zavedam se, da bom po zaključku študija morala zaposliti, sedaj pa še vedno uživam nek bonus tega statusa, ker živim doma in sem finančno odvisna od staršev./ (C18) /Ne želim pa živeti na tak način do ne vem katerega leta, ker še vedno želim narediti nekaj iz svojega življenja./ (C19) /Ni pa to povezano z redno in stalno zaposlitvijo, ker sem avanturistka in bi rada preizkusila različne stvari, to so pa tudi razna občasna dela v tujini in zaslužek prek kakih snemanj itn./ (C20)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo?

/Ne skrbi me glede zaposlitve, ker so mi že dve ponudili v domačem kraju v Ribnici, prav tako imam neke možnosti, da bi šla delat pripravništvo na Center za socialno delo, kjer sem že prej 3 leta delala prakso./ (C21) /Tudi sicer si trenutno ne zastavljam nekih resnih in fiksnih planov za prihodnost, ker sem zelo prilagodljiva in avanturistična./ (C22)

Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno,...)? Opišite vrste opore, ki jih imate.

Itak, to sem že povedala. /Doma živim, imam finančno in psihično podporo./ (C23) Trenutno se zavedajo, kakšna je moja situacija in gremo počasi korak za korakom. Najprej moram zaključiti študij potem pa bomo videli. Prijatelji mi svetujejo, da naj naprej zaključim študij in da imam potem odprte poti za karkoli si želim. Nekaj prihrankov še imam od prej, ker sem delala. V zadnjem času, ko nisem delala prek študenta sem bila na snemanjih, kar je tudi neka priložnost. /Starši me finančno podpirajo, vendar ko grem »žurat« jim ne povem iskreno, da potrebujem denar za to./ (C24)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Glede stanovanja ne vem, ker je pri meni še vse odprto, saj je to odvisno od tega, kdaj bom šla v Anglijo oziroma Ameriko./ (C25) /Do takrat nameravam ostati doma, saj se zaradi prenizkih dohodkov in občasnih del prek študenta ne morem osamosvojiti. In se tudi zares ne želim, ker sem čustveno preobremenjena in bi mi osamosvojitve predstavljala še dodaten stres v temu, da si uredim celotno življenjsko situacijo./ (C26) Kot sem rekla, najprej moram dokončati magistrsko in potem bom načrtovala življenje naprej.

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

/Predvsem za mlade, ki se po zaključku študiju ne želijo vrniti domov in so ostali brez študentske nastanitve bi država in socialna politika lahko zagotovili neke prehodne domove za nek določen čas in pod določenimi pogoji, da bi tej mladi lahko ta čas našli zaposlitev oziroma si prihranili dovolj denarja, da bi se lažje osamosvojili in našli stalno prebivališče./ (C27) /Glede iskanja zaposlitve bodisi doma ali v tujini pa mislim, da je veliko možnosti in glede na to, da vse poteka virtualno, to ne bi smelo predstavljati nekega problema, saj menim, da je možnost najti zaposlitev predvsem na nivoju osebnega interesa in zanimanja ter iskanja del, ki te zanimajo./ (C28) /Za nas, ki sicer imamo status študenta in kljub temu živimo doma in ne izkoriščamo študentskih nastanitev bi bilo v redu, da bi dobili nek dodaten dohodek oziroma pomoč, da nam država krije delno najemnino v bližini kraj, kjer živimo ali želimo živeti./ (C29)

Intervju D, enote kodiranja D

Spol: ženski

Študij: Fakulteta za medicino v Mariboru

Bivanje: študentski dom

Delno strukturiran intervju

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

/Trenutno imam skrbi glede faksa./ (D1) /Skrbi me za prihodnost./ (D2) /Živim v študentskem domu, nekih hobijev nimam./ (D3) V povprečju sem pet ur na dan fakulteti. / prek študentskega servisa sem delala vsa leta študija, v gostinstvu./ (D4) /Delala sem, da sem bila vsaj malo bolj finančno neodvisna od staršev./ (D5) /Ne dolgo nazaj sem z delom zaključila, saj mi je delo ob študiju postalo preveč naporno./ (D6)

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Mislim, da me trenutno najbolj skrbi to, da bom izgubila status. Ker pred tem, v študentskih letih je bilo enostavno glede prostora za bivanje in glede vsega, potem pa si kar naenkrat »pahnjen« v realno življenje in

mislim, da se bom s tem najtežje soočala./ (D7) /Skrbi me glede zaposlitve, v smislu tega, da bom morala delati samostojno. / (D8)

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živite, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/Definitivno me skrbi to, da bom izgubila štipendijo./ (D9) /Zdi se mi, da bom potrebovala veliko več denarja kot sedaj, glede na to, da nimam prihrankov, da bi lahko kar tako začela samostojno življenje, in to me skrbi./ (D10) /Skrbi me tudi to, da bi se morala preseliti nazaj domov, tudi to mi ni po godu./ (D11)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Nova potreba je definitivno prostor za bivanje in potreba po novem viru dohodka./ (D12) /Potreba po spoznavanju novih ljudi in vse to./ (D13)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo?

/Mene ne skrbi, da ne bi dobila službe, ker vem, da jo bom, saj sem na Fakulteti za medicino./ (D14)

Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno,...)? Opišite vrste opore, ki jih imate.

/Vedno imam podporo staršev, vse vrste podpore, kar se tiče študija in vseh ostalih področij v življenju./ (D15)

/Mislim, da bi me starši do neke mere lahko finančno podpirali še po študiju, vsaj pri nekih osnovnih življenjskih potrebah, da bi me pa večno financirali, to pa ne./ (D16)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Jaz sem razmišljala o absolventu, v bistvu že aktivno razmišljam o tem, prav tako sem se pozanimala pri osebah, ki so zaključile enak študij./ (D17) /Vem, da obstajajo stanovanja za pripravnike v tistem kraju, malo sem se že pozanimala, ampak mislim, da ko pridem do te točke, se bom še bolj zanimala./ (D18)

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

Ne vem, kako bi začela. /Mislim, da je do neke mere študentom razloženo, obstajajo predavanja na to temo – v smislu kam po študiju, ampak se mi vseeno zdi, da je tega premalo./ (D19) /V moji situaciji, če bi danes končala in bi jutri morala začeti delati, ne vem, kako bi šla naprej./ (D20) /V Mariboru so sicer cene malo nižje kot v Ljubljani./ (D21) /Študentskega dela v naši smeri ni, z izjemo malo prakse, ki jo imamo, mi sploh ne vemo, kaj bomo delali, kakšno bo naše delo. Zdi se mi, da je malo premalo poudarka na praktičnem delu. Kar se tiče tega, sem jaz včasih tudi malo izgubljena oziroma imam pomisleke./ (D22) /Glede stanovanj pa menim, da bi kakšna subvencionirana stanovanja morala biti za mlade, ali pa da bi obstajale neke organizacije ali nekaj podobnega, ki bi se ukvarjale prav s tem, da bi pomagale mladim po zaključku študija, da bi jim nudile nasvete, kje najti delovno mesto in stanovanje./ (D23)

Intervju E, enote kodiranja E

Spol: moški

Študij: Fakulteta za socialno delo

Bivanje: doma (s starši)

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

/Sedaj delam na črno, živim doma, čeprav bi se rad odselil takoj, ko bo možno./ /Ko smo še imeli predavanja, je bilo težko, ker sem potreboval eno uro vožnje iz Kamnika do Ljubljane, 15 minut do avtobusne postaje Ajdovščina, in potem še 15 minut do Inštituta Sigmunda Freuda. To je torej tri ure za prevoz in sedem ur predavanj ali vaj. Potem pa še seminarske naloge, hoditi na treninge in še obveznosti na fakulteti./ (E2) /Deset ur sem potreboval, da sem prišel do fakultete in opravil obveznosti, potem še priti domov in jesti. Prevoz krade čas./ (E3) /Rad bi se odselil od doma, vendar se mi trenutno bolj splača biti s starši zaradi raztresenega urnika, čeprav mi gre njihov nadzor zelo na živce./ (E4) /Imel sem nekaj razgovorov za stanovanja, vendar so ti ljudje, najemodajalci res nori in njihove cene in zahteve./ (E5) /Zdaj občasno delam prek študenta in na črno, ko mi fakulteta dopušča, da si lahko bone plačam./ (E6) /Muči me nespečnost, če sem trezen in sam./ (E7) /Do leta 2017 sem bil psihično stabilna oseba, zdaj imam občasne težave z jezo./ (E8)

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/ zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Izguba statusa me skrbi./ (E9) /Kar naenkrat ne moreš več delati prek študenta, obsojen si, da si pri zelo vernih starših, ki ne želijo, da seksaš pod isto streho./ (E10) /Mislijo, da sem kadil travo zaradi depresije. Nimajo drugega nadzora nad teboj, kot ta psihični pritisk./ (E11) /Ko ti težijo s službo, zdaj dajem denar za skupno gospodinjstvo. Na živce mi gre, ko mi težijo za mojo sobo, ki je moj prostor. Težijo s službo, če delam za fakulteto ali ne. Moji starši so precej verni in težijo./ (E12) /Skrbi me, da ne bom dobil službe in lastnega prostora za bivanje, da se lahko končno odselim od svojih staršev./ (E13)

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živite, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/Poskusil si bom najti redno službo in se čim prej odseliti, da se rešim staršev in njihov pritiskov./ (E14) /Potem ne bom imel druge možnosti, kot pa da poiščem čim cenejšo sobo, v kateri bom živel sam./ (E15) /V Ljubljani, ker je tam najlažje najti službo in še vseeno bi imel to študentko življenje ali pa vsaj to »psevdo« študentsko življenje./ (E16) /Če ne bom dobil službe, se bom vpisal za status na neko »zabačeno« srednjo šolo. Status stane 270 evrov./ (E17) /Izguba statusa bo vplivala na to, da bom izgubil štipendijo, izgubil bom vsaj neko mero finančne samostojnosti./ (E18) /Po izgubi statusa je možnost torej redna služba ali delo prek kupljenega statusa in uporaba vez za delo na črno./ (E19) /Izguba finančne samostojnosti me skrbi./ (E20)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Nova potreba je, da postanem samostojen s svojo partnerko in da imam svoj prostor za bivanje. Da imam svoj prostor za bivanje, če imaš brata v sobi, je težko, da bi imel punco pri sebi./ (E21) /Torej potreba po zasebnosti s partnerko, potreba po avtonomiji in občutek svobode./ (E22) /Pojavlja se potreba po stanovanju in delu, potreba po možnosti za nek zaslužek./ (E23)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo?

/Ne skrbi me, da bom ostal na cesti, zmeraj je bil samo psihični pritisk s strani staršev, da si bom moral najti službo./ (E24) /Nimam nekih posebnih strahov, samo tista eksistencialna kriza, »odrasel sem« in kako se s tem soočiti, sprijazniti./ (E25)

Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno,...)? Opišite vrste opore, ki jih imate.

/Starši me spodbujajo, da si čim prej najdem zaposlitev in grem iz hiše, da bodo imeli mojo sobo zase./ (E26) Starša sta, odkar imam sestro, spala v dnevni sobi in še babica živi z nami. Sicer je prostor zelo velik, ampak vseeno. Babica moti zasebnost. /Finančne podpore nimam, od svoje prve štipendije sem na svojem. Žepnine nikoli nisem imel./ (E27)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Iščem stanovanje, gledam službe, razmišljam o vpisu nekam za status./ (E28) /Če ni redne opcije in če želiš svobodo, verjetno razmišljaš o nakupu statusa. Meni je glavno, da si malo svoboden./ (E29) /Izguba statusa te totalno »zjebe«, saj izgubiš brezplačno zdravstveno zavarovanje in vse te stvari, kot so boni, subvencioniran prevoz itd./ (E30)

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

/Subvencionirana stanovanja definitivno, ker najemnine so previsoke, to je totalen rop./ (E31) /260 evrov za najemnino in teta želi pustiti svoje obleke v omari v tvoji sobi, in ljudje ne vedo, kaj je garsonjera, saj objavljajo oglase, v katerih eno malo sobo preuredijo in napišejo, da je to garsonjera./ (E32) /Definitivno je potrebno urediti stanovanjsko problematiko, da se ljudje lahko osamosvojijo, še posebej, če si kje iz »rovt«, kjer lahko delaš samo kot natak ali na njivi./ (E33) /Raje delam na črno kot pa nič. »Itak« bomo delali do smrti, pokojnin ne bomo videli./ (E34) /Menim, da bi morale obstajati nekakšne ugodnosti za zaposlovanje mladih./ (E35) /Jaz bi delal z mladimi ali pa z osebami, ki so zasvojene z drogami. /Zdravstveno zavarovanje bi bilo potrebno urediti, saj nismo Amerika, čeprav imamo precej ugodno, ampak vseeno./ (E36) /Najprej je potrebno imeti zagotovljeno službo, da lahko normalno živiš in se osamosvojiš./ (E37) /»Itak« potem še starši izgubijo otroški dodatek, in potem še oni nimajo denarja, pa jim moraš ti finančno pomagati./ (E38) /Pri mojem prijatelju je bilo tako. Njegova sestra je naredila frizersko šolo in ni dobila službe. Zdaj ona, mama in prijatelj, vsi delajo v Pečjaku za tekočim trakom, kjer izgubljajo možganske celice. Pač »radnička« plača. Skupaj morajo stopiti, odkar ni dodatkov. Pa majhno stanovanje imajo. /Sicer v državo preveč ne verjamem, saj se moram vedno znajti sam, država pa me »lupi«. / (E39) /Peljal sem se s festivala, trezen, in me ustavijo policisti. Začnem

pospeševati, kot je normalno za »rovte,« naenkrat policija. Napihal nisem, kazen je bila 160 evrov. Tako da še te bolj »zjebejo« tebe in tvojo finančno stisko.

Intervju F, enote kodiranja F

Spol: moški

Študij: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru

Bivanje: študentski dom

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

/Obiskujem fakulteto v Mariboru. Stanujem v študentskem domu, cena tega je 106,5 evrov na mesec./ (F1)
/Imam 70 evrov štipendije./ (F2) /Zdaj sem na magistrskem študiju, občasno delam v Avstriji v okolici Gradca. Delam na razvojnem podjetju, na oddelku za razvijanje elektronskih produktov./ (F3) /V času študija si poskušam narediti urnik, da lahko ob študiju čim več delam, da si lahko pokrijem življenjske stroške in si mogoče še kaj privoščim./ (F4) /Sem popolnoma finančno samostojen in si želim, da tako ostane, ker se boljše počutim, če sem finančno neodvisen od staršev./ (F5) /Živim samo z mamo in je nočem finančno še bolj obremenjevati, saj tudi mama prejema minimalno plačo in je preživetje iz meseca v mesec težko./ (F6) /Glede težav na področju duševnega počutja ... Odkar delam, govorim v spanju. Mogoče zato, ker je situacija vseeno zelo stresna, saj se vsak dan vozim iz Maribora do Gradca. Med vožnjo moraš biti fokusiran in tudi v službi moram biti fokusiran. Po službi pa se moram voziti nazaj, se učiti za izpite, se pripravljati na obvezne vaje na fakulteti, delati domače naloge, poleg tega pa si želim še socialno življenje, se zdravo prehranjevati in se gibati. To pa je vse skupaj naporno, potem ti že primanjkuje časa in spanca in si v tem začaranem krogu./ (F7) /Bojim se za prihodnost, čutim strah. Strah me je, kaj bo po fakulteti, ko ne bom imel več študentskega doma./ (F8) /Večji strošek bo stanovanje, brez bonov si, kar bo povečalo moje stroške za prehrano./ (F9)

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/ zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Najbolj me je strah tega, da bom moral imeti svoje stanovanje, ker ne bi rad doma živel./ (F10) /Za hrano ni tak problem, samo več časa moraš vložiti v kuhanje. /Malo me je strah, ker če nimaš partnerja, je še težje, saj moraš stroške za stanovanje plačevati sam, si sam kuhati./ (F11) /Imam občutek, da po končanem študiju ne bom imel več toliko časa za prijatelje. Vsi bodo delali, ne bo več časa za druženje. Bo tako, da delaš pet dni v tednu in potem imaš samo vikende. Manj prostega časa bo in to me skrbi, saj to posledično pomeni manj socializiranja in to zagotovo vpliva na osebno počutje./ (F12) /Za službo me ne skrbi, to bom zagotovo imel, saj sem po poklicu inženir elektrotehnik./ (F13) /Zdaj, ko sem mlad, mislim, da bi se lahko vozil delat v tujino, kasneje pa po petih, desetih letih, bi si v Mariboru kupil stanovanje. Potem bi raje delal v okolici, ne bi rad porabil toliko časa za vožnjo še naprej v življenju./ (F14)

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živiš, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/Prvič, izgubim pravico do bivanja v študentskem domu, ne bom več v bližini svojih prijateljev./ (F15) /Več denarja bom porabil za prostor za bivanje, zdravstveno zavarovanje si bom moral plačevati in vse ostale študentske ugodnosti bom izgubil. / (F16) /Strah me je, da ne bom našel primernega stanovanja zase (lokacija, dovolj velik prostor), ko se bom moral izseliti, najbolj pa me je strah, da bi moral iti domov, če ne bi našel stanovanja./ (F17) /To pa zato, ker je situacija doma taka, da ne bi mogel živeti tam, zaradi trenutnih odnosov. Strinjam se s tem, da če se v domačem okolju ne počutiš dobro, in da če čutiš, da bi se izselil, se izseliš, in pri tem te ne bi smelo nič ovirati./ (F18)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Kot sem že povedal, nova potreba je zagotovo prostor za bivanje./ (F19) /Nov vir dohodka bi bila redna zaposlitev, kar bi posledično pomenilo večjo plačo./ (F20) /Slaba stran tega je, da bi imel manj časa, saj ko se enkrat zaposliš, je konec študentskega življenja, moraš delati od 8-9 ur na dan, odvisno kako je./ (F21) /Izgubiš tisto družbo, ki si si jo ustvaril in tiste prijateljske povezave, ki si jih imel prej v študentskem domu in na fakulteti./ (F22) Na nek način je to normalno. /Zdaj imamo kot študenti na voljo določene brezplačne delavnice, npr. bil sem na delavnici pravilna drža med sedenjem, opazil sem, da so tisti, ki niso bili študenti morali plačati, bil sem na predavanju o zdravi prehrani. Nameravam se udeležiti brezplačnega tečaja za učenje tujega jezika, ker potem to ne bo več brezplačno./ (F23)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo?

/Definitivno me ne skrbi za službo. Mislim, da je to edina stvar, ki me ne skrbi. Vem, da bom za preživetje imel dovolj denarja, saj je to povezano s službo./ (F24)

Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno,...)? Opišite vrste opore, ki jih imate.

/Oče mi občasno da 100 evrov na mesec, uradno bi mi moral vsak mesec, vendar tega ne zahtevam, saj je tudi sam v težji finančni situaciji. Mama mi tudi občasno finančno pomaga, če rabim, vendar je to zelo redko, ker se zelo trudim biti finančno neodvisen, saj se zavedam, da je tudi njena finančna situacija zelo slaba./ (F25) /Na čustvenem nivoju ... Z mamom se o nekih globokih stvareh ne pogovarjam./ (F26) /Imam pa zato prijatelje, s katerimi se bolj čustveno povežem, prav tako brata in sestrice./ (F27)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Verjetno si bom najel stanovanje. V Mariboru še ni tako težka situacija, da ne bi mogel dobiti stanovanja, upam samo, da ga bom dobil v najem po normalni ceni in da bo stanovanje dostojno za življenje./ (F28) /V preteklosti sem delal prek študentskega servisa, trenutno sem pa zaposlen prek »freelance« pogodbe, kar pomeni, da to nima veze s študentskim servisom, ampak moram na koncu vsakega leta prijaviti na FURS dohodke, ki sem jih dobil v tujini, potem izračunajo razliko med slovenskimi in avstrijskimi davki, in ti to razliko odštejejo, to pa moraš ti plačati. Če si redno zaposlen in delaš na mesec 160 ur, je na koncu ta razlika ena plača, kar je precej. Kljub temu pa sem še vedno bolj plačan kot v Sloveniji, saj če bi bil redno zaposlen,

bi dobil več./ (F29) /Pričakujem, da me bodo redno zaposliti, ko končam študij. Za službo je trenutno moj načrt, da me zaposlijo, ko končam študij./ (F30) /Če me ne bodo, pa imam iz tega podjetja dobre reference, zato bi me verjetno na podlagi teh referenc v drugih podjetjih prej zaposlili, saj imam toliko let izkušenj./ (F31)

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

/Super bi bilo, da bi na primer v prvi polovici leta, ko izgubiš status in imaš zaposlitev, da bi ti pomagali pri stanovanju. Da bi vsaj prvo polovico leta imel neprofitno stanovanje, toliko, da bi pred najemom stanovanja lahko nekaj prihranil./ (F32) Ne bi rad podpiral tistih, da ne bi šli delat, ko končajo faks in imajo možnost za zaposlitev. /Za mojo stroko mislim, da lahko hitro poiščeš oglase za službo in tudi za zaposlitev v tujini, veliko tega imamo tudi na fakulteti./ (F33) /Na naši fakulteti imamo »Teconomy«, to je karierni sejem, kjer iščejo študente, ki bi bili pripravljeni delati prek študentskega servisa, ali pa iščejo primeren kader za redno delo. Na tem sejmu so podjetja iz tujine in Slovenije, prek tega sem jaz dobil to delo, ki ga imam zdaj. Definitivno mislim, da bi vsaka fakulteta morala imeti to za svoje študente, da ne bi bili v takšnem strahu, kaj bo z njimi, ko končajo študij./ (F34) /Menim, da bi bilo dobro, da bi delavnice in aktivnosti bile še vedno na voljo po dostopni ceni, vsaj polovico leta, da vidiš, če ti je kakšna stvar všeč, pa bi potem to naprej plačeval./ (F35)

Intervju G, enote kodiranja G

Spol: moški

Študij: Fakulteta za elektrotehniko

Bivanje: študentski dom

Delno strukturiran intervju

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

/Strahu nimam in težav tudi ne. Zdaj v zadnjem obdobju se mi je zgodilo par reči, ki so me malo psihično obremenile, vendar niso povezane s to situacijo. Nimam skrbi, me pa trenutno teži moje življenje./ (G1) /Iščem službo, no, zdaj več ne, ker uradno začnem v ponedeljek delati prek študenta./ (G2) /Do sedaj se je moje življenje vrtelo okrog formule, študentskega projekta, ves čas sem porabil tam./ (G3) /Delal nisem veliko, zaslužil sem za sproti, toliko, da sem nekaj imel./ (G4) /Od septembra do zdaj sem iskal službo, nekaj sem delal, eno službo sem izgubil, eno dobil./ (G5) /Živim v študentskem domu./ (G6)

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/ zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Skrbi me, kaj bo, ko izgubim status, dom, študentske bone in zavarovanje./ (G7) /Naredil sem računico, to pomeni, da se mi mesečni stroški zelo povečajo, ne da me to skrbi, ampak teži./ (G8) /Bolj me skrbi za prihodnost, saj nimam interesa biti v najemu za celo življenje. Kakšne so možnosti, ali bom živel v luknji za malo denarja ali kaj bom. To me v bistvu najbolj teži, denar./ (G9)

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živite, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/Jaz domov ne želim iti živeti, kako bo vplivalo ... / (G10) /Bolj premišljeno bom moral porabljati denar, več si bom moral kuhati, več bom moral hoditi v trgovino, to pomeni, da če bom želel racionalno porabiti denar, bom moral bolj premišljeno iti v trgovino./ (G11) /Moral bom biti bolj organiziran, če bom želel uresničiti svoje cilje./ (G12) /V Ljubljani bi rad ostal naslednjih nekaj let, ne pa dolgoročno./ (G13) /Vem, da veliko izbire za stanovanje v Ljubljani ne bom imel, moral se bom sprijazniti z višjo ceno, z manj kvalitetnim bivanjem in z manj prostega časa./ (G14)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Nova potreba je iskanje službe, torej potreba po stalnem dohodku in potreba po stanovanju./ (G15) /Socialna mreža mi ni problem, ker sem v študentu že toliko let, da se je moja generacija že izselila. Prijatelje imam razkropljene, tako da sem se s tem že srečal./ (G16)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo?

/Zaposlitev me ne skrbi, ker imam tako izobrazbo, dobil jo bom, kakšno, pa je spet drugo./ (G17) /Najbolj me skrbi denar, ker vidim, koliko lahko zdaj v začetku zaslužim, ne vidim ene pametne opcije, kako bom uresničil svoje cilje glede stanovanja itn./ (G18)

Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno,...)? Opišite vrste opore, ki jih imate.

/Finančno in moralno podporo imam s strani cele družine./ (G19) /Glede svojih bližnjih, to so v bistvu družina in prijatelji in punca./ (G20) /Imam vse vrste podpore, čustveno in v neki meri tudi finančno./ (G21) /Glede finančne podpore, če bi bilo res nujno, bi me starši podpirali, ampak kasneje, ko izgubim status, me ne bi več mogli./ (G22)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Delujem že v tej smeri, saj sem dobil službo prek študentskega servisa./ (G23) /Veliko razmišljam o tem, kako se bom spopadel s finančnimi težavami in dohodkom, vendar še nimam narejenega načrta glede tega./ (G24)

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

/Glede zaposlitve me ne skrbi, ker je ta prehod v moji stroki in po izkušnjah dokaj »smooth«, spremenil bi zadeve glede stanovanj./ (G25) /Uvedba stanovanj za mlade, da bi poskušali najemnine privatnikov znižati/ (G26) /ali pa še bolje, da bi obstajal sistem, da bi lahko vzel v najem državno stanovanje, in da bi ga imel možnost po petih letih odkupiti. To se mi zdi dobra ideja, saj je velika težava, da plačuješ najemnino za nič./

(G27) /Meni ni problem dajati 500 evrov na mesec za kredit oziroma najem, če bi potem lahko imel to stanovanje zase./ (G28) /Stanovanjska problematika je tudi najemanje stanovanj, ker najem je metanje denarja proč, najemodajalci to izkoriščajo, ker imajo to možnost, mi pa nimamo neke izbire./ (G29) /Če želimo biti v Ljubljani, je nerealno, da dobimo kredit oziroma ga nerealno preplačam. Nerealne možnosti so, če nimam finančnega back-upa. Ne moreš sploh odkupiti oziroma odplačati stanovanja, brez finančne injekcije od nekoga./ (G30) /To me teži, stanovanje./ (G31) /Problem je tudi, da se najemodajalcem bolj splača oddajati prek Airbnb, že tako te olupijo, ampak še vedno lahko zaslužijo še več. Velika razlika je med tem, da ima nekdo 50 m² stanovanja, nekdo, ki ga nima, pa nima nič, in mi bomo zelo težko potegnili kaj iz tega./ (G32) /Ta prehod bi zelo lajšalo zagotovljeno stanovanje./ (G33)

Intervju H, enote kodiranja H

Spol: moški

Študij: Fakulteta za socialno delo

Bivanje: študentski dom

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

/Fakulteta je kar stresna. Poleg študija delam še na številnih drugih projektih, pred izpitnim obdobjem sem ostale stvari izpustil, drugače pa sem bil zaseden od jutra do večera, zato je dokaj stresno./ (H1) /Ko so prišli prazniki, končno nisem bil več pod adrenalinom./ (H2) /Zdaj imam že skoraj dva meseca povišano telesno temperaturo. Študiram počasneje zaradi tega./ (H3) /Doma se pogovarjam o stresu, službi in fakulteti, tako s sestro kot z očetom in mamo ter sorodniki./ (H4) /Na fakulteti o tem govorimo v bistvu na dnevni bazi, se pogovarjamo o tem, kaj nas žre, kaj nam povzroča skrbi./ (H5) /Aktivno delam na dveh društvih za ljudi z ovirami, Sonček in Anina mavrica, katere sem tudi soustanovitelj. To je društvo za otroke. Pred kratkim sem se začel ukvarjati z aktivizmom, občasno imam kako objavo/blog na Facebooku, poredko, ker nimam časa. Sodelujem s profesorji in študenti ter centri za socialno delo, za izboljšanje situacije na CSD-jih, ker delo na centrih ugaša, po domače povedano. Zdaj bom začel sodelovati na projektu o demenci, ki bo vključevalo tudi mlade, to bo plačano prek študentskega servisa in fakultete. Drugi pa je v smislu sproščanja za ljudi z demenco./ (H6)

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/ zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Najbolj me skrbi iskanje službe, kje in kako jo bom našel./ (H7) /Glede tega, če ne bom dobil službe na Koroškem, jo bom v Ljubljani, ampak potem bom moral poiskati stanovanje in stroški v Ljubljani so zelo visoki./ (H8) /Zdaj imam študentski račun pri NLB, potem ko se to izteče, moraš narediti nov bančni račun in potem je to dražje, prav tako je to dodaten strošek./ (H9) /Potem si bom moral nujno urediti zavarovanje./ (H10) /Urediti si moraš službo, bivanje in vsakdanje življenje. /Mislim, da je največje tveganje, da ne dobiš službe, ker ko imaš enkrat službo, si vse lažje urediš. Če nimaš službe, je vse veliko težje./ (H11)

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živite, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/prek študentskega servisa skoraj ne delam, sem pa delal prostovoljno na projektih./ (H12) Če si v socialnem delu hočeš ustvariti kariero, si zgrešil poklic. Ker socialni delavec dela v dobrobit drugih. /Se pravi, izgubil bom študentski dom, katerega moram na mesec plačati 100 evrov, to si še lahko privoščim./ (H13) /Upam, da bom hitro dobil službo, saj je bivanje v Ljubljani grozno drago./ (H14) /Tudi če si v študentskem domu, plačuješ hrano itd. in se kar nabere./ (H15) /Kar se tiče socialne mreže me skrbi, da bo čez čas to povzročilo, da bom z nekimi prijatelji izgubil stike. Stike izgubiš./ (H16) /Vse je odvisno od tega, kako hitro dobiš službo./ (H17) /Zdaj se ne ve, kako bo z zavarovanjem, ali bo potrebno plačati dopolnilno ali ne, ampak je tudi to dodaten strošek. Jaz delujem na področju starih, in v domovih, kot pri tistih, ki živijo v skupnosti. Vsi govorijo, da jih skrbi, da se bo zvišala cena zavarovanja, o čemer pa nihče ne govori./ (H18) /Jaz bi rekel, da je sam prehod iz študentskega obdobja v življenje odvisen od situacije vsakega posameznika, ampak je lahko dokaj stresen, ker je situacija takšna kot je./ (H19)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Kar se tiče prostora za bivanje, dokler ne dobiš službe, moraš ostati doma, jaz nimam druge opcije./ (H20) /Edino kar lahko delaš je kakšno plačano občasno delo ali pa denarna socialna pomoč, če bi jo potreboval./ (H21) /Kar se tiče novih potreb, potrebno bo začeti gledati na te stvari kot so zavarovanje ipd., ker medtem ko smo študenti, imamo vse urejeno, potem pa je potrebno o tem razmišljati./ (H22) /Jaz prav tako uporabljam celoletno prevozno karto za 270 evrov, ker sem s Koroške, potem pa bom to izgubil. Za neomejen prevoz je veliko dražje./ (H23) /Je pa odvisno, kako hitro bom dobil službo, dokler je ne bom dobil, ne bo več te poti Koroška – Ljubljana, ker se finančno ne izide, da bi ostal v Ljubljani./ (H24) /Moj oče prejema nekaj odstotkov nadomestila za delo, v roku enega leta bo šel v pokoj, tako da se bo z njegovega računa znesek zmanjšal za polovico in je to tudi velika razlika./ (H25) Bomo videli. /Na splošno nisem nikoli imel nekih velikih potreb, jaz vedno poskušam priti minimalno skozi mesec oziroma z vsoto, ki mi je na voljo. Zdaj tega »viška« zagotovo ne bo, da bi pomagal drugim./ (H26) /Izmislili so si neumnost, da lahko nekdo z drugega področja gre delat socialno delo, to je bedarija. In potem kritizirajo socialne delavke, ampak oni sploh niso socialni delavci. In ljudje na našem faksu, so brez empatije./ (H27) /Pet let fakultete imamo, potem pa še strokovni izpit, ki je zelo drag in neumnost./ (H28) /S pripravnštvom se strinjam, ampak ga je še vedno zelo zahtevno dobiti, ampak zdaj se o tem v javnosti več ne govori. Zakonodaja samo govori, da pripravništvo ne sme biti brezplačno in če ni plačano, je kaznivo./ (H29) /Toliko se učimo in govorimo o socialnih transferjih, na koncu bo še nekdo izmed nas potreboval socialni transfer. Bolje da gledaš, da nimaš nepremičnin pisanih nase, če ne še to gledajo. Da boš potem še to vračal./ (H30) /Srečo moraš imeti, res./ (H31) /Mene veseli delo z ljudmi, delanje socialnega dela, čim bom zaključil s fakulteto, si res želim iti delat v prakso./ (H32)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo?

/V bistvu bi lahko rekel, da ni stvari, ki me ne skrbi./ (H33) /Skrbi me magistrsko delo./ (H34) /Kar se tiče stanovanja in službe, me zelo skrbi. Ker ne moreš vedeti. Socialne delavce bi se naj iskalo, je pa tudi res, ali dobiš v smeri, ki te zanima ali ne./ (H35) /Mene zanimajo ljudje z ovirami, stari ljudje, raje bi delal v kakšni

skupnostni ustanovi, ne bi rad delal v totalni instituciji. Jaz sem tri leta delal prakso na centru za socialno delo, ampak hkrati se tam nikakor ne vidim. Ker je preveč »papirologije« in se enostavno ne vidim tam. Z povzročitelj spolnega nasilja ne bi mogel delati./ (H36) /Jaz sem tudi na vozičku, tako da imam izkušnje z ljudmi z ovirami.

Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno,...)? Opišite vrste opore, ki jih imate.

/Finančno me podpirajo bolj malo, kolikor lahko./ (H37) /S strani mame, kolegov in drugih sorodnikov imam čustveno oporo, finančno pa ne, logično./ (H38) /Če bom ostal v Ljubljani, bom ostal na lastne stroške./ (H39) /Če bi imeli dovolj, bi mi pomagali. Kot prvo, sva dva, kot drugo, tudi če bi oče še delal, mi ne bi mogel pomagati, da bi živel v Ljubljani. Mi smo tisti, srednji nizki razred./ (H40)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Glede stanovanja je tako, kot sem se pogovarjal s kolegico, ki je zdaj moja sošolka in je 25 let starejša, je rekla, da živi v neprofitnem stanovanju, ker ima invalidsko pokojnino. Tako da bi mogoče že zdaj lahko zaprosil za neprofitno stanovanje, ker imam dokaj težko oviro bi si mogoče točke pridobil na tej lestvici. In ko imaš enkrat plačo, če res ni previsoka, stanovanja ne boš izgubil. Je pa dejstvo, da se ti subvencija zmanjša, če imaš visoko plačo, ampak še vedno si v boljšem položaju, ker si v neprofitnem stanovanju. Če bi to uspel dobiti, bi bilo super./ (H41) /Tudi če bi dobil popolno subvencijo, z denarno socialno pomočjo ne bi mogel živeti tukaj. Najprej bi itak moral iti domov, ker se moraš učiti za strokovni izpit in nimaš druge izbire./ (H42) /Bolj me mika živeti v okolici Ljubljane. Na podlagi vseh delavnic in projektov, imam več možnosti v Ljubljani, na Koroškem niti ni toliko zanimanja, niti toliko možnosti, da dobiš službo kot socialni delavec./ (H43) /V Ljubljani, če si v eni organizaciji, če ti zaupajo, je Ljubljana vseeno toliko mala in se dobra beseda razve. Na sestankih koga spoznaš, če kje sodeluješ kot prostovoljec. Če pa delaš na Koroškem, je pa težje. Doma bi lahko živel, bi imel cenejši prostor, ampak v Ljubljani pa je več možnosti zame, pa tudi če se oddaljim od kolegov s Koroške, imaš avtocesto./ (H44) /Mislim, da ima Društvo študentov invalidov stanovanje, jaz sem član Društva študentov invalidov, ampak nisem bil tam najbolj aktiven, vendar sem bil v drugih društvih. Mogoče mi je malo žal, ker bi ene stvari dejansko izvedel, so mi pa na voljo, če bi kaj rabil./ (H45)

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

/Predvsem subvencionirano bivanje, da bi bilo recimo do tridesetega leta starosti, da se lahko človek ustali, da se lahko to subvencija razlikuje glede na prihodek. Recimo, da če bi nekdo imel majhen prihodek, da se subvencija zviša glede na prihodek./ (H46) /Mogoče večje informiranje, ker se mi zdi, da imamo zelo omejene informacije, razen če si sam zelo aktiven, pa tudi če si, težko prideš do vsega. Da bi bilo vse na enem koncu./ (H47) /Mogoče kakšne donacije oziroma subvencije za mlade oziroma prehodne službe za delo z ljudmi, da bi dobil kot neke vrste mini plačo, da vsaj kakšnih 100 evrov dobiš, mogoče na začetku v večjih mestih, da bi videli, kako se prime to oziroma kako je uspešno./ (H48) Subvencionirano bivanje, kaj pa hrana in prevozi? /Še vedno bi lahko bila možnost letnih kart, malo dražje, ampak še vedno v rangu, da si lahko privoščiš in da

se ti splača – s takimi subvencijami bi naredili veliko za državo in okolje, ker bi po končanem študiju še vedno imel možnost letne karte, ne pa da si moraš vsako karto posebej plačati./ (H49). /Ene stvari so v redu urejene v Sloveniji, veliko še nam manjka do socialne države./ (H50)

Intervju I, enote kodiranja I

Spol: moški

Študij: Fakulteta za elektrotehniko

Bivanje: študentski dom

Kako je vaše vsakdanje življenje sedaj? Občutite kakšne težave na področju duševnega zdravja (nespečnost, stres, strah, občutek negotovosti ...)? Ali se o tem pogovarjate z drugimi študenti in študentkami ali s prijatelji?

/Glede na to, da sem v študentskem domu, se pogosto zgodi, da so kakšne zabave ali da ljudje gredo žurat, potem pridejo pozno ponoči, pa sem potem malo bolj utrujen, ker se zbudim. Vpliva tudi to, da imam sobo direkt nad vhodom. Pa potem pogosto me zbudijo, nimam tako trdnega spanca. Ampak to sem pač jaz, mogoče bi kdo drug lahko prespal čez to. Mogoče je to kaj vezano tudi na mojo poškodbo, imam pač bolj rahel spanec./ (I1) Mogoče je to, da se zbudim tudi dobro, da mi ne bi ušlo, ker to bi potem še bila večja katastrofa. Drugače pa ne vem, v zvezi s temi stvarmi. /Glede na to, da sem zdaj absolvent, imam za narediti še dva izpita za narediti, ker sem vsa leta vse delal redno./ (I2) Sem se veliko več posvečal študiju, kot pa čemu drugemu. /Študiram na fakulteti za elektrotehniko, imeli smo obsežne vanje in snov, in sem tisti čas, ki sem ga imel na voljo izkoristil za učenje./ (I3) /Tudi zaradi poškodbe sem moral rezervirati nekaj časa za stvari, ki so nujne, k temu spada tudi počivanje po fakulteti. Ko sem prišel v študenta, sem moral iti recimo za kakšne pol ure, uro v posteljo, zato da razbremenim svoje telo. Jaz bi še lahko bil na vozičku in vse, ampak moram malo počivati, da ne bi bilo kasneje kakšnih težav ali zapletov. Ker bi me potem lahko to stalo še kakšnega leta študija./ (I4) Ampak je šlo vse lepo skozi. Vstajanje zjutraj ob šestih, ob desetih sem šel potem v posteljo. Sem zaspal ob enajsti uri, polnoči, potem še te nekdo vmes zbudi ... Spiš kot spiš. /Zdaj, ko sem absolvent je bolj sproščeno, lahko kasneje vstanem, čez dan si lahko razporedim stvari, me ne vodi fakulteta in obveznosti. Zdaj se nekako v tej fazi, ko poskušam nadoknaditi zamujeno. Zdaj poskušam nadoknaditi za tisto utrujenost od prej. Glede na to, da sem prej imel toliko obveznosti s študijem, nisem imel veliko časa za kaj drugega./ (I5) /Ukvarjal sem se tudi s predavanji v okviru zavoda *Vozim, vendar ne hodim*. Teh predavanj sem se udeleževal večkrat v prvem letniku fakultete, ker takrat sem imel več časa, pa tudi predenj sem šel na fakulteto sem šel na par teh predavanj in sem se na nek način uvajal. Ampak potem sem spoznal, da nimam toliko časa, ker so mi poslali sporočilo za predavanje dva dneva prej. Na fakulteti pa imam vaje, ki jih ne morem nadomeščati kasneje, glede na to, da sem na vozičku in mi roke oziroma prsti ne delajo. Potem ob koncu semestra ne bi mogel sam opraviť zamujene vaje, bi moral zraven imeti enega kolega. To je pa se potem težko dogovoriti, saj ima vsak svoje obveznosti. Tako da sem potem raje odpovedal in sem šel na ta predavanja, ko sem lahko, to pa pomeni, da je bilo zelo omejeno. Zadnji dve letih nisem bil na nobenih predavanjih, hodim pa na srečanja oziroma izobraževanja, ki jih imamo, vendar so večinoma ob petkih in sobotah. Takrat pa potem imam čas./ (I6) /S športom se zaenkrat ne ukvarjam, ne vem, kaj lahko ljudje na vozičkih ... Kakšno metanje diska ... Ukvarjam se bolj z razgibavanjem in vajami za ohranjanje mojega fizičnega stanja, na moči./ (I7) /Če je kakšna specifična stvar, da rabim nasvet

ali če ne vem, kako se naj česa lotim, se pogovorim doma s starši, jih vprašam za mnenje, mi tudi kaj pomagajo./ (I8) Velikokrat se potožim, da sem utrujen. Nič kaj drugače, kot bi kdo drug se mi zdi, čisto isto.

Kaj vas pri zaključevanju študentskega obdobja/ zaključevanju študija najbolj skrbi? Česa se najbolj bojite, katera tveganja so največja, kaj mislite?

/Vsekakor se mi zdi, da bo po zaključku študija največja težava najti zaposlitev./ (I9) /Mislim, da bo malo lažje s tega vidika, da inženirje elektrotehnike kar precej iščejo. Trenutno je v tej stroki več povpraševanj za delo kot je dejanskih diplomantov, precej več./ (I10) /Je pa ena težava, ker sem jaz na vozičku. Sicer večino časa delaš na računalniku, čeprav nekatera podjetja zahtevajo, da delajo tudi na terenu. To je problem, ker ne morem voziti avta. Ampak to bi se lahko prilagodilo./ (I11) /Delo, tako sem jaz razumel tistega profesorja, ki je zadolžen za študente s posebnimi potrebami, je rekel, da je 80-70 odstotkov dela prek računalnika. Tako da, kar se tiče tega, ni težav./ (I12) /Je pa težava v dostopnosti do same stavbe, kjer bi delal. Odvisno, kakšno službo dobiš in kdo te vzame./ (I13) /Verjetno bi moral poslati prošnjo kar nekaj podjetjem. Skrbi me, da ne bi našel dela./ (I14) /Rad bi ostal v Ljubljani, to je odvisno od tega, kje bi dobil delo, lahko da bi v Mariboru. Bi se preselil, če bi dobil neko stanovanje./ (I15) /Ni nujno, da bi dobil neprofitno stanovanje, ker je potrebno zelo dolgo čakati. To so čakalne dobe./ (I16) /Jaz ne bi šel živeti k staršem, imam to možnost, ampak se v vsakem primeru želim osamosvojiti./ (I17) /Statusa ne bom imel vedno, tako da bi razmišljal o morebitnem najemu stanovanja v Ljubljani, glede na mojo poškodbo bi iskal neko stanovanje, ki je ustrezno prilagojeno, da ni nekih pragov, da lahko pridem do kopalnice, da je soba dovolj velika./ (I18) Mogoče tudi o nakupu nekega stanovanja no, ampak to je v prihodnosti. /V vsakem primeru razmišljam o neprofitnem stanovanju./ (I19)

Kako bo izguba statusa študenta vplivala na vaše vsakodnevno življenje (na lokacijo kjer živite, socialna mreža, finančno situacijo ...)?

/Mislim, da lahko kar nekaj denarja prihraniš, če ješ na bone. Zdaj je spet odvisno, ali je hrana kvalitetna ali ne. So pa bili boni dobrodošli na fakulteti, ker imamo menzo in je hrana zelo dobra, kot da bi šel v restavracijo. In je kosilo z juho, solato in repete samo 2,90 eura, kar je zelo poceni. Mislim, da se mi je to finančno kar precej poznalo./ (I20) /Študentski dom je precej poceni, kar je res dobro, ker če bi moral dajati vsak mesec 300 evrov za najemnino, bi se poznalo. Niti ne bi mogli biti vsi v Ljubljani./ (I21) /Ista stvar je z zavarovanjem, moral si bom plačevati./ (I22) /Meni pripadajo prek statusa vse stvari, kot drugim študentom. Študentskih bonov imam več, ker sem študent s posebnimi potrebami. Mislim, da imam 5 bonov na mesec več. Imam jih precej na zalogi, ker jih ne uspeš porabiti./ (I23) /Avtobusni prevoz imam brezplačen, odkar sem v Ljubljani, še niti enkrat nisem plačal za prev oziroma Imam urbano na telefonu, imam naloženih 5 evrov, če bi slučajno kdo kaj zahteval, vendar me niti enkrat ni nihče preveril. Mislim, da imajo invalidi zastoj, ne vem, nisem prepričan./ (I24) /Če si bom službo iskal v Ljubljani, si bom potem moral tudi stanovanje najti zelo blizu službe, da bi mi bilo potem lažje, da bi lahko šel z vozičkom tudi peš. Pa tudi ni pogoj, da bi stanovanje bilo v pritličju, če je dvigalo./ (I25) /Težava je, če je tako kot tukaj v študentskem domu, da se vsake toliko časa pokvari dvigalo in ne moreš iti ven. To se je že zgodilo, je neprijetno, ampak se te situacije da rešiti./ (I26) Mislim, da tudi v službi to potem ne bi bil problem, bi rekel, glejte, imam težavo, ki ni odvisna od mene, bi se že kaj dogovorili. /Na primorskem imamo oziroma moji starši imajo stanovanje v Luciji, ampak je v 5. nadstropju brez dvigala in iščemo možnost, da bi to stanovanje zamenjali s kakšnim stanovanjem v Ljubljani. To je nekako v teku, to je ena možnost. Nenehno nekaj iščemo, ker je tisto stanovanje za nas neuporabno. Tako da bi to

varianto nekako izkoristili./ (I27) /Jaz imam dodatek za pomoč in postrežbo, ker sem invalid, nadomestilo za invalidnost, zdaj, ko imam status absolventa sem brez štipendije, ampak s tem dodatkom si lahko privoščim študentski dom, si ga sam plačam. Za hrano in vse imam dovolj./ (I28) /Starši mi občasno pomagajo./ (I29) /Stvari v Ljubljani si plačam sam./ (I30) /Nekaj sem delal tudi prek študentskega servisa na fakulteti, imel sem 15 ur demonstratorstva na vajah, da sem bil malo bolj aktiven na fakulteti ter da nekaj malega zaslužiš za sproti./ (I31)

Se vam pojavljajo nove potrebe ob zaključevanju študija (prostor za bivanje, nov vir dohodka, dodatna podpora v življenju, izobraževanje, socialna mreža idr.)?

/Potreba po prostoru za bivanje in potreba po službi./ (I32) /Potrebo po izobraževanju tudi imam./ (I33) /Na fakulteti so zelo odprti za pisanje diplome oziroma magisterija v okviru kakšnega podjetja, da potem morda lahko dobiš prek tega zaposlitev. Pri določenih smereh na drugi stopnji, recimo pri robotiki se kar precej trudijo, da ti poiščejo delo. Kar se mi zdi, da je dragoceno. Te fakulteta precej podpira./ (I34) Z izgubo statusa ne izgubim nobenih pravic v vezi z mojo poškodbo, kot je osebna asistenca. To je vezano na odločbo, ki sem jo jaz dobil od komisije, na podlagi tega zakona. /Fakulteta je neke vrste služba. Če si ti osem ur na faksu in potem moraš delati skoraj isto, ampak glede na to, da sem jaz na vozičku, osem ur v kosu ne smem delati, razen mogoče v kakšnem invalidskem podjetju. Tako da bi moral delati 4 ure oziroma bi moral še enkrat v Sočo na ocenitev fizičnih sposobnosti, na rehabilitacijo dela, kjer bi me potem ocenili in lahko bi jih zaprosil, da lahko več ur delam. Razen če bi se jaz sam s podjetjem dogovoril, vendar bi to bilo delo na črno. Ne smeš tega. Podjetje ne sme. Če bi imel srečo, bi mi lahko mogoče za šest ur odobrili, da delam, če bi se res izkazal. Ker so bili že fantje, pa punce tudi, ki so v boljši fizični kondiciji in imajo majhno okvaro, pa so si res želeli delati več ur in jim niso dovolili./ (I35)

Glede česa ste pri zaključevanju študija brezskrbni, katera področja vas ne skrbijo?

/Če bom dobil službo, me bodo starši še vedno podpirali, ker so me od zmeraj, še posebej, ker sem sedaj na vozičku./ (I36) /Imam skrb, da bi pravočasno dobil stanovanje in službo./ (I37) /Če bi dobil delo v svoji stroki, bi bil finančno v redu preskrbljen, glede na to, da so inženirske plače kar v redu./ (I38) /Mislim, da bi si z eno svojo plačo v Ljubljani lahko privoščil dostojno stanovanje, tako da bi se lahko z vozičkom noter obrnil. Mogoče si bi kakšno enosobno stanovanje lahko privoščil, ne vem, odvisno od najemodajalcev./ (I39)

**Imate podporo s strani staršev ali drugih pomembnih oseb v tem obdobju (finančno, čustveno,...)?
Opišite vrste opore, ki jih imate.**

/Imam podporo staršev, imam finančno podporo, če bi jo potreboval, čustveno tudi./ (I40) /Tudi s strani prijateljev imam neko čustveno podporo. Od koga drugega pa ne vem, kakšna ožja družina./ (I41) /Imam podporo države./ (I42) /Zakon o osebni asistenci, ki se je zdaj leta 2019 uveljavil mi je v veliko pomoč./ (I43) /Prej so stvari potekale drugače, da so imela posamezna društva v Sloveniji, recimo Zveza paraplegikov, zavod YHD idr., so imeli organizirano asistenco prek njih, so oni bili izvajalci in ponudniki in so bili financirani s strani FIHO. Z letom 2020 je prišlo do zaostretev. Finančni načrt, ki so ga naredili, mislim, da je bil kar slab oziroma šibek. Ugotovili so, da se porabi veliko denarja za asistenco, ker je veliko več ljudi, ki potrebujejo asistenco kot so mislili. V novem letu je prišlo do sprememb, ki so za koga težke. Ne moreš delati več kot asistent prek pod najemne pogodbe. Jaz sem izgubil 32 ur asistence oziroma študenta, ki me je razgibaval

zjutraj in zvečer, zdaj pa me več ne more, ker ne more delati prek podjemne pogodbe. Študent me zdaj ne more več razgibavati, kdo drug bi pa želel priti vsak dan za pol ure in zjutraj zvečer, to se ne splača. On pa je bil živel dve nadstropji višje in nam je to zelo ustrezalo. Zdaj pa to ni več mogoče./ (I44)

Kako mislite, da boste rešili ovire in nove izzive, ki pridejo z zaključkom študija (prostor za bivanje, študentske ugodnosti, delo prek študentskega servisa ...)? Kako se boste znašli, razmišljate že kaj o tem ali že delujete kaj v tej smeri?

/Če si študent in hočeš biti samostojen in napredovati v vseh pogledih v življenju, mislim, da moraš v absolventskem stažu aktivno iskati neko delo, razen če imaš kakšne veze in imaš delo že zagotovljeno, potem si lahko malo oddahneš./ (I45) /Spremljam razpise, na zavodu manj, mogoče bolj na strani od fakultete, ker imamo tudi ponudbe za delo in na oglasnih deskah na fakulteti imamo ponudbe za delo, pa na kakšnih študentski sejmih za delo, to imamo vsako leto na naši fakulteti./ (I46) /Pridejo priznana podjetja in tam imaš možnost, da koga spoznaš. Tudi podjetja se predstavljajo, kaj oni delajo, kakšno izdelke in če te zanima, imaš možnost za sodelovanje z njimi. To spremljam./ (I47) /Menim, da je lažje dobiti službo, če te nekdo priporoči oziroma če imaš veze, jaz bom to možnost izkoristi, če bom jo imel, ker sem na vozičku in še je toliko težje, če si v tem stanju./ (I48)

Ali menite, da so potrebni dodatni ukrepi s strani države, kakšni bi to bili oziroma, kaj bi od države pričakovali, da bi vam olajšalo ta prehod?

/Kakšna društva, mislim, da tudi Zveza paraplegikov, ima neka stanovanja, da če nimaš doma, da lahko greš tja. Možnost obstaja, mislim, da je pri več društvih ta možnost, neka prehodna varianta./ (I49) /Mislim, da imajo stanovanja blizu azilnega doma na Viču. Društvo študentov invalidov ima tam stanovanja. Mislim, da je bil primer iz tega doma za enega študenta na vozičku, mislim, da je potem šel tja in imaš čas, da si poiščeš svoje stanovanje. Ne vem, ali je brezplačno, ampak možnost je./ (I50) /Mislim, da bi bila fajn kakšna oskrbovana stanovanja za tiste, ki si ne morejo privoščiti svojega stanovanja./ (I51)

Priloga 2: Pripisovanje pojmov empiričnim opisom – odprto kodiranje

Pripis pojmov enotam kodiranja

A1 Na eni strani sem študentka, še vedno redno študiram, po drugi strani sem študentska delavka, to pomeni, da poleg študija zraven delam. In sicer v enem podjetju, ki se ukvarja s trženjem farmacevtskih zdravil. *študentsko delo*

A2 Tretja stvar je, da sem prostovoljka. Res se aktivno ukvarjam s področjem neformalnega izobraževanja mladih v okviru vladnih in nevladnih organizacij, ki se s tem ukvarjajo. *prostovoljno delo*

A3 Ne samo s tega vidika, da imam res zelo široko paleto svojih interesov, ampak tudi s tega, kaj vse občutim, ko poskušam kombinirati vse te različne vloge med seboj. Če se navežem na tvoje drugo vprašanje, če čutim kdaj stres in tesnobo, velikokrat. Res, zelo zelo velikokrat. Mogoče bi celo rekla, da na dnevni ravni. *Vsakodnevna tesnoba in stres*

A4 Zadnje čase celo to, pa se mi to ni zgodilo še nikoli prej, zdaj zadnji teden čutim neko bolečino v trebuhu, ki se je ne morem rešiti. Zbudim se z bolečino in spat grem z bolečino. *somatizacija*

A5 Zadnjič sem se pogovarjala s fantom in nisem vedela, kako bi opisala ta »filing«. Me je vprašal, če je takšen »filing«, kot da bi imela jutri neko tekmo? In sem rekla, točno tako je. Kot da bi imel jutri neko pomembno tekmovanje, ko se moraš izkazati ... Tako da ja, ta občutek konstantne tesnobe. *Trajna tesnoba*

A6 Ampak zdaj se mi zdi, da smo prišli v eno fazo, ko nisem več pri tem sama, zaradi tega, ker res sem v tem obdobju, ko okoli mene vsi počasi pridobivajo prve delovne izkušnje, pa počasi prvo službo in zaključujejo fakulteto, tako da se počasi tudi s svojimi sošolci in kolegicami »ful« bolj odkrito pogovarjamo. Je to ena debata, ki ni več ono ..., da bi se moral nekemu izpovedati, ampak je prav debata o tem, kaj na čaka, kako bo itd. Ja, se precej pogovarjamo. *Vrstniško pogovarjanje o stiskah*

A7 Ne vem, če grem »deep« osebno. Najbolj me je strah, da bom razočarana. *Strah pred razočaranjem*

A8 Če lahko razložim, kot sem ti povedala. Res veliko prevzemam številne družbene vloge in vsaka vloga ima svoja pričakovanja, zahteve in vlaganja, ki jih moraš tej vlogi posvetiti. To pomeni, da je moj dan praktično sestavljen iz stalnega truda in vlaganja v to, kar počnem. Ali je v povezavi s faksom, ali delom ali v povezavi z neformalnim izobraževanjem oziroma prostovoljnim delom, ki ga imam. Skratka, veliko vlagam. Zelo veliko vlagam v to, da bi pridobila čim več izkušenj, čim boljšo izobrazbo, zato da bi res potem moj prehod naprej recimo na trg dela bil čim bolj olajšan. *Konstanten trud in vlaganje*

A9 Najbolj me je strah tega ... Ljudje vedno delujemo v principu, kolikor v nekaj vložimo, toliko želimo dobiti nazaj. Najbolj me je strah tega, da bom potem prišla enkrat do tega, ko se bo pokazala priložnost, da se bom morala zaposliti oziroma najti stanovanje, dobiti neko dostojno službo, da bom razočarana glede na to, koliko sem vložila v to, da bi dobila dobro službo. *Trud zaman*

A10 Zdi se mi, da je to težava, čeprav sem sociologinja in se zavedam, da so neke strukturne omejitve, ki nam onemogočajo to, da bi res postali vse to, kar si želimo, kar nas pri tem omejuje, še vedno zelo pogosto

prevzemamo krivdo nase. Tega me je najbolj strah, da bom razočarana sama nad seboj in nad tem, kako se je moje življenje odvijalo glede na pričakovanja. *Prevzemanje krivde nase*

A11 Jaz bi rekla, da kar me najbolj »frustrira« je to, da sem konstantno vpeta med dva pritiska. En pritisk je, da se res izobrazim, da dobim dobro izobrazbo, da študiram, da sem moralno, duhovno izpopolnim. To je tudi, kar meni osebno izobrazba pomeni, neko duhovno izpolnitev, izobraženost, ne vem, kako si Slovenci razlagamo to izobraženost. Po drugi strani pa pritisk, da si pridobim čim več delovnih izkušenj. *Razdvojenost*

A12 Najbolj me skrbi to, kar sem povedala. Itak, prva stvar, skrbi me, da ne bom dobila dela, ki bo ustrezalo moji stopnji izobrazbe, da ne bo ustrezalo temu, za kar dejansko veliko vlagam. *Neustrezna zaposlitev*

A13 Druga stvar, ki me skrbi ... Se mi zdi, da študentsko življenje ... To, da si ti študent popolnoma definira vse vidike tvojega življenja. To pomeni, da živiš v študentu, ko nisi več študent, ne izgubiš samo statusa študenta, ampak izgubiš marsikaj več. *Izguba pravic*

A14 Izgubiš varnost s področja bivanja, izgubiš stipendijo, na nek način izgubiš svojo finančno neodvisnost, izgubiš študentske bone in tako naprej. Izgubiš možnost za delo prek študentskega servisa, torej izgubiš možnost za nek lasten dohodek/zasluzek. *Izguba socialne varnosti*

A15 To, da bom morala na novo reorganizirati svoja pričakovanja, cilje, zahteve, to me tudi skrbi. *Reorganizacija življenja*

A16 Ogromno. Prva stvar je, da prihajam iz delavske družine, prihajam iz družine, kjer nisem samo jaz, ampak imam še tri sestre. To pomeni, da so starši morali veliko vlagati, da sem jaz danes lahko tukaj, kjer sem. In da so moje sestre lahko tukaj, kjer so. *Delavska družina*

A17 In imeti študentski dom, imeti stipendijo je nekaj, kar je ogromno pripomoglo k temu, da si sploh jaz lahko privoščim, da sem tukaj v Ljubljani, da študiram. *Omogočanje študija prek študentskih pravic*

A18 Izgubiti študentski status pomeni »ful« veliko dodatno skrb. *Dodatne težave*

A19 Zdi se mi, da nimaš več tistega prostora, da lahko rečeš, »okej«, zdaj sem zaključil študij, zdaj si lahko v miru poiščem neko izobrazbo, neko zaposlitev, ki vem, da bi mi ustrezala. Ampak si postavljen v situacijo, ko si rečeš, morem si čimprej najti svojo službo, ker bi rada razbremenila starše, da lahko moji dve sestri še naprej študirata, da ne vzdržujejo zraven še mene. To pomeni, da sprejmeš eno službo, ki jo dobiš pod roke, sprejmeš karkoli dobiš, čeprav to ni tisto kar si želiš oziroma hočeš. *Delo izven stroke*

A20 Potem ... Ja, izgubiti študentski dom in stipendijo pomeni v bistvu ... Izgubiš zelo velik del varnosti. Nimaš toliko svobode izbire ... Zdi se mi, da se mladostništvo zelo velikokrat razume kot neko obdobje eksperimentiranja, pa saj iščeš in tako naprej, ampak v bistvu tukaj sploh nimaš več svobode, ker iščeš samo s tega okvirja, ki ti omogoča, da še lahko vedno preživiš iz dneva v dan. *Izguba socialne varnosti*

A21 Glede socialne mreže. Tudi tukaj se marsikaj spremeni. Nimaš več možnosti, da delaš na kakšnih projektih prek fakultete, da se udeležuješ v določenih aktivnostih ... Kar naenkrat si sam in če nimaš nekih močnih povezav s faksom, ali da tam počneš še kaj drugega prek fakultete, moraš na novo začeti vzpostavljati vezi,

ne več kot študent, ampak kot oseba, ki je v neki drugi vlogi, v vlogi iskalca zaposlitve. *Ponovna vzpostavitev socialne mreže*

A22 Glede finančne situacije ... Jaz trenutno veliko izgubim, izgubim dom, štipendijo, kar pomeni res nek osnoven minimalen standard za preživetje. Izgubim študentske bone, izgubim urbano, zdravstveno zavarovanje. Ogromno izgubiš, »ful veliko. Z vidika finančne situacije. *Izguba socialne varnosti*

A23 Ta državna pomoč ti predstavlja, da se v vsaj neki meri osamosvojiš od družine Ja, izguba vse te podpore pomeni, da če v Ljubljani ne najdem zaposlitve, ki mi bo omogočala, da lahko normalno živim, se bom morala vrniti nazaj domov, nazaj v veliko ekonomsko odvisnost od staršev. *Ponovna ekonomska odvisnost*

A24 Novih potreb je veliko. *Povečanje življenjskih potreb*

A25 Zdaj sem v fazi iskanja stanovanja. Zaradi dveh dejavnikov, izgubila bom status in moram najti stanovanje, da se preselim ter zaradi potrebe, ker sem partnerka in se postopoma želim osamosvojiti, začeti neko mlado družinsko življenje s svojim partnerjem. *Nov prostor za bivanje*

A26 Potreba, ki je zdaj res v ospredju je, da želim najti službo, ki bo v skladu z mojo izobrazbo. *Redna zaposlitev*

A27 Tukaj se res bojim in nočem pristati na karkoli, samo za voljo preživetja v Ljubljani. *Strah za preživetje*

A28 Mogoče se mi počasi odpira potreba po tem, da bi imela svoje prevozno sredstvo v Ljubljani. Do zdaj nisem čutila te potrebe, ampak ..., »ful« je težko usklajevati študij skupaj z delom. Zdaj sem odvisna samo od javnega prometa, kar ni tako enostavno. Zjutraj grem delat, potem grem vmes na fakulteto, pa potem nazaj delat, tako da se počasi odpira potreba po tem. *Prevozno sredstvo*

A29 Izgubimo pravico tudi do subvencioniranega javnega prevoza. Mesečna vozovnica pa je precej draga. *Izguba subvencioniranega prevoza*

A30 Jaz vem, da bom morala narediti pedagoški izpit in to je nekaj, kar »itak« vem, da si bom morala plačati sama in menim, da je to nekaj, kar bi morala kriti država. *Plačilo s strani države*

A31 Za pedagoški izpit rabiš določeno število ur pedagoškega dela oziroma prakse. To je delo, ki ga počneš brezplačno. Redkokatera ustanova ti bo to delo plačala. To je delo, ki si ga primoran opraviti prostovoljno. Torej, poleg dela, ko iščeš zaposlitev, moreš opraviti še te prostovoljne ure. *Strokovni izpit – pedagoški*

A32 Ni prehoda, kar naenkrat si prepuščen sam sebi. Najhujši je ta občutek, da se počutiš res sam. Se mi zdi, da prideš v fazo življenja, ko vidiš, da stvari ne bodo šle tako preprosto kot si mislil na začetku. Res si prepuščen sam sebi. *Osamljenost, prepuščenost*

A33 Kar naenkrat moraš na novo postaviti cilje, na novo časovnice ... Niti ni toliko vseeno, kako boš oblikoval svoje življenje, ker se mi zdi, da res živim v neki družbi, kjer se zasluge za uspeh pripisujejo posamezniku, njegovemu trudu, zavzetosti. Odgovornost je zelo velika, čutiš res veliko odgovornost, da urediš svoje življenje tako kot si želiš. *Prevzemanje odgovornosti*

A34 Je res na nas, čeprav ni res, ker so strukturne omejitve, ki onemogočajo to, da bi postali vse to, kar si želimo – finančne in tako naprej. *Družbena neenakost*

A35 Mogoče bi lahko rekla, da me ene stvari bolj skrbijo, druge manj. Še vedno imam veliko delovnih izkušenj, tukaj spet nisem popolnoma gola, sem opremljena, imam neka znanja, imam suverenost, imam samozavest, imam nekaj, kar vem, da bo lahko potencialni delodajalec cenil. *Dobre kompetence za zaposlitev*

A36 Po drugi strani pa se počutim tako gola, tako odgovorna za to, da se vse spelje tako kot se mora, da me v bistvu že najmanjše stvari »frustrirajo«. Torej zaradi teh pritiskov, da res izpolnim vse potenciale, tudi pride zraven, da postaneš perfekcionista za vsa področja, ker morejo biti zelo dobro pokrita. *Prevzemanje odgovornosti*

A37 Se mi zdi, da živimo v nekem času, ko si ne želimo samo preživetja, mi si želimo dostojnega preživetja, da bi bilo življenje sproščeno, da bi bilo življenje polno lepih trenutkov, sproščenih trenutkov, ljubezni, sreče, potovanj, uresničevanja različnih ciljev. Ne gre se več samo za preživetje, ampak za dostojno življenje. *Želja po dostojnem življenju*

A38 Ogromno podpore imam. Zelo veliko podpore imam. Ne morem si predstavljati, kako je moji cimri, ko reče: »sem brez keša, ne vem, kje naj dobim denar«. Ko se jaz znajdem v situaciji, da sem brez denarja, pokličem domov in mi mama kaj nakaže. Tukaj imam res velik »back up«. Sploh si ne morem predstavljati, kako bi moje življenje izgledalo, če tega »back up-a« ne bi imela. To je ena stvar. *Finančna podpora staršev*

A39 Po drugi strani pa to spet pomeni dodatno obremenitev mojih staršev in mi je zelo neprijetno prositi za denar, ko pač moram. *Slab občutek*

A40 Podpore imam in sem zelo hvaležna zanje, cenim jo, po drugi strani pa se počutim, ker vem, da sem spolno dozorela ter nasploš umsko in duhovno dozorela, da želim biti tudi finančno samostojna in dozorela. Tako da je ta podpora nekaj, za kar sem hvaležna, po drugi strani pa me hkrati veže in mi daje občutek slabe vesti. Dokler si od staršev finančno odvisen, si tudi v odvisnem položaju. Si sploh polno samostojna oseba, če si finančno odvisen od nekoga drugega? In če starši pogojujejo pomoč. *Želja po finančni neodvisnosti*

A41 Jaz sem se primorana zaposliti, ko izgubim status študenta, ko zaključim študij, ker se bom drugače primorana preseliti nazaj domov. Ne smem se veliko obotavljati, ker si drugače v Ljubljani ne bom mogla privoščiti življenja. Jaz na mesec dobim 100 evrov od staršev, torej s tem mi plačajo študentski dom. S stotimi evri si jaz stanovanja v Ljubljani ne morem privoščiti. *Nujnost takojšnje zaposlitve*

A42 Gledala sem stanovanja, 300 evrov na mesec za sobo. To pomeni, da če gledam garsonjere, je samo najemnina brez stroškov 500 evrov in 100 evrov stroški, da ne govorimo še o hrani, o zavarovanju ... Če ne najdem službe v Ljubljani, ki je skladna z mojo izobrazbo, bom prisiljena sprejeti bilo katero službo, če se ne bom odločila za to, se bom morala vrniti nazaj domov. *Vrnitev domov*

A43 Če sem iskrena, ne vem. Sploh nisem prepričana, kje naj se lotim iskanja dela. *Pomanjkanje informacij*

A44 Gledam Mojedelo.com, Adecco in tako naprej, vendar ni bilo ponudbe, za katero bi lahko rekla, tukaj se vidim, to bom prijela. *Spremljanje oglasov za delo*

A45 Ne vem, kako naj se lotim iskanja dela in tukaj vidim neko manko oziroma manko podpore, v smislu ozaveščenosti, v smislu neke bolj strukturne podpore, kako »hendlati« ta prehod, ne samo finančno podporo, ampak tudi glede dostopa do informacij, ki jih potrebuješ za zaposlitev, na sploh informacij, kaj se zgodi s tvojim zavarovanjem. *Informiranost*

A46 Saj nekaj vem, ampak veliko je še neznank, veliko je stvari, ki so mi neznane. *Slaba informiranost*

A47 Prva stvar, ki jo bom morala narediti je, da se res dobro informiram, kaj pomeni izguba statusa, poleg teh stvari, ki jih že poznam. *Zbiranje informacij*

A48 Mislim, da bi bilo zelo v redu, da bi bil nek ukrep, ki bi olajšal ta prehod. Dvoje, naprej obvezno neka državna podpora na prehodu na trg delovne sile, ali je to v obliki projektov, projektov prek katerih si študenti med študijem pridobivajo neke delovne izkušnje, to so projekti, ki ne zahtevajo 8 ur dela na dan, to so projekti, ki trajajo šest mesecev, da dobiš izkušnje, plača se pa recimo 1000 evrov na projekt. In ti dobiš v okviru tega projekta izkušnje. Ti si razporediš čas tako kot tebi ustreza glede na študij. Vem, da ministrstvo občasno razpiše kak projekt, ampak absolutno premalo. *Razpisi za projekte*

A49 Druga stvar, kjer mislim, da bi bila podpora nujna. Finančna pomoč v času iskanja prve zaposlitve, zato, da nisi prisiljen sprejeti nekega dela samo zato, da lahko preživiš iz dneva v dan. Torej, v času, ko iščeš prvo zaposlitev, bi morali imeti nujno neko ustrezno finančno nadomestilo, ki ti omogoča socialno varnost, zato, da res lahko najdeš delo, ki ti ustreza in je skladno s tvojo izobrazbo. *Finančno nadomestilo do ustrezne zaposlitve*

A50 Obvezno neka subvencionirana bivanja, neprofitna stanovanja za tiste, ki nimajo stalnega prebivališča v Ljubljani. *Neprofitno stanovanje brez stalnega naslova*

A51 Ne vem, ali bi temu rekla neprofitna stanovanja ali recimo stanovanjska podpora pri mladih iskalcih prve zaposlitve. Recimo mogoče nek sistem, ki bi se osredotočal na mlade, čeprav bi morali socialno varnost v državi imeti vsi. Ampak predvsem nek finančni projekt, ne vem, kako bi temu rekla, oziroma struktura, ki bi podpirala mlade iskalce zaposlitve oziroma te, ki so ravnokar zaključili študij in iščejo delo. *Sistemska stanovanjska in zaposlitvena podpora za mlade*

A52 Torej, da ti v času, dokler ne dobiš stalne zaposlitve, dokler ne dobiš kredita, da bi bila neka stanovanjska naselja oziroma objekt, da bi mladi za to tranzitno obdobje dobili stanovanjsko podporo. To si predstavljam kot neko nadgradnjo študentskih domov, da imaš dve leti po zaključku študija možnost bivanja v manjših stanovanjskih naseljih z zelo nizko najemnino, delno subvencionirano najemnino. *Kratkotrajna subvencionirana najemnina*

A53 In to bi bilo neko tranzitno obdobje dveh let, dokler si ne poiščeš zaposlitve primerne lastni izobrazbi, dokler ne podpišeš pogodbe za delo. Torej za to neko tranzitno obdobje. *Podpora na prehodu*

A54 Še eno stvar bi bilo potrebno urediti na državni ravni. To je sistem upokojevanja. Se mi zdi, da tukaj, predvsem s področja izobraževanja, to opažam, kot bodoča učiteljica, da se predolgo vleče delovna doba starejših učiteljev in se onemogoča mladim dostop na delovna mesta. Tukaj bi se moral sistem redefinirati/reorganizirati na način, da bi omogočili starim učiteljem hitrejši prehod v upokojeitev in mladim nova delovna mesta. Ker tukaj, precej s področja izobraževanja, nekateri učitelji vlečejo svoje delo do šestdeset,

petinšestdeset in več let, mladi pa ostanejo brez zaposlitve. Mladi učitelji ne vedo, kje se naj zaposlijo. Tako da res neko sorazmerje, nek sistem upokojevanja, ki bi bil bolj sorazmeren, da bi bil ta prehod med starejšo in mlado delovno silo bolj sorazmeren. *Ustvarjanje novih delovnih mest*

B1 Moje vsakodnevno življenje sedaj je, da pišem magistrsko nalogo. *Pisanje zaključnega dela*

B2 Iščem študentsko delo, ki ga ni, nič pametnega, razen kakšni lokali, v gostinstvu pa nočem delati. *Slaba ponudba študentskih del*

B3 Živim še s prihranki od študentskega dela. *Prihranki*

B4 Živim doma, kar mi povzroča tudi dodaten stres, ker mi pri mojih letih ni več za živeti doma. *Psihična obremenitev*

B5 Stres mi povzroča to, da bom kmalu končala fakulteto. *Izguba statusa*

B6 Potem bom mogla vstopiti na trg dela oziroma iskati pripravništvo. To mi pa že zelo dolgo povzroča stres. *Pripravništvo*

B7 Počutim se nemirno, na nek način depresivno, ker me je strah, da tega ne bom dobila in bom potem v nekem začaranem krogu, ko bom iskala zaposlitev, ki je ne bom dobila in bom slabe volje. *Tesnoba, strah*

B8 Opazim pa, da se mi čez dan ravno zaradi tega počutja ne da ukvarjati z nekimi stvarmi, ker me je strah tega prehoda v odraslost. *Brezvoljnost*

B9 O tem se pogovarjam s prijatelji, vendar so vsi zelo optimistični in pravijo: »saj bo«. *Pogovor s prijatelji*

B10 Jaz pa zdaj trenutno v tej situaciji ne vidim dobrega. Tako da mi to povzroča neko stisko. *Pesimizem*

B11 Mene je najbolj strah tega, da bom izgubila status in bom dejansko čez noč v bistvu brez zavarovanja, brez študentskih ugodnosti. *Izguba socialne varnosti*

B12 Po drugi strani pa razmišljam o tem, da ko enkrat izgubiš status študenta in ne dobiš službe. Kam potem spadaš? Nimaš službe. *Odtujitev*

B13 Grozno mi je, da bi potem še naprej morala živeti doma. *Občutek groze*

B14 Strah me je, da ne najdeš službe ali pripravništva in si prisiljen iti delat tja, kamor nočeš. *Neustrezna zaposlitev*

B15 To se mi zdi »ful« stresno, ker pride ta preskok iz študentskega obdobja kar naenkrat. Ko greš naenkrat iz osnovne šole v srednjo šolo greš pač v šolo naprej, ko pa končuješ fakulteto, pa začneš bolj o življenju razmišljati. *Negotovost*

B16 Ker vseeno pri nas študentsko življenje ni tako slabo, kot je slabo potem, ko imaš službo. To vse je odvisno od vsega. Finančno si mogoče celo boljše s statusom, kot brez, ker imaš neke ugodnosti. Kot študent še mogoče lahko zaslužiš več. To me najbolj skrbi, da moraš naenkrat biti samostojen, se sam znajti v taki situaciji in kaj, če ne dobiš službe, kaj če to »Ful« si pod stresom, kaj narediti. *Izguba socialne varnosti*

B17 Ker ko si študent, greš na faks, je to vsakdan, potem se pa moraš začeti ukvarjati z nekimi stvarmi, s katerimi se prej nisi. Drugače vidiš stvari, da na nek hiter način dobiš službo/pripravnništvo, saj tudi v drugih poklicih in strokah ... *Novi izzivi*

B18 Mi pa smo dejansko po petih letih nezaposljivi, ker moraš imeti delovne izkušnje, strokovni izpit in potem komaj lahko začneš delati. Jaz sem delala recimo faks 5 let in sem potem nezaposljiva, saj še morem narediti pripravništvo itd. *Strokovni izpit*

B19 Še vedno živim doma, če ne bom dobila službe, bom prisiljena še naprej živeti doma. *Bivanje doma*

B20 Bolj se bojiš, ker prek študenta, če ti ni všeč, nehaš delati in greš delat drugam, ker je kar precej služb, nobenih obveznosti nimaš. Če potem, ko si naenkrat, ko nisi več študent, si pa delavec, kakorkoli, si tega ne moreš privoščiti, ker imaš ti vseeno več obveznosti do delodajalca. *Več obveznosti in odgovornosti*

B21 Tudi če se želiš na svoje preseliti, si ne moreš privoščiti, da si par mesecev brez službe. *Pogoj za lastno stanovanje*

B22 Kasneje pa verjetno izgubiš stik s študenti in nasploh morda s fakulteto. Izgubiš nasploh stik s profesijo. *Izguba stika s stroko*

B23 Na socialno mrežo zelo vpliva, če potem nimaš denarja. Ne moreš si privoščiti, da bi kam šel, ne moreš na kavo s kolegico – to se mi zdi problem, da bi šel bilo kam drugam (izlet ipd.), si pa je še težje privoščiti. *Velik vpliv na socialno mrežo*

B24 Jaz mislim, da bi nekaj moralo biti zagotovljeno, da bi nam študentom omogočalo socialno varnost, da ne bi kar naenkrat ostal brez statusa in ne bi bil prisiljen v to, da se znajdeš sam. *Zagotovitev varnosti na prehodu*

B25 Ne vem, ali bi fakulteta lahko to pomagala. Nimam pravega odgovora, kaj točno, nek program bi moral biti zagotovljen, da bi vsaj eno leto po koncu faksa imeli nekaj, da bi nas podprli, da bi v tem času, ko iščemo službo, nas nekdo podprl. *Ukrepi za zaposlovanje*

B26 Po drugi strani pa je to odvisno od tvojega okolja doma, ali imaš bližje, ki ti lahko finančno pomagajo. To je spet vse odvisno. *Pomen življenjskega sveta*

B27 Jaz na srečo lahko doma živim, vendar meni ni za živeti doma. Vendar je to spet prisila. Ni to neka rešitev zame. *Prisilno bivanje doma*

B28 Po drugi strani pa je vse odvisno od finančne situacije – to je zelo pomembno. Prej si imel štipendijo, pa vsaj nek dohodek, potem pa nič več ne dobiš. *Izguba socialne varnosti*

B29 Po 26. letu se ne moreš več brezplačno vpisati. Mislim, da bi bilo vredno, da če te nekaj zanima, da bi lahko še enkrat študiral, da bi imel možnost se vpisati na še en faks. *Dodatni vpisi*

B30 Ker ko si star 25, 26 let, moraš iti delat, ne moreš več študirati. Jaz sicer neke želje po dodatnem študiju nimam, po eni strani imam poln kufer tega, po drugi strani pa me je strah, kako bo sedaj s službo in vsem tem. *Strah*

B31 Sem sploh glede česa brezskrbna? Mogoče glede mojih bližnjih, drugače pa se mi zdi da, da ni področja, ki me nebi skrbelo. *Zaskrbljenost*

B32 Dobro, brezskrbna sem, ker vem, da bom imela streho nad glavo, se mi zdi, da je to tudi zelo pomembno, ker eni niti tega ne nimajo. Ne vem, glede bližnjih v glavnem, ker me ne bodo zapustili zaradi tega, pa da imam streho nad glavo. *Omogočanje bivanjske varnosti*

B33 Nekaj bom že, če ne bom šla delat v Avstrijo. *Delo v tujini*

B34 Imam podporo staršev. Starša mi omogočata, da lahko živim doma. *Omogočanje bivanja doma*

B35 Kakorkoli bom, finančno mi tudi kaj pomagata. Predvsem glede hrane, ker vesta, da trenutno ne delam, si ne delimo stroškov hrane, ker ko sem delala, sem jaz to po navadi bolj zase kupovala, zdaj pa imamo skupaj. *Finančna podpora staršev*

B36 Pa tudi fant mi je kar precej pomagal. *Partnerska podpora*

B37 Po drugi strani pa se počutim, kot da sem na »socialki«. Nekaj ti sicer dajo, nekaj imaš, ti pa se počutiš, ne vem, jaz nič ne delam pametnega cele dneve. Zaradi tega se počutiš malo manjvredno. Jaz se tako počutim, ne vem. *Občutek manjvrednosti*

B38 Zdi se mi, da mi fant zelo pomaga, prijateljice, da se lahko potožim, jamram. Lahko se tudi zjočem, če je treba, glede na to situacijo, ki je zdaj. Zdi se mi, da me razumejo in spodbujajo, da pozitivno gledam. *Spodbujanje optimizma*

B39 Vsak dan gledam razpise, sicer se še nisem prijavila na nobenega, vendar se bom poskusila na vsakega, četudi na delovno mesto, ki zahteva višjo izobrazbo ali strokovni izpit, ki ga jaz nimam. *Spremljanje oglasov za delo*

B40 V skrajni sili bom šla delat izven svoje stroke, npr. v tovarno v Avstrijo, ker mama tam dela in bi mi lahko zrihtala. Ampak to je v najslabšem primeru, zadnja stvar. *Delo izven stroke*

B41 Boljše je delati prek študentskega servisa, ker delaš kjer ti paše, koliko ti paše, koliko rabiš. To je velika prednost. Če te nekje zafkavajo, greš. Se mi pa zdi, da ko enkrat dobiš tisto resno službo, pa prenašaš tisti stres, ki ga na študentskem delu ne bi. *Prednosti študentskega statusa*

B42 Po drugi strani pa lahko veliko zaslužiš, ko sem jaz delala na Darsu prek servisa, sem kar dobro zaslužila. Jaz sem včasih veliko delala in sem na mesec dobila tudi po 800 evrov, kar mi je omogočalo dostojno življenje. Sedaj pa bom možnost za ta zaslužek izgubila, službe pa še nimam. *Izguba prihodka*

B43 Razmišljam res veliko o tem, ker me je res strah, kaj bom, ko bom čez par mesecev magistrirala in bom brez teh možnosti/ugodnosti. *Zaskrbljenost*

B44 Jaz bi odpravila pripravništvo, ker ga je težko najti, in glede na to, da zdaj iščejo nove delavce na CSD, bi lahko imela možnost za službo. *Pripravništvo*

B45 In ta strokovni izpit je tudi tako, ne preveč dobra stvar, saj se zakoni spreminjajo. *Strokovni izpit – socialno varstvo*

B46 Morali bi se uvesti ukrepi, da ko zapustimo faks, da smo zaposljivi. Kaj je to? Mi se šolamo toliko let in še vedno nismo spodobni za delo? *Ukrepi za zaposlovanje*

B47 In če že more biti tako, da si moraš izbrati delovne izkušnje pod okriljem mentorja, da zagotovijo vsaj dovolj mest za pripravništvo. Če je taka potreba po pripravnikih, naj zagotovijo mesta. *Zagotovljena mesta za pripravnike*

B48 Pa da bi obstajal nek program za mlade, ko končamo faks, da bi ti olajšali prehod. *Podpora na prehodu*

B49 Da bi delodajalcem dali nagrade, da zaposlijo nekoga, ki prvič išče zaposlitev. Nekaj že obstaja, vendar ne dovolj. Da se bolj spodbuja to, da zaposlijo mlade, ko končamo študij, ker smo neka ranljiva skupina. *Dodatne spodbude za zaposlovanje prvih iskalcev zaposlitve*

B50 Jaz bi to, kot sem rekla, da bi bil program, da ko končaš faks, da če izgubiš študenta ali če nočeš živeti doma, da bi te podprli, da imaš nekje za živeti, za bivati, dokler se ne zaposliš v svojem poklicu, da bi država to podprla. *Program bivanjske varnosti po končanem študiju*

B51 Glede zavarovanja, da bi zdravstveno zavarovanje, bilo krito vsaj dokler ne dobiš službe. Saj vedo, da službe ravno ne čakajo na nas, ko končamo študij, da bi nam pomagali ali pa da se ukine plačevanje zdravstvenega zavarovanja. *Brezplačno zdravstveno zavarovanje*

C1 Najprej si nisem mislila vzeti absolventa, vendar je splet okoliščin nanesele na to, zaradi česa sem zelo napeta. *Tesnoba*

C2 Težave imam s spanjem že nekaj mesecev, ne spim, zelo sem nemirna, zaradi tega se ne morem lotiti pisati magistrske naloge, kar me še dodatno obremenjuje, ker to povzroča nek dodaten stres. *Nespečnost, stres*

C3 O tem se pogovarjam doma z družino in z dobrimi prijatelji. *Pogovor z družino, pogovor s prijatelji*

C4 Trenutno živim doma, vendar sem imela v načrtu iti v tujino k bivšemu, sedaj se še nekako sestavljam in poskušam tole situacijo stabilizirati. *Prestavljen odhod v tujino*

C5 Vožnja v Ljubljano me ni motila, v prvem letniku sem živela v Ljubljani, ker nisem imela točnega urnika, v zadnjih letnikih pa je bilo tako, da se je dalo vožnjo prilagoditi in mi ni predstavljala velikih težav. *Vožnja na fakulteto*

C6 Trenutno sem v situaciji, da bi bila res rada sama, ne zaradi tega, ker ne bi imela podpore, ampak jaz sem finančno odvisna od njih, kuhajo mi, vse mi naredijo, ampak bi včasih bila res sama in bi rada imela mir. *Želja po miru in samoti*

C7 Rada bi imela več časa zase. S tega vidika bi rada živela sama. *Pomanjkanje časa zase*

C8 Ampak osamosvojiti se mi je težko, ker eno leto zdaj nisem delala, plan sem imela iti v Anglijo in si nisem načrtovala tukaj življenja. Zdaj pa se mi je vse porušilo. *Težave pri osamosvajanju*

C9 Med študijem sem se vsak dan vozila približno eno uro in deset minut, meni to ni predstavljalo težave, kasneje pa sem raje začela na fakulteto hoditi peš, ker mi je včasih trola vzela še več časa. Raje sem potem hodila peš, ker drugače bi dejansko potrebovala dve uri, da bi prišla do fakultete. *Vožnja na fakulteto*

C10 Mene najbolj skrbi to, da lani od julija nisem napisala nič v vezi z magistrsko in še en izpit moram dokončati. Največje tveganje mi je to, da imam že nekaj časa pavzo in se mi je težko po takem premoru nazaj lotiti dela. *Obveznosti na fakulteti*

C11 Plus čustvena razdraženost in nestabilnost me motita. *Slabo razpoloženje*

C12 Glede službe me ne skrbi, ker sem v tem obdobju dobila že dve ponudbi na OŠ in v domu za stare v svojem kraju, da bi delala kot socialna delavka, ampak sem obe zavrnila, ker sem imela namen iti v Anglijo. *Ponudba za zaposlitev*

C13 S službo se ne obremenjujem, ker še vedno nimam načrtov, še vedno načrtujem selitev v tujino. *Selitev v tujino*

C14 Glede zdravstvenega zavarovanja me ne skrbi, ker to zame ni velik znesek. *Zdravstveno zavarovanje*

C15 Kar se finančnega stanja tiče, štipendije nisem imela, niti subvencioniranega prevoza, niti bonov, niti študentskega doma, saj živim doma. *Bivanje doma*

C16 prek študenta zdaj eno leto več ne delam, prej pa sem. prek študentskega servisa sem delala od 14 leta, samo letos ne. *Študentsko delo*

C17 Na socialno mrežo ne bo toliko vplivalo, ker se družim z različnimi skupinami ljudi, nekateri so že zaposleni, nekateri so brezposelni. Z bivšimi sošolci pa sem še vedno v stiku. *Brez vpliva na socialno mrežo*

C18 Zavedam se, da bom po zaključku študija morala zaposliti, sedaj pa še vedno uživam nek bonus tega statusa, ker živim doma in sem finančno odvisna od staršev. *Nesamostojnost*

C19 Ne želim pa živeti na tak način do ne vem katerega leta, ker še vedno želim narediti nekaj iz svojega življenja. *Želja po neodvisnosti*

C20 Ni pa to povezano z redno in stalno zaposlitvijo, ker sem avanturistka in bi rada preizkusila različne stvari, to so pa tudi razna občasna dela v tujini in zaslužek prek kakih snemanj itn. *Delo v tujini*

C21 Ne skrbi me glede zaposlitve, ker so mi že dve ponudili v domačem kraju v Ribnici, prav tako imam neke možnosti, da bi šla delat pripravništvo na Center za socialno delo, kjer sem že prej 3 leta delala prakso. *Ponudba za zaposlitev*

C22 Tudi sicer si trenutno ne zastavljam nekih resnih in fiksnih planov za prihodnost, ker sem zelo prilagodljiva in avanturistična. *Odsotnost ciljev*

C23 Doma živim, imam finančno in psihično podporo. *Omogočanje bivanja doma*

C24 Starši me finančno podpirajo, vendar ko grem »žurat« jim ne povem iskreno, da potrebujem denar za to. *Finančna podpora staršev*

C25 Glede stanovanja ne vem, ker je pri meni še vse odprto, saj je to odvisno od tega, kdaj bom šla v Anglijo oziroma Ameriko. *Selitev v tujino*

C26 Do takrat nameravam ostati doma, saj se zaradi prenizkih dohodkov in občasnih del prek študenta ne morem osamosvojiti. In se tudi zares ne želim, ker sem čustveno preobremenjena in bi mi osamosvojitve predstavljala še dodaten stres v temu, da si uredim celotno življenjsko situacijo. *Nujnost zaposlitve za samostojno življenje*

C27 Predvsem za mlade, ki se po zaključku študija ne želijo vrniti domov in so ostali brez študentske nastanitve bi država in socialna politika lahko zagotovili neke prehodne domove za nek določen čas in pod določenimi pogoji, da bi tej mladi lahko ta čas našli zaposlitev oziroma si prihranili dovolj denarja, da bi se lažje osamosvojili in našli stalno prebivališče. *Prehodni domovi*

C28 Glede iskanja zaposlitve bodisi doma ali v tujini pa mislim, da je veliko možnosti in glede na to, da vse poteka virtualno, to ne bi smelo predstavljati nekega problema, saj menim, da je možnost najti zaposlitev predvsem na nivoju osebnega interesa in zanimanja ter iskanja del, ki te zanimajo. *Prezemanje odgovornosti*

C29 Za nas, ki sicer imamo status študenta in kljub temu živimo doma in ne izkoriščamo študentskih nastanitev bi bilo vredno, da bi dobili nek dodaten dohodek oziroma pomoč, da nam država krije delno najemnino v bližini kraj, kjer živimo ali želimo živeti. *Subvencionirana najemnina*

D1 Trenutno imam skrbi glede faksa. *Obveznosti na fakulteti*

D2 Skrbi me za prihodnost. *Zaskrbljenost*

D3 Živim v študentskem domu, nekih hobijev nimam. *Bivanje v študentskem domu*

D4 prek študentskega servisa sem delala vsa leta študija, v gostinstvu. *Študentsko delo*

D5 Delala sem, da sem bila vsaj malo bolj finančno neodvisna od staršev. *Želja po finančni neodvisnosti*

D6 Ne dolgo nazaj sem z delom zaključila, saj mi je delo ob študiju postalo preveč naporno. *Preobremenjenost*

D7 Mislim, da me trenutno najbolj skrbi to, da bom izgubila status. Ker pred tem, v študentskih letih je bilo enostavno glede prostora za bivanje in glede vsega, potem pa si kar naenkrat »pahnjen« v realno življenje in mislim, da se bom s tem najtežje soočala. *Izguba socialne varnosti*

D8 Skrbi me glede zaposlitve, v smislu tega, da bom morala delati samostojno. *Negotovost*

D9 Definitivno me skrbi to, da bom izgubila štipendijo. *Izguba prihodka*

D10 Zdi se mi, da bom potrebovala veliko več denarja kot sedaj, glede na to, da nimam prihrankov, da bi lahko kar tako začela samostojno življenje, in to me skrbi. *Večji prihodki*

D11 Skrbi me tudi to, da bi se morala preseliti nazaj domov, tudi to mi ni po godu. *Vrnitev domov*

D12 Nova potreba je definitivno prostor za bivanje in potreba po novem viru dohodka. *Nov vir dohodka, nov prostor za bivanje*

D13 Potreba po spoznavanju novih ljudi in vse to. *Ohranjanje socialne mreže*

D14 Mene ne skrbi, da ne bi dobila službe, ker vem, da jo bom, saj sem na Fakulteti za medicino. *Brezskrbnost za zaposlitev (naravoslovna stroka)*

D15 Vedno imam podporo staršev, vse vrste podpore, kar se tiče študija in vseh ostalih področij v življenju.
Vsestranska podpora staršev

D16 Mislim, da bi me starši do neke mere lahko finančno podpirali še po študiju, vsaj pri nekih osnovnih življenjskih potrebah, da bi me pa večno financirali, to pa ne. *Začasna podpora*

D17 Jaz sem razmišljala o absolventu, v bistvu že aktivno razmišljam o tem, prav tako sem se pozanimala pri osebah, ki so zaključile enak študij. *Dodatno leto*

D18 Vem, da obstajajo stanovanja za pripravnike v tistem kraju, malo sem se že pozanimala, ampak mislim, da ko pridem do te točke, se bom še bolj zanimala. *Stanovanja za pripravnike Medicinske fakultete*

D19 Mislim, da je do neke mere študentom razloženo, obstajajo predavanja na to temo – v smislu kam po študiju, ampak se mi vseeno zdi, da je tega premalo. *Slaba informiranost*

D20 V moji situaciji, če bi danes končala in bi jutri morala začeti delati, ne vem, kako bi šla naprej. *Negotovost*

D21 V Mariboru so sicer cene malo nižje kot v Ljubljani. *Večja dostopnost stanovanj v Mariboru*

D22 Študentskega dela v naši smeri ni, z izjemo malo prakse, ki jo imamo, mi sploh ne vemo, kaj bomo delali, kakšno bo naše delo. Zdi se mi, da je malo premalo poudarka na praktičnem delu. Kar se tiče tega, sem jaz včasih tudi malo izgubljena oziroma imam pomisleke. *Premalo izkušenj*

D23 Glede stanovanj pa menim, da bi kakšna subvencionirana stanovanja morala biti za mlade, ali pa da bi obstajale neke organizacije ali nekaj podobnega, ki bi se ukvarjale prav s tem, da bi pomagale mladim po zaključku študija, da bi jim nudile nasvete, kje najti delovno mesto in stanovanje. *Sistemska stanovanjska in zaposlitvena podpora za mlade*

SPOL: MOŠKI

E1 Sedaj delam na črno, živim doma, čeprav bi se rad odselil takoj, ko bo možno. *Delo brez zakonske podlage*

E2 Ko smo še imeli predavanja, je bilo težko, ker sem potreboval eno uro vožnje iz Kamnika do Ljubljane, 15 minut do avtobusne postaje Ajdovščina, in potem še 15 minut do Inštituta Sigmunda Freuda. To je torej tri ure za prevoz in sedem ur predavanj ali vaj. Potem pa še seminarske naloge, hoditi na treninge in še obveznosti na fakulteti. *Preobremenjenost*

E3 Deset ur sem potreboval, da sem prišel do fakultete in opravil obveznosti, potem še priti domov in jesti. Prevoz krade čas. *Zamudna vožnja*

E4 Rad bi se odselil od doma, vendar se mi trenutno bolj splača biti s starši zaradi raztresenega urnika, čeprav mi gre njihov nadzor zelo na živce. *Želja po samostojnem bivanju*

E5 Imel sem nekaj razgovorov za stanovanja, vendar so ti ljudje, najemodajalci res nori in njihove cene in zahteve. *Previsoke cene najemniških stanovanj*

E6 Zdaj občasno delam prek študenta in na črno, ko mi fakulteta dopušča, da si lahko bone plačam. *Študentsko delo*

- E7 Muči me nespečnost, če sem trezen in sam. *Nespečnost, zasvojenost*
- E8 Do leta 2017 sem bil psihično stabilna oseba, zdaj imam občasne težave z jezo. *Čustvena nestabilnost*
- E9 Izguba statusa me skrbi. *Zaskrbljenost*
- E10 Kar naenkrat ne moreš več delati prek študenta, obsojen si, da si pri zelo vernih starših, ki ne želijo, da seksaš pod isto streho. *Bivanje doma*
- E11 Mislijo, da sem kadil travo zaradi depresije. Nimajo drugega nadzora nad teboj, kot ta psihični pritisk. *Psihološki pritisk*
- E12 Ko ti težijo s službo, zdaj dajem denar za skupno gospodinjstvo. Na živce mi gre, ko mi težijo za mojo sobo, ki je moj prostor. Težijo s službo, če delam za fakulteto ali ne. Moji starši so precej verni in težijo. *Nadzor*
- E13 Skrbi me, da ne bom dobil službe in lastnega prostora za bivanje, da se lahko končno odselim od svojih staršev. *Želja po selitvi na svoje*
- E14 Poskusil si bom najti redno službo in se čim prej odseliti, da se rešim staršev in njihov pritiskov. *Želja po neodvisnosti*
- E15 Potem ne bom imel druge možnosti, kot pa da poiščem čim cenejšo sobo, v kateri bom živel sam. *Najem sobe*
- E16 V Ljubljani, ker je tam najlažje najti službo in še vseeno bi imel to študentko življenje ali pa vsaj to »psevido« študentsko življenje. *Centralizacija*
- E17 Če ne bom dobil službe, se bom vpisal za status na neko »zabačeno« srednjo šolo. Status stane 270 evrov. *Fiktiven vpis*
- E18 Izguba statusa bo vplivala na to, da bom izgubil štipendijo, izgubil bom vsaj neko mero finančne samostojnosti. *Izguba prihodka*
- E19 Po izgubi statusa je možnost torej redna služba ali delo prek kupljenega statusa in uporaba vez za delo na črno. *Redna zaposlitev, fiktivni vpis*
- E20 Izguba finančne samostojnosti me skrbi. *Želja po finančni neodvisnosti*
- E21 Nova potreba je, da postanem samostojen s svojo partnerko in da imam svoj prostor za bivanje. Da imam svoj prostor za bivanje, če imaš brata v sobi, je težko, da bi imel punco pri sebi. *Lasten prostor za bivanje*
- E22 Torej potreba po zasebnosti s partnerko, potreba po avtonomiji in občutek svobode. *Zasebnost*
- E23 Pojavlja se potreba po stanovanju in delu, potreba po možnosti za nek zaslužek. *Nov prostor za bivanje, nov vir dohodka*
- E24 Ne skrbi me, da bom ostal na cesti, zmeraj je bil samo psihični pritisk s strani staršev, da si bom moral najti službo. *Psihična obremenitev*

E25 Nimam nekih posebnih strahov, samo tista eksistencialna kriza, »odrasel sem« in kako se s tem soočiti, sprijazniti. *Strah pred odraslostjo*

E26 Starši me spodbujajo, da si čim prej najdem zaposlitev in grem iz hiše, da bodo imeli mojo sobo zase. *Spodbuda za samostojnost*

E27 Finančne podpore nimam, od svoje prve štipendije sem na svojem. Žepnine nikoli nisem imel. *Odsotnost finančne podpore*

E28 Iščem stanovanje, gledam službe, razmišljam o vpisu nekam za status. *Možnosti*

E29 Če ni redne opcije in če želiš svobodo, verjetno razmišljaš o nakupu statusa. Meni je glavno, da si malo svoboden. *Izguba svobode*

E30 Izguba statusa te totalno »zjebe«, saj izgubiš brezplačno zdravstveno zavarovanje in vse te stvari, kot so boni, subvencioniran prevoz itd. *Izguba socialne varnosti*

E31 Subvencionirana stanovanja definitivno, ker najemnine so previsoke, to je totalen rop. *Subvencionirana najemnina*

E32 260 evrov za najemnino in teta želi pustiti svoje obleke v omari v tvoji sobi, in ljudje ne vedo, kaj je garsonjera, saj objavljajo oglase, v katerih eno malo sobo preuredijo in napišejo, da je to garsonjera. *Slabe razmere na trgu nepremičnin*

E33 Definitivno je potrebno urediti stanovanjsko problematiko, da se ljudje lahko osamosvojijo, še posebej, če si kje iz »rovt«, kjer lahko delaš samo kot natakar ali na njivi. *Stanovanje kot pogoj za osamosvajanje*

E34 Raje delam na črno kot pa nič. »Itak« bomo delali do smrti, pokojnin ne bomo videli. *Pesimizem*

E35 Menim, da bi morale obstajati nekakšne ugodnosti za zaposlovanje mladih. *Ukrepi za zaposlovanje*

E36 Zdravstveno zavarovanje bi bilo potrebno urediti, saj nismo Amerika, čeprav imamo precej ugodno, ampak vseeno. *Ureditev zdravstvenega zavarovanja*

E37 Najprej je potrebno imeti zagotovljeno službo, da lahko normalno živiš in se osamosvojiš. *Nujnost zaposlitve za samostojno življenje*

E38 »Itak« potem še starši izgubijo otroški dodatek, in potem še oni nimajo denarja, pa jim moraš ti finančno pomagati. *Finančna pomoč staršem*

E39 Sicer v državo preveč ne verjamem, saj se moram vedno znajti sam, država pa me »lupi«. *Nezaupanje v državo*

F1 Obiskujem fakulteto v Mariboru. Stanujem v študentskem domu, cena tega je 106,5 evrov na mesec. *Bivanje v študentskem domu*

F2 Imam 70 evrov štipendije. *Štipendija*

F3 Zdaj sem na magistrskem študiju, občasno delam v Avstriji v okolici Gradca. Delam na razvojnem podjetju, na oddelku za razvijanje elektronskih produktov. *Delo prek pogodbe v tujini*

F4 V času študija si poskušam narediti urnik, da lahko ob študiju čim več delam, da si lahko pokrijem življenjske stroške in si mogoče še kaj privoščim. *Delo za preživetje*

F5 Sem popolnoma finančno samostojen in si želim, da tako ostane, ker se boljše počutim, če sem finančno neodvisen od staršev. *Finančna neodvisnost*

F6 Živim samo z mamo in je nočem finančno še bolj obremenjevati, saj tudi mama prejema minimalno plačo in je preživetje iz meseca v mesec težko. *Finančna stiska staršev*

F7 Glede težav na področju duševnega počutja ... Odkar delam, govorim v spanju. Mogoče zato, ker je situacija vseeno zelo stresna, saj se vsak dan vozim iz Maribora do Gradca. Med vožnjo moraš biti fokusiran in tudi v službi moram biti fokusiran. Po službi pa se moram voziti nazaj, se učiti za izpite, se pripravljati na obvezne vaje na fakulteti, delati domače naloge, poleg tega pa si želim še socialno življenje, se zdravo prehranjevati in se gibati. To pa je vse skupaj naporno, potem ti že primanjkuje časa in spanca in si v tem začaranem krogu. *Preobremenjenost*

F8 Bojim se za prihodnost, čutim strah. Strah me je, kaj bo po fakulteti, ko ne bom imel več študentskega doma. *Negotovost*

F9 Večji strošek bo stanovanje, brez bonov si, kar bo povečalo moje stroške za prehrano. *Povečanje stroškov*

F10 Najbolj me je strah tega, da bom moral imeti svoje stanovanje, ker ne bi rad doma živel. *Želja po samostojnem bivanju, strah*

F11 Malo me je strah, ker če nimaš partnerja, je še težje, saj moraš stroške za stanovanje plačevati sam, si sam kuhati. *Prednosti partnerske zveze*

F12 Imam občutek, da po končanem študiju ne bom imel več toliko časa za prijatelje. Vsi bodo delali, ne bo več časa za druženje. Bo tako, da delaš pet dni v tednu in potem imaš samo vikende. Manj prostega časa bo in to me skrbi, saj to posledično pomeni manj socializiranja in to zagotovo vpliva na osebno počutje. *Manj prostega časa*

F13 Za službo me ne skrbi, to bom zagotovo imel, saj sem po poklicu inženir elektrotehnike. *Povpraševanje po inženirjih*

F14 Zdaj, ko sem mlad, mislim, da bi se lahko vozil delat v tujino, kasneje pa po petih, desetih letih, bi si v Mariboru kupil stanovanje. Potem bi raje delal v okolici, ne bi rad porabil toliko časa za vožnjo še naprej v življenju. *Delo v tujini*

F15 Prvič, izgubim pravico do bivanja v študentskem domu, ne bom več v bližini svojih prijateljev. *Izguba stikov*

F16 Več denarja bom porabil za prostor za bivanje, zdravstveno zavarovanje si bom moral plačevati in vse ostale študentske ugodnosti bom izgubil. *Izguba pravic*

F17 Strah me je, da ne bom našel primerne stanovanja zase (lokacija, dovolj velik prostor), ko se bom moral izseliti, najbolj pa me je strah, da bi moral iti domov, če ne bi našel stanovanja. *Vrnitev domov*

F18 To pa zato, ker je situacija doma taka, da ne bi mogel živeti tam, zaradi trenutnih odnosov. Strinjam se s tem, da če se v domačem okolju ne počutiš dobro, in da če čutiš, da bi se izselil, se izseliš, in pri tem te ne bi smelo nič ovirati. *Težavni odnosi doma*

F19 Kot sem že povedal, nova potreba je zagotovo prostor za bivanje. *Lasten prostor za bivanje*

F20 Nov vir dohodka bi bila redna zaposlitev, kar bi posledično pomenilo večjo plačo. *Nov vir dohodka, redna zaposlitev*

F21 Slaba stran tega je, da bi imel manj časa, saj ko se enkrat zaposliš, je konec študentskega življenja, moraš delati od 8-9 ur na dan, odvisno kako je. *Manj prostega časa*

F22 Izgubiš tisto družbo, ki si si jo ustvaril in tiste prijateljske povezave, ki si jih imel prej v študentskem domu in na fakulteti. *Velik vpliv na socialno mrežo*

F23 Zdaj imamo kot študenti na voljo določene brezplačne delavnice, npr. bil sem na delavnici pravilna drža med sedenjem, opazil sem, da so tisti, ki niso bili študenti morali plačati, bil sem na predavanju o zdravi prehrani. Nameravam se udeležiti brezplačnega tečaja za učenje tujega jezika, ker potem to ne bo več brezplačno. *Brezplačne pristočasne aktivnosti*

F24 Definitivno me ne skrbi za službo. Mislim, da je to edina stvar, ki me ne skrbi. Vem, da bom za preživetje imel dovolj denarja, saj je to povezano s službo. *Brezskrbnost za zaposlitev (naravoslovna stroka)*

F25 Oče mi občasno da 100 evrov na mesec, uradno bi mi moral vsak mesec, vendar tega ne zahtevam, saj je tudi sam v težji finančni situaciji. Mama mi tudi občasno finančno pomaga, če rabim, vendar je to zelo redko, ker se zelo trudim biti finančno neodvisen, saj se zavedam, da je tudi njena finančna situacija zelo slaba. *Finančna stiska staršev*

F26 Na čustvenem nivoju ... Z mamom se o nekih globokih stvareh ne pogovarjam. *Čustvena nepovezanost*

F27 Imam pa zato prijatelje, s katerimi se bolj čustveno povežem, prav tako brata in sestrčne. *Čustvena opora prijateljev*

F28 Verjetno si bom najel stanovanje. V Mariboru še ni tako težka situacija, da ne bi mogel dobiti stanovanja, upam samo, da ga bom dobil v najem po normalni ceni in da bo stanovanje dostojno za življenje. *Najem stanovanja*

F29 V preteklosti sem delal prek študentskega servisa, trenutno sem pa zaposlen prek »freelance« pogodbe, kar pomeni, da to nima veze s študentskim servisom, ampak moram na koncu vsakega leta prijaviti na FURS dohodke, ki sem jih dobil v tujini, potem izračunajo razliko med slovenskimi in avstrijskimi davki, in ti to razliko odštejejo, to pa moraš ti plačati. Če si redno zaposlen in delaš na mesec 160ur, je na koncu ta razlika ena plača, kar je precej. Kljub temu pa sem še vedno bolj plačan kot v Sloveniji, saj če bi bil redno zaposlen, bi dobil več. *Freelancer*

F30 Pričakujem, da me bodo redno zaposliti, ko končam študij. Za službo je trenutno moj načrt, da me zaposlijo, ko končam študij. *Podaljšanje pogodbe*

F31 Če me ne bodo, pa imam iz tega podjetja dobre reference, zato bi me verjetno na podlagi teh referenc v drugih podjetjih prej zaposlili, saj imam toliko let izkušenj. *Večletne izkušnje*

F32 Super bi bilo, da bi na primer v prvi polovici leta, ko izgubiš status in imaš zaposlitev, da bi ti pomagali pri stanovanju. Da bi vsaj prvo polovico leta imel neprofitno stanovanje, toliko, da bi pred najemom stanovanja lahko nekaj prihranil. *Neprofitno stanovanje*

F33 Za mojo stroko mislim, da lahko hitro poiščeš oglase za službo in tudi za zaposlitev v tujini, veliko tega imamo tudi na fakulteti. *Brezskrbnost za zaposlitev (naravoslovna stroka)*

F34 Na naši fakulteti imamo »Teconomy«, to je karierni sejem, kjer iščejo študente, ki bi bili pripravljeni delati prek študentskega servisa, ali pa iščejo primeren kader za redno delo. Na tem sejmu so podjetja iz tujine in Slovenije, prek tega sem jaz dobil to delo, ki ga imam zdaj. Definitivno mislim, da bi vsaka fakulteta morala imeti to za svoje študente, da ne bi bili v takšnem strahu, kaj bo z njimi, ko končajo študij. *Karierni sejmi*

F35 Menim, da bi bilo dobro, da bi delavnice in aktivnosti bile še vedno na voljo po dostopni ceni, vsaj polovico leta, da vidiš, če ti je kakšna stvar všeč, pa bi potem to naprej plačeval. *Začasno brezplačne aktivnosti*

G1 Strahu nimam in težav tudi ne. Zdaj v zadnjem obdobju se mi je zgodilo par reči, ki so me malo psihično obremenile, vendar niso povezane s to situacijo. Nimam skrbi, me pa trenutno teži moje življenje. *Življenjske težave*

G2 Iščem službo, no, zdaj več ne, ker uradno začnem v ponedeljek delati prek študenta. *Študentsko delo*

G3 Do sedaj se je moje življenje vrtelo okrog formule, študentskega projekta, ves čas sem porabil tam. *Projektno delo*

G4 Delal nisem veliko, zaslužil sem za sproti, toliko, da sem nekaj imel. *Študentsko delo*

G5 Od septembra do zdaj sem iskal službo, nekaj sem delal, eno službo sem izgubil, eno dobil. *Iskanje službe*

G6 Živim v študentskem domu. *Bivanje v študentskem domu*

G7 Skrbi me, kaj bo, ko izgubim status, dom, študentske bone in zavarovanje. *Izguba socialne varnosti*

G8 Naredil sem računico, to pomeni, da se mi mesečni stroški zelo povečajo, ne da me to skrbi, ampak teži. *Povečanje stroškov*

G9 Bolj me skrbi za prihodnost, saj nimam interesa biti v najemu za celo življenje. Kakšne so možnosti, ali bom živel v luknji za malo denarja ali kaj bom. To me v bistvu najbolj teži, denar. *Zaskrbljenost*

G10 Jaz domov ne želim iti živeti, kako bo vplivalo ... *Želja po neodvisnosti*

G11 Bolj premišljeno bom moral porabljal denar, več si bom moral kuhati, več bom moral hoditi v trgovino, to pomeni, da če bom želel racionalno porabiti denar, bom moral bolj premišljeno iti v trgovino. *Racionalna poraba denarja*

G12 Moral bom biti bolj organiziran, če bom želel uresničiti svoje cilje. *Organiziranost*

G13 V Ljubljani bi rad ostal naslednjih nekaj let, ne pa dolgoročno. *Kratkoročen cilj*

G14 Vem, da veliko izbire za stanovanje v Ljubljani ne bom imel, moral se bom sprijazniti z višjo ceno, z manj kvalitetnim bivanjem in z manj prostega časa. *Previsoke cene stanovanj, manj kvalitetno bivanje*

G15 Nova potreba je iskanje službe, torej potreba po stalnem dohodku in potreba po stanovanju. *Nov vir dohodka, nov prostor za bivanje*

G16 Socialna mreža mi ni problem, ker sem v študentu že toliko let, da se je moja generacija že izselila. Prijatelje imam razkropljene, tako da sem se s tem že srečal. *Razpršenost prijateljev*

G17 Zaposlitev me ne skrbi, ker imam tako izobrazbo, dobil jo bom, kakšno, pa je spet drugo. *Brezskrbnost za zaposlitev (naravoslovna stroka)*

G18 Najbolj me skrbi denar, ker vidim, koliko lahko zdaj v začetku zaslužim, ne vidim ene pametne opcije, kako bom uresničil svoje cilje glede stanovanja itn. *Finančna stiska*

G19 Finančno in moralno podporo imam s strani cele družine. *Vsestranska podpora staršev*

G20 Glede svojih bližnjih, to so v bistvu družina in prijatelji in punca. *Partnerska podpora, prijateljska podpora*

G21 Imam vse vrste podpore, čustveno in v neki meri tudi finančno. *Vsestranska podpora staršev*

G22 Glede finančne podpore, če bi bilo res nujno, bi me starši podpirali, ampak kasneje, ko izgubim status, me ne bi več mogli. *Začasna podpora*

G23 Delujem že v tej smeri, saj sem dobil službo prek študentskega servisa. *Podaljšanje pogodbe*

G24 Veliko razmišljam o tem, kako se bom spopadel s finančnimi težavami in dohodkom, vendar še nimam narejenega načrta glede tega. *Negotovost*

G25 Glede zaposlitve me ne skrbi, ker je ta prehod v moji stroki in po izkušnjah dokaj »smooth«, spremenil bi zadeve glede stanovanj. *Spremembe stanovanjskega področja*

G26 Uvedba stanovanj za mlade, da bi poskušali najemnine privatnikov znižati. *Omejitev privatnikov*

G27 Ali pa še bolje, da bi obstajal sistem, da bi lahko vzel v najem državno stanovanje, in da bi ga imel možnost po petih letih odkupiti. To se mi zdi dobra ideja, saj je velika težava, da plačuješ najemnino za nič. *Možnosti za odkup stanovanja*

G28 Meni ni problem dajati 500 evrov na mesec za kredit oziroma najem, če bi potem lahko imel to stanovanje zase. *Možnosti za odkup stanovanja*

G29 Stanovanjska problematika je tudi najemanje stanovanj, ker najem je metanje denarja proč, najemodajalci to izkoriščajo, ker imajo to možnost, mi pa nimamo neke izbire. *Izkoriščanje najemnikov*

G30 Če želimo biti v Ljubljani, je nerealno, da dobimo kredit oziroma ga nerealno preplačam. Nerealne možnosti so, če nimam finančnega back-upa. Ne moreš sploh odkupiti oziroma odplačati stanovanja, brez finančne injekcije od nekoga. Nerealne možnosti brez finančne podpore

G31 To me teži, stanovanje. *Neprijetnosti*

G32 Problem je tudi, da se najemodajalcem bolj splača oddajati prek Airbnb, že tako te olupijo, ampak še vedno lahko zaslužijo še več. Velika razlika je med tem, da ima nekdo 50m² stanovanja, nekdo, ki ga nima, pa nima nič, in mi bomo zelo težko potegnili kaj iz tega. *Problem Airbnb-ja*

G33 Ta prehod bi zelo lajšalo zagotovljeno stanovanje. *Pogoj za prehod*

H1 Fakulteta je kar stresna. Poleg študija delam še na številnih drugih projektih, pred izpitnim obdobjem sem ostale stvari izpustil, drugače pa sem bil zaseden od jutra do večera, zato je dokaj stresno. *Preobremenjenost*

H2 Ko so prišli prazniki, končno nisem bil več pod adrenalinom. *Stres*

H3 Zdaj imam že skoraj dva meseca povišano telesno temperaturo. Študiram počasneje zaradi tega. *Somatizacija*

H4 Doma se pogovarjam o stresu, službi in fakulteti, tako s sestro kot z očetom in mamom ter sorodniki. *Pogovor z družino*

H5 Na fakulteti o tem govorimo v bistvu na dnevni bazi, se pogovarjamo o tem, kaj nas žre, kaj nam povzroča skrbi. *Vsakodnevno komuniciranje na fakulteti*

H6 Aktivno delam na dveh društvih za ljudi z ovirami, Sonček in Anina mavrica, katere sem tudi soustanovitelj. To je društvo za otroke. Pred kratkim sem se začel ukvarjati z aktivizmom, občasno imam kako objavo/blog na Facebooku, poredko, ker nimam časa. Sodelujem s profesorji in študenti ter centri za socialno delo, za izboljšanje situacije na CSD-jih, ker delo na centrih ugaša, po domače povedano. Zdaj bom začel sodelovati na projektu o demenci, ki bo vključevalo tudi mlade, to bo plačano prek študentskega servisa in fakultete. Drugi pa je v smislu sproščanja za ljudi z demenco. *Prostovoljno delo, projektno delo*

H7 Najbolj me skrbi iskanje službe, kje in kako jo bom našel. *Negotovost*

H8 Glede tega, če ne bom dobil službe na Koroškem, jo bom v Ljubljani, ampak potem bom moral poiskati stanovanje in stroški v Ljubljani so zelo visoki. *Visoki stroški*

H9 Zdaj imam študentski račun pri NLB, potem ko se to izteče, moraš narediti nov bančni račun in potem je to dražje, prav tako je to dodaten strošek. *Dodatni življenjski stroški*

H10 Potem si bom moral nujno urediti zavarovanje. *Dodatno zdravstveno zavarovanje*

H11 Mislim, da je največje tveganje, da ne dobiš službe, ker ko imaš enkrat službo, si vse lažje urediš. Če nimaš službe, je vse veliko težje. *Tveganje brezposelnosti*

H12 prek študentskega servisa skoraj ne delam, sem pa delal prostovoljno na projektih. *Projektno delo*

H13 Se pravi, izgubil bom študentski dom, katerega moram na mesec plačati 100 evrov, to si še lahko privoščim. *Bivanje v študentskem domu*

H14 Upam, da bom hitro dobil službo, saj je bivanje v Ljubljani grozno drago. *Previsoke cene najemniških stanovanj*

H15 Tudi če si v študentskem domu, plačuješ hrano itd. in se kar nabere. *Visoki stroški*

H16 Kar se tiče socialne mreže me skrbi, da bo čez čas to povzročilo, da bom z nekimi prijatelji izgubil stike. Stike izgubiš. *Izguba stikov*

H17 Vse je odvisno od tega, kako hitro dobiš službo. *Vzajemnost*

H18 Zdaj se ne ve, kako bo z zavarovanjem, ali bo potrebno plačati dopolnilno ali ne, ampak je tudi to dodaten strošek. Jaz delujem na področju starih, in v domovih, kot pri tistih, ki živijo v skupnosti. Vsi govorijo, da jih skrbi, da se bo zvišala cena zavarovanja, o čemer pa nihče ne govori. *Povečanje stroškov*

H19 Jaz bi rekel, da je sam prehod iz študentskega obdobja v življenje odvisen od situacije vsakega posameznika, ampak je lahko dokaj stresen, ker je situacija takšna kot je. *Negotovost*

H20 Kar se tiče prostora za bivanje, dokler ne dobiš službe, moraš ostati doma, jaz nimam druge opcije. *Vrnitev domov*

H21 Edino kar lahko delaš je kakšno plačano občasno delo ali pa denarna socialna pomoč, če bi jo potreboval. *Denarna socialna pomoč*

H22 Kar se tiče novih potreb, potrebno bo začeti gledati na te stvari kot so zavarovanje ipd., ker medtem ko smo študenti, imamo vse urejeno, potem pa je potrebno o tem razmišljati. *Nova realnost*

H23 Jaz prav tako uporabljam celoletno prevozno karto za 270 evrov, ker sem s Koroške, potem pa bom to izgubil. Za neomejen prevoz je veliko dražje. *Izguba subvencioniranega prevoza*

H24 Je pa odvisno, kako hitro bom dobil službo, dokler je ne bom dobil, ne bo več te poti Koroška – Ljubljana, ker se finančno ne izide, da bi ostal v Ljubljani. *Pogoj za stanovanje*

H25 Moj oče prejema nekaj odstotkov nadomestila za delo, v roku enega leta bo šel v pokoj, tako da se bo z njegovega računa znesek zmanjšal za polovico in je to tudi velika razlika. *Finančna stiska staršev*

H26 Na splošno nisem nikoli imel nekih velikih potreb, jaz vedno poskušam priti minimalno skozi mesec oziroma z vsoto, ki mi je na voljo. Zdaj tega »viška« zagotovo ne bo, da bi pomagal drugim. *Minimaliziranje življenjskih stroškov*

H27 Izmislili so si neumnost, da lahko nekdo z drugega področja gre delat socialno delo, to je bedarija. In potem kritizirajo socialne delavke, ampak oni sploh niso socialni delavci. In ljudje na našem faksu, so brez empatije. *Kritika stroke*

H28 Pet let fakultete imamo, potem pa še strokovni izpit, ki je zelo drag in neumnost. *Strokovni izpit*

H29 S pripravništvom se strinjam, ampak ga je še vedno zelo zahtevno dobiti, ampak zdaj se o tem v javnosti več ne govori. Zakonodaja samo govori, da pripravništvo ne sme biti brezplačno in če ni plačano, je kaznivo. *Pripravništvo*

H30 Toliko se učimo in govorimo o socialnih transferjih, na koncu bo še nekdo izmed nas potreboval socialni transfer. Bolje da gledaš, da nimaš nepremičnin pisanih nase, če ne še to gledajo. Da boš potem še to vračal. *Socialne pomoči*

H31 Srečo moraš imeti, res. *Odsotnost lastnega vpliva*

H32 Mene veseli delo z ljudmi, delanje socialnega dela, čim bom zaključil s fakulteto, si res želim iti delat v prakso. *Želja po delu*

H33 V bistvu bi lahko rekel, da ni stvari, ki me ne skrbi. *Zaskrbljenost*

H34 Skrbi me magistrsko delo. *Pisanje zaključnega dela*

H35 Kar se tiče stanovanja in službe, me zelo skrbi. Ker ne moreš vedeti. Socialne delavce bi se naj iskalo, je pa tudi res, ali dobiš v smeri, ki te zanima ali ne. *Negotovost*

H36 Mene zanimajo ljudje z ovirami, stari ljudje, raje bi delal v kakšni skupnostni ustanovi, ne bi rad delal v totalni instituciji. Jaz sem tri leta delal prakso na centru za socialno delo, ampak hkrati se tam nikakor ne vidim. Ker je preveč »papirologije« in se enostavno ne vidim tam. Z povzročitelj spolnega nasilja ne bi mogel delati. *Opravljanje dela, ki te veseli*

H37 Finančno me podpirajo bolj malo, kolikor lahko. *Minimalna finančna podpora*

H38 S strani mame, kolegov in drugih sorodnikov imam čustveno oporo, finančno pa ne, logično. *Čustvena podpora*

H39 Če bom ostal v Ljubljani, bom ostal na lastne stroške. *Finančna neodvisnost*

H40 Če bi imeli dovolj, bi mi pomagali. Kot prvo, sva dva, kot drugo, tudi če bi oče še delal, mi ne bi mogel pomagati, da bi živel v Ljubljani. Mi smo tisti, srednji nizki razred. *Finančna stiska staršev*

H41 Glede stanovanja je tako, kot sem se pogovarjal s kolegico, ki je zdaj moja sošolka in je 25 let starejša, je rekla, da živi v neprofitnem stanovanju, ker ima invalidsko pokojnino. Tako da bi mogoče že zdaj lahko zaprosil za neprofitno stanovanje, ker imam dokaj težko oviro bi si mogoče točke pridobil na tej lestvici. In ko imaš enkrat plačo, če res ni previsoka, stanovanja ne boš izgubil. Je pa dejstvo, da se ti subvencija zmanjša, če imaš visoko plačo, ampak še vedno si v boljšem položaju, ker si v neprofitnem stanovanju. Če bi to uspel dobiti, bi bilo super. *Neprofitno stanovanje*

H42 Tudi če bi dobil popolno subvencijo, z denarno socialno pomočjo ne bi mogel živeti tukaj. Najprej bi itak moral iti domov, ker se moraš učiti za strokovni izpit in nimaš druge izbire. *Strokovni izpit – socialno varstvo*

H43 Bolj me mika živeti v okolici Ljubljane. Na podlagi vseh delavnic in projektov, imam več možnosti v Ljubljani, na Koroškem niti ni toliko zanimanja, niti toliko možnosti, da dobiš službo kot socialni delavec. *Centralizacija*

H44 V Ljubljani, če si v eni organizaciji, če ti zaupajo, je Ljubljana vseeno toliko mala in se dobra beseda razve. Na sestankih koga spoznaš, če kje sodeluješ kot prostovoljec. Če pa delaš na Koroškem, je pa težje. Doma bi lahko živel, bi imel cenejši prostor, ampak v Ljubljani pa je več možnosti zame, pa tudi če se oddaljim od kolegov s Koroške, imaš avtocesto. *Več priložnosti v Ljubljani*

H45 Mislim, da ima Društvo študentov invalidov stanovanje, jaz sem član Društva študentov invalidov, ampak nisem bil tam najbolj aktiven, vendar sem bil v drugih društvih. Mogoče mi je malo žal, ker bi ene stvari dejansko izvedel, so mi pa na voljo, če bi kaj rabil. *Stanovanja za gibalno ovirane*

H46 Predvsem subvencionirano bivanje, da bi bilo recimo do tridesetega leta starosti, da se lahko človek ustali, da se lahko to subvencija razlikuje glede na prihodek. Recimo, da če bi nekdo imel majhen prihodek, da se subvencija zviša glede na prihodek. *Subvencionirana najemnina*

H47 Mogoče večje informiranje, ker se mi zdi, da imamo zelo omejene informacije, razen če si sam zelo aktiven, pa tudi če si, težko prideš do vsega. Da bi bilo vse na enem koncu. *Informiranost*

H48 Mogoče kakšne donacije oziroma subvencije za mlade oziroma prehodne službe za delo z ljudmi, da bi dobil kot neke vrste mini plačo, da vsaj kakšnih 100 evrov dobiš, mogoče na začetku v večjih mestih, da bi videli, kako se prime to oziroma kako je uspešno. *Prehodne zaposlitve v stroki*

H49 Še vedno bi lahko bila možnost letnih kart, malo dražje, ampak še vedno v rangi, da si lahko privoščiš in da se ti splača – s takimi subvencijami bi naredili veliko za državo in okolje, ker bi po končanem študiju še vedno imel možnost letne karte, ne pa da si moraš vsako karto posebej plačati. *Subvencioniran prevoz*

I1 Glede na to, da sem v študentskem domu, se pogosto zgodi, da so kakšne zabave ali da ljudje gredo žurat, potem pridejo pozno ponoči, pa sem potem malo bolj utrujen, ker se zbudim. Vpliva tudi to, da imam sobo direkt nad vhodom. Pa potem pogosto me zbudijo, nimam tako trdnega spanca. Ampak to sem pač jaz, mogoče bi kdo drug lahko prespal čez to. Mogoče je to kaj vezano tudi na mojo poškodbo, imam pač bolj rahel spanec. *Nespečnost*

I2 Glede na to, da sem zdaj absolvent, imam za narediti še dva izpita za narediti, ker sem vsa leta vse delal redno. *Študijske obveznosti*

I3 Študiram na fakulteti za elektrotehniko, imeli smo obsežne vanje in snov, in sem tisti čas, ki sem ga imel na voljo izkoristil za učenje. *Učenje v prostem času*

I4 Tudi zaradi poškodbe sem moral rezervirati nekaj časa za stvari, ki so nujne, k temu spada tudi počivanje po fakulteti. Ko sem prišel v študenta, sem moral iti recimo za kakšne pol ure, uro v posteljo, zato da razbremenim svoje telo. Jaz bi še lahko bil na vozičku in vse, ampak moram malo počivati, da ne bi bilo kasneje kakšnih težav ali zapletov. Ker bi me potem lahko to stalo še kakšnega leta študija. *Vpliv poškodbe na študij*

I5 Zdaj, ko sem absolvent je bolj sproščeno, lahko kasneje vstanem, čez dan si lahko razporedim stvari, me ne vodi fakulteta in obveznosti. Zdaj se nekako v tej fazi, ko poskušam nadoknaditi zamujeno. Zdaj poskušam nadoknaditi za tisto utrujenost od prej. Glede na to, da sem prej imel toliko obveznosti s študijem, nisem imel veliko časa za kaj drugega. *Preobremenjenost*

I6 Ukvarjal sem se tudi s predavanji v okviru zavoda *Vozim, vendar ne hodim*. Teh predavanj sem se udeleževal večkrat v prvem letniku fakultete, ker takrat sem imel več časa, pa tudi predenj sem šel na fakulteto sem šel na par teh predavanj in sem se na nek način uvajal. Ampak potem sem spoznal, da nimam toliko časa, ker so mi poslali sporočilo za predavanje dva dneva prej. Na fakulteti pa imam vaje, ki jih ne morem nadomeščati kasneje, glede na to, da sem na vozičku in mi roke oziroma prsti ne delajo. Potem ob koncu semestra ne bi

mogel sam opraviti zamujene vaje, bi moral zraven imeti enega kolega. To je pa se potem težko dogovoriti, saj ima vsak svoje obveznosti. Tako da sem potem raje odpovedal in sem šel na ta predavanja, ko sem lahko, to pa pomeni, da je bilo zelo omejeno. Zadnji dve letih nisem bil na nobenih predavanjih, hodim pa na srečanja oziroma izobraževanja, ki jih imamo, vendar so večinoma ob petkih in sobotah. Takrat pa potem imam čas. *Prostovoljno delo*

I7 S športom se zaenkrat ne ukvarjam, ne vem, kaj lahko ljudje na vozičkih ... Kakšno metanje diska ... Ukvarjam se bolj z razgibavanjem in vajami za ohranjanje mojega fizičnega stanja, na moči. *Skrb za dobro fizično počutje*

I8 Če je kakšna specifična stvar, da rabim nasvet ali če ne vem, kako se naj česa lotim, se pogovorim doma s starši, jih vprašam za mnenje, mi tudi kaj pomagajo. *Pogovor z družino*

I9 Vsekakor se mi zdi, da bo po zaključku študija največja težava najti zaposlitev. *Največji izziv*

I10 Mislim, da bo malo lažje s tega vidika, da inženirje elektrotehnike kar precej iščejo. Trenutno je v tej stroki več povpraševanj za delo kot je dejanskih diplomantov, precej več. *Brezskrbnost za zaposlitev (naravoslovna stroka)*

I11 Je pa ena težava, ker sem jaz na vozičku. Sicer večino časa delaš na računalniku, čeprav nekatera podjetja zahtevajo, da delajo tudi na terenu. To je problem, ker ne morem voziti avta. Ampak to bi se lahko prilagodilo. *Izziv najti zaposlitev zaradi uporabe vozička*

I12 Delo, tako sem jaz razumel tistega profesorja, ki je zadolžen za študente s posebnimi potrebami, je rekel, da je 80-70 odstotkov dela prek računalnika. Tako da, kar se tiče tega, ni težav. *Prilagoditev dela*

I13 Je pa težava v dostopnosti do same stavbe, kjer bi delal. Odvisno, kakšno službo dobiš in kdo te vzame. *Prilagojen dostop*

I14 Verjetno bi moral poslati prošnjo kar nekaj podjetjem. Skrbi me, da ne bi našel dela. *Negotovost*

I15 Rad bi ostal v Ljubljani, to je odvisno od tega, kje bi dobil delo, lahko da bi v Mariboru. Bi se preselil, če bi dobil neko stanovanje. *Selitev na podlagi zaposlitve*

I16 Ni nujno, da bi dobil neprofitno stanovanje, ker je potrebno zelo dolgo čakati. To so čakalne dobe. *Čakalna doba za neprofitno stanovanje*

I17 Jaz ne bi šel živeti k staršem, imam to možnost, ampak se v vsakem primeru želim osamosvojiti. *Želja po neodvisnosti*

I18 Statusa ne bom imel vedno, tako da bi razmišljal o morebitnem najemu stanovanja v Ljubljani, glede na mojo poškodbo bi iskal neko stanovanje, ki je ustrezno prilagojeno, da ni nekih pragov, da lahko pridem do kopalnice, da je soba dovolj velika. *Najem stanovanja*

I19 V vsakem primeru razmišljam o neprofitnem stanovanju. *Neprofitno stanovanje*

I20 Mislim, da lahko kar nekaj denarja prihraniš, če ješ na bone. Zdaj je spet odvisno, ali je hrana kvalitetna ali ne. So pa bili boni dobrodošli na fakulteti, ker imamo menzo in je hrana zelo dobra, kot da bi šel v

restavracijo. In je kosilo z juho, solato in repete samo 2,90 eura, kar je zelo poceni. Mislim, da se mi je to finančno kar precej poznalo. *Povečanje stroškov*

I21 Študentski dom je precej poceni, kar je res dobro, ker če bi moral dajati vsak mesec 300 evrov za najemnino, bi se poznalo. Niti ne bi mogli biti vsi v Ljubljani. *Bivanje v študentskem domu*

I22 Ista stvar je z zavarovanjem, moral si bom plačevati. *Dodatno zdravstveno zavarovanje*

I23 Meni pripadajo prek statusa vse stvari, kot drugim študentom. Študentskih bonov imam več, ker sem študent s posebnimi potrebami. Mislim, da imam 5 bonov na mesec več. Imam jih precej na zalogi, ker jih ne uspem porabiti. *Dodatne pravice zaradi oviranosti*

I24 Avtobusni prevoz imam brezplačen, odkar sem v Ljubljani, še niti enkrat nisem plačal za prev oziroma Imam urbano na telefonu, imam naloženih 5 evrov, če bi slučajno kdo kaj zahteval, vendar me niti enkrat ni nihče preveril. Mislim, da imajo invalidi zastoj, ne vem, nisem prepričan. *Dodatne pravice zaradi oviranosti*

I25 Če si bom službo iskal v Ljubljani, si bom potem moral tudi stanovanje najti zelo blizu službe, da bi mi bilo potem lažje, da bi lahko šel z vozičkom tudi peš. Pa tudi ni pogoj, da bi stanovanje bilo v pritličju, če je dvigalo. *Univerzalno oblikovanje*

I26 Težava je, če je tako kot tukaj v študentskem domu, da se vsake toliko časa pokvari dvigalo in ne moreš iti ven. To se je že zgodilo, je neprijetno, ampak se te situacije da rešiti. *Sitnosti*

I27 Na primorskem imamo oziroma moji starši imajo stanovanje v Luciji, ampak je v 5. nadstropju brez dvigala in iščemo možnost, da bi to stanovanje zamenjali s kakšnim stanovanjem v Ljubljani. To je nekako v teku, to je ena možnost. Nenehno nekaj iščemo, ker je tisto stanovanje za nas neuporabno. Tako da bi to varianto nekako izkoristili. *Menjava za stanovanje v Ljubljani*

I28 Jaz imam dodatek za pomoč in postrežbo, ker sem invalid, nadomestilo za invalidnost, zdaj, ko imam status absolventa sem brez štipendije, ampak s tem dodatkom si lahko privoščim študentski dom, si ga sam plačam. Za hrano in vse imam dovolj. *Izguba štipendije v dodatnem letu*

I29 Starši mi občasno pomagajo. I30 Stvari v Ljubljani si plačam sam. *Finančna neodvisnost*

I31 Nekaj sem delal tudi prek študentskega servisa na fakulteti, imel sem 15 ur dela na vajah, da sem bil malo bolj aktiven na fakulteti ter da nekaj malega zaslužiš za sproti. *Študentsko delo*

I32 Potreba po prostoru za bivanje in potreba po službi. *Lasten prostor za bivanje, redna zaposlitev*

I33 Potrebo po izobraževanju tudi imam. *Izobraževanje*

I34 Na fakulteti so zelo odprti za pisanje diplome oziroma magisterija v okviru kakšnega podjetja, da potem morda lahko dobiš prek tega zaposlitev. Pri določenih smereh na drugi stopnji, recimo pri robotiki se kar precej trudijo, da ti poiščejo delo. Kar se mi zdi, da je dragoceno. Te fakulteta precej podpira. *Podpora s strani fakultete*

I35 Fakulteta je neke vrste služba. Če si ti osem ur na faksu in potem moraš delati skoraj isto, ampak glede na to, da sem jaz na vozičku, osem ur v kosu ne smem delati, razen mogoče v kakšnem invalidskem podjetju.

Tako da bi moral delati 4 ure oziroma bi moral še enkrat v Sočo na ocenitev fizičnih sposobnosti, na rehabilitacijo dela, kjer bi me potem ocenili in lahko bi jih zaprosil, da lahko več ur delam. Razen če bi se jaz sam s podjetjem dogovoril, vendar bi to bilo delo na črno. Ne smeš tega. Podjetje ne sme. Če bi imel srečo, bi mi lahko mogoče za šest ur odobrili, da delam, če bi se res izkazal. Ker so bili že fantje, pa punce tudi, ki so v boljši fizični kondiciji in imajo majhno okvaro, pa so si res želeli delati več ur in jim niso dovolili. *Zakonske ovire*

I36 Če bom dobil službo, me bodo starši še vedno podpirali, ker so me od zmeraj, še posebej, ker sem sedaj na vozičku. *Vsestranska podpora staršev*

I37 Imam skrb, da bi pravočasno dobil stanovanje in službo. *Negotovost*

I38 Če bi dobil delo v svoji stroki, bi bil finančno vredno preskrbljen, glede na to, da so inženirske plače kar vredno. *Brezskrbnost za zaposlitev (naravoslovna stroka)*

I39 Mislim, da bi si z eno svojo plačo v Ljubljani lahko privoščil dostojno stanovanje, tako da bi se lahko z vozičkom noter obrnil. Mogoče si bi kakšno enosobno stanovanje lahko privoščil, ne vem, odvisno od najemodajalcev. *Dovolj velika plača inženirja*

I40 Imam podporo staršev, imam finančno podporo, če bi jo potreboval, čustveno tudi. *Finančna podpora staršev, čustvena podpora*

I41 Tudi s strani prijateljev imam neko čustveno podporo. Od koga drugega pa ne vem, kakšna ožja družina. *Čustvena podpora*

I42 Imam podporo države. *Državna podpora zaradi oviranosti*

I43 Zakon o osebni asistenci, ki se je zdaj leta 2019 uveljavil mi je v veliko pomoč. *Zakon o osebni asistenci*

I44 Prej so stvari potekale drugače, da so imela posamezna društva v Sloveniji, recimo Zveza paraplegikov, zavod YHD idr., so imeli organizirano asistenco prek njih, so oni bili izvajalci in ponudniki in so bili financirani s strani FIHO. Z letom 2020 je prišlo do zaostritev. Finančni načrt, ki so ga naredili, mislim, da je bil kar slab oziroma šibek. Ugotovili so, da se porabi veliko denarja za asistenco, ker je veliko več ljudi, ki potrebujejo asistenco kot so mislili. V novem letu je prišlo do sprememb, ki so za koga težke. Ne moreš delati več kot asistent prek pod najemne pogodbe. Jaz sem izgubil 32 ur asistence oziroma študenta, ki me je razgibaval zjutraj in zvečer, zdaj pa me več ne more, ker ne more delati prek podjemne pogodbe. Študent me zdaj ne more več razgibavati, kdo drug bi pa želel priti vsak dan za pol ure in zjutraj zvečer, to se ne splača. On pa je bil živel dve nadstropji višje in nam je to zelo ustrezalo. Zdaj pa to ni več mogoče. *Izguba pravic*

I45 Če si študent in hočeš biti samostojen in napredovati v vseh pogledih v življenju, mislim, da moraš v absolventskem stažu aktivno iskati neko delo, razen če imaš kakšne veze in imaš delo že zagotovljeno, potem si lahko malo oddahneš. *Aktivno iskanje dela v absolventu*

I46 Spremljam razpise, na zavodu manj, mogoče bolj na strani od fakultete, ker imamo tudi ponudbe za delo in na oglasnih deskah na fakulteti imamo ponudbe za delo, pa na kakšnih študentski sejmih za delo, to imamo vsako leto na naši fakulteti. *Karierni študentski sejm*

I47 Pridejo priznana podjetja in tam imaš možnost, da koga spoznaš. Tudi podjetja se predstavljajo, kaj oni delajo, kakšno izdelke in če te zanima, imaš možnost za sodelovanje z njimi. To spremljam. *Spremljanje oglasov za delo*

I48 Menim, da je lažje dobiti službo, če te nekdo priporoči oziroma če imaš veze, jaz bom to možnost izkoristi, če bom jo imel, ker sem na vozičku in še je toliko težje, če si v tem stanju. *Uporaba vez in poznanstev*

I49 Kakšna društva, mislim, da tudi Zveza paraplegikov, ima neka stanovanja, da če nimaš doma, da lahko greš tja. Možnost obstaja, mislim, da je pri več društvih ta možnost, neka prehodna varianta. *Stanovanja za gibalno ovirane*

I50 Mislim, da imajo stanovanja blizu azilnega doma na Viču. Društvo študentov invalidov ima tam stanovanja. Mislim, da je bil primer iz tega doma za enega študenta na vozičku, mislim, da je potem šel tja in imaš čas, da si poiščeš svoje stanovanje. Ne vem, ali je brezplačno, ampak možnost je. *Stanovanja za gibalno ovirane*

I51 Mislim, da bi bila fajn kakšna oskrbovana stanovanja za tiste, ki si ne morejo privoščiti svojega stanovanja. *Oskrbovana stanovanja*

Priloga 3: Združevanje sorodnih pojmov v kategorije in podkategorije (osno kodiranje)

Tabela 1: Združevanje sorodnih pojmov v kategorije – vsakdanje življenje študent in študentov

VSAKDANJE ŽIVLJENJE ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV	
ENOTE	POJMI
A1, C16, D4, E6, G2, G4, I31	Študentsko delo
A2, H6, I6	Prostovoljno delo
A8	Konstanten trud in vlaganje
G3, H6, H12 E24	Projektno delo
A16	Delavska družina
A34	Družbena neenakost
B1, H34	Pisanje zaključnega dela
B2	Slaba ponudba študentskih del
B3	Prihranki
B10, E34	Pesimizem
B41	Prednosti študentskega statusa
C5, C9	Vožnja na fakulteto
C12, C21	Ponudba za zaposlitev
D3, F1, G6, H13, I21	Bivanje v študentskem domu
D6, E2, F7, H1, I5	Preobremenjenost
E1	Delo brez zakonske podlage
C4	Prestavljen odhod v tujino
E39	Nezaupanje v državo
F2	Štipendija
F3	Delo prek pogodbe v tujini
F4	Delo za preživetje
F5, H39, I30	Finančna neodvisnost
F6, F25, H25, H40	Finančna stiska staršev
F23	Brezplačne prostočasne aktivnosti
F29	»Freelancer«
G5	Iskanje službe
I3	Učenje v prostem času
I4	Vpliv poškodbe na študij
I23, I24	Dodatne pravice zaradi oviranosti
I2	Študijske obveznosti
I7	Skrb za dobro fizično počutje
I26	Sitnosti
H26	Minimaliziranje življenjskih stroškov
G16	Razpršenost prijateljev
ŽIVLJENJE PRI STARŠIH	
B4, E24	Psihična obremenitev
B13	Občutek groze
C6	Želja po miru in samoti
E11	Psihološki pritisk
E12	Nadzor
C7	Pomanjkanje časa zase
C18	Nesamostojnost
E3	Zamudna vožnja
E13	Želja po selitvi na svoje

Nadaljevanje tabele

POČUTJE IN DUŠEVNO ZDRAVJE	
A3	Vsakodnevna tesnoba in stres
A4, H3	Somatizacija
A5, B7, C1	Tesnoba
A6	Vrstniško pogovarjanje o stiskah
A27	Strah za preživetje
B31, B43, D2, E9, G9, H33	Zaskrbljenost
C2, E7, I1	Nespečnost
C2, H2	Stres
C3, H4, I8	Pogovor z družino
B9, C3	Pogovor s prijatelji
C11	Slabo razpoloženje
E7	Zasvojenost
E8	Čustvena nestabilnost
H5	Vsakodnevno komuniciranje na fakulteti
G1	Življenjske težave
POSLEDICE IZGUBE ŠTUDENTSKEGA STATUSA	
A17	Omogočanje študija prek študentskih pravic
A18	Dodatne težave
A20, A22, B11, B16, D7, G7	Izguba socialne varnosti
A21	Ponovna vzpostavitev socialne mreže
A23	Ponovna ekonomska odvisnost
A29, H23	Izguba subvencioniranega prevoza
B8	Brezvoljnost
B12	Odtujitev
B17	Novi izzivi
B20	Več obveznosti in odgovornosti
C17	Brez vpliva na socialno mrežo
B42, D9, E18	Izguba prihodka
B22	Izguba stika s stroko
B23, F22	Velik vpliv na socialno mrežo
F9, G8, H18, I20	Povečanje stroškov
F12	Manj prostega časa
F15, H16	Izguba stikov
H9	Dodatni življenjski stroški
H10, I22	Dodatno zdravstveno zavarovanje
H22	Nova realnost
E29	Izguba svobode
G11	Racionalna poraba denarja

Tabela 2: združevanje sorodnih pojmov v kategorije – stiske in skrbi od zaključevanju študija

STISKE IN SKRBI OB ZAKLJUČEVANJU ŠTUDIJA	
ENOTE	POJMI
A7	Strah pred razočaranjem
A9	Trud zaman
A10	Prevzemanje krivde nase
A13, F16, I44	Izguba pravic
B2, B28, E30	Izguba socialne varnosti
A15	Reorganizacija življenja
A32	Osamljenost, prepuščenost
B5	Izguba statusa
E25	Strah pred odraslostjo
A11	Razdvojenost
A33, A36, C28	Prevzemanje odgovornosti
A46, D19	Slaba informiranost
B15, D20, F8, G24, H19, I37	Negotovost
B26	Pomen življenjskega sveta
C8	Težave pri osamosvajanju
C10, D1	Obveznosti na fakulteti
E38	Finančna pomoč staršem
H11	Tveganje brezposelnosti
G18	Finančna stiska
I28	Izguba štipendije v dodatnem letu
STANOVANJSKE STISKE	
A42, D11, F17, H20	Vrnitev domov
B19, C15, E10	Bivanje doma
E5, H14	Previsoke cene najemniških stanovanj
E32	Slabe razmere na trgu nepremičnin
E33	Stanovanje kot pogoj za osamosvajanje
G14	Previsoke cene stanovanj, manj kvalitetno bivanje
G29	Izkoriščanje najemodajalcev
G30	Nerealne možnosti brez finančne podpore
G31	Neprijetnosti
G32	Problem Airbnb-ja
G33	Pogoj za prehod
H8, H15	Visoki stroški
I16	Čakalna doba za neprofitno stanovanje
I25	Univerzalno oblikovanje
G13	Kratkoročen cilj
F10	Strah
D21	Večja dostopnost stanovanj v Mariboru kot v Ljubljani

Nadaljevanje tabele

DELO	
A12, B14	Neustrezna zaposlitev
A41	Nujnost takojšne zaposlitve
A43	Pomanjkanje informacij
B6, H29	Pripravnništvo
B7, B30	Strah
B21, H24	Pogoj za lastno stanovanje
D8, H7, H35, I14	Negotovost
D14, F24, G17, I10, I38, F33	Brezskrbnost za zaposlitev (naravoslovna stroka)
H31	Odsotnost lastnega vpliva
A31	Strokovni izpit – pedagoški
B18, B45, H28, H42	Strokovni izpit – socialno varstvo
D22	Premalo izkušenj
F21	Manj prostega časa
I9	Največji izziv
I11	Izziv najti zaposlitev zaradi uporabe vozička
I35	Zakonske ovire
H17	Vzajemnost
H27	Kritika stroke
H43, E16	Centralizacija
H44	Več priložnosti v Ljubljani

Tabela 3: združevanje sorodnih pojmov v kategorije – soočanje z izzivi ob izgubi študentskega statusa

SOOČANJE Z IZZIVI OB IZGUBI ŠTUDENTSKEGA STATUSA	
ENOTE	POJMI
A44, B39, I47	Spremljanje oglasov za delo
B33, C20, F14	Delo v tujini
B40, A19	Delo izven stroke
F28, I18	Najem stanovanja
D17,	Dodatno leto
E15	Najem sobe
E17, E19	Fiktiven vpis
A47	Zbiranje informacij
D18	Stanovanja za pripravnike Medicinske fakultete
F11	Prednosti partnerske zveze
F13	Iskanost inženirjev
F30, G23	Podaljšanje pogodbe
H21	Denarna socialna pomoč
H30	Socialne pomoči
H41, I19	Neprofitno stanovanje
H45, I49, I50	Stanovanja za gibalno ovirane
I27	Menjava za stanovanje v Ljubljani
I45	Aktivno iskanje dela v absolventu
I46	Karierni študentski sejmi
I48	Uporaba vez in poznanstev
I15	Selitev na podlagi zaposlitve
E28	Možnosti
G12	Organiziranost
C13, C25	Selitev v tujino
C22	Odsotnost ciljev
C26, E37	Nujnost zaposlitve za samostojno življenje
F31	Večletne izkušnje

Tabela 4: združevanje sorodnih pojmov v kategorije – vrste želj in potreb ob zaključku študija

VRSTE ŽELJ IN POTREB OB ZAKLJUČKU ŠTUDIJA	
ENOTE	POJMI
POTREBE NA PREHODU	
A24	Povečanje življenjskih potreb
A28	Prevozno sredstvo
D13	Ohranjanje socialne mreže
E21	Zasebnost
D10	Večji prihodki
I33	Izobraževanje
POTREBE V POVEZAVI S STANOVANJEM	
A25, D12, E23, G15	Nov prostor za bivanje
E21, F19, I32	Lasten prostor za bivanje
POTREBE V POVEZAVI Z ZAPOSLOTVIJO	
D12, E23, F20, G15	Nov vir dohodka
A26, F20, I32	Redna zaposlitev
A35	Dobre kompetence za zaposlitev
I12	Prilagoditev dela
I13	Prilagojen dostop
ŽELJE NA PREHODU	
A37	Želja po dostojnem življenju
A40, E20	Želja po finančni neodvisnosti
C19, G10, I17, E14, D5	Želja po neodvisnosti
E4, F10	Želja po samostojnem bivanju
H32	Želja po delu
H36	Opravljanje dela, ki te veseli

Tabela 5: združevanje sorodnih pojmov v kategorije – podpora socialne mreže

PODPORA SOCIALNE MREŽE	
PODPORA NEFORMALNE SOCIALNE MREŽE	
B25, B35, C24, I40	Finančna podpora staršev
B34, C23	Omogočanje bivanja doma
B36, G20	Partnerska podpora
G20	Prijateljska podpora
B37	Občutek manjvrednosti
B38	Spodbujanje optimizma
D15, G19, G21, I36	Vsestranska podpora staršev
D16, G22	Začasna podpora
E26	Spodbuda za samostojnost
A39	Slab občutek
E27	Odsotnost finančne podpore
F18	Težavni odnosi doma
F26	Čustvena nepovezanost
H37	Minimalna finančna podpora
F27	Čustvena opora prijateljev
H38, I40, I41	Čustvena podpora
B32	Omogočanje bivanjske varnosti
PODPORA FORMALNE SOCIALNE MREŽE	
I34	Podpora s strani fakultete
I43	Zakon o osebni asistenci
I42	Državna podpora zaradi oviranosti

Tabela 6: združevanje sorodnih pojmov v kategorije – predlogi mladih za državo in izobraževalni sistem

PREDLOGI MLADIH ZA DRŽAVO IN IZOBRAŽEVALNI SISTEM	
ENOTE	POJMI
PREDLOGI ZA DRŽAVO	
D19, H47, A45	Informiranost
A49	Finančno nadomestilo do ustrezne zaposlitve
C29, E31, H46	Subvencionirana najemnina
A50	Neprofitno stanovanje brez stalnega naslova
A51, D23	Sistemska stanovanjska in zaposlitvena podpora za mlade
A52	Kratkotrajna subvencionirana najemnina
A53, B48	Podpora na prehodu
A54	Ustvarjanje novih delovnih mest
B24	Zagotovitev varnosti na prehodu
B46, B25, E35	Ukrepi za zaposlovanje
B51	Brezplačno zdravstveno zavarovanje
E36	Ureditev zdravstvenega zavarovanja
C27	Prehodni domovi
B49	Dodatne spodbude za zaposlovanje prvih iskalcev zaposlitve
B50	Program bivanjske varnosti po končanem študiju
F32	Neprofitno stanovanje
F35	Začasno brezplačne aktivnosti
G26	Omejitev privatnikov
G25	Spremembe stanovanjskega področja
G27, G28	Možnosti za odkup stanovanja
H49	Subvencioniran prevoz
I51	Oskrbovana stanovanja
PREDLOGI ZA IZOBRAŽEVALNE USTANOVE	
F34	Karierni sejmi
B29	Dodatni vpisi
H48	Prehodne zaposlitve v stroki
A48	Razpisi za projekte
PREDLOGI ZA SISTEMSKO UREDITEV PRIPRAVNIŠTVA	
A30	Plačilo s strani države
B44	Pripravišтво
H28	Strokovni izpit
B47	Zagotovljena mesta za pripravnike

Priloga 4: Analiza značilnosti pojmov in kategorij

Za lažje razumevanje bom analizirala nekatere pojme in kategorije.

Kategorija *vsakdanje življenje študentk in študentov* zajema pojme, ki se nanašajo na vsakodnevno življenje študentk in študentov (*študentsko delo, projektno delo, prostovoljno delo*), na preživljanje prostega časa, na študij ter na bivanje v študentskem domu. Prva podkategorija *življenje s starši* razlaga doživljanje tistih, ki živijo doma s starši ter izzive, ki se pojavljajo zaradi bivanja doma. Pojmi *občutek groze, psihična obremenitev in nadzor* pokažejo, da si študenti, ki živijo doma, želijo samostojnega bivanja ter pojasnjujejo posledice bivanja doma. Druga podkategorija – *počutje in duševno zdravje* zajema pojme, ki opisujejo notranje občutke ter nasploh počutje študentov. Pojmi *vsakodnevna tesnoba in stres, zaskrbljenost, nespečnost, slabo razpoloženje, somatizacija* idr. pokažejo, da se življenjske težave študentov (finančne težave, negotova prihodnost, neurejene razmere doma, strah za prihodnost itd.) kažejo tudi na njihovem duševnem zdravju ter da se študenti soočajo z negotovostmi in težavami, ki jim vzbujajo neprijetne občutke. Pojem *somatizacija* pomeni izražanje čustvene stiske s telesnimi znaki in simptomi. Zadnja podkategorija opisuje *posledice izgube študentskega statusa* in zajema pojme kot so: *izguba prihodka, izguba socialne varnosti, izguba stikov, več obveznosti in odgovornosti, nova realnost, odtujitev, brezvoljnost, izguba svobode* ipd. Študenti so ob zaključevanju študentskega življenja bolj pesimistični kot pa optimistični, ne vidijo pozitivnih vidikov oziroma novih priložnosti ob izgubi statusa. Prav tako izguba statusa v veliki meri spremeni ustaljen način življenja, kar študentom ni všeč. Izgubo statusa povezujejo s slabimi dejavniki, kot so *povečanje stroškov, manj prostega časa* itn. Drugo kategorijo sem poimenovala *stiske in skrbi ob zaključevanju študija*, ta zajema dve podkategoriji, *stanovanjske stiske* ter *delo*, saj so stiske študentov v veliki meri vezane na prihodnost oziroma na obdobje, ko bodo magistrirali/diplomirali, torej na čas, ko bodo zaključili študij. Podkategorija *stanovanjske stiske* zajema pojme, kot so *vrnitev domov, visoki stroški, previsoke cene najemniških stanovanj, slabe razmere na trgu nepremičnin*, pojmi pokažejo, kako otežen je prehod mladih diplomantov v odraslost in v samostojno življenje, zato je njihova osebna stiska povezana tudi s stanovanjsko stisko ter problematiko na trgu dela. Drugo podkategorijo sem imenovala *delo*, saj študente skrbi, da ne bodo dobili zaposlitve, ki je skladna z njihovo izobrazbo oziroma jih skrbi (skoraj vse), da zaposlitve ne bodo našli. Ti dve podkategoriji spadata v isto kategorijo, saj sta obe izvor stisk, strahov in skrbi mladih, ki zaključujejo študij. Kategorija *soočanje z izzivi ob zaključevanju študija* na nek način zajema pojme, ki opisujejo neke predvidene strategije ravnanj za naprej. Pojmi *fiktiven vpis, delo v tujini, delo izven stroke, denarna socialna pomoč* pokažejo, kaj nameravajo študenti narediti, če ne bodo našli zaposlitve kmalu po zaključenem študiju. Pojem *fiktiven vpis* pomeni vpis za status oziroma podaljševanje študentskega oziroma dijaškega statusa, z namenom nadaljnjega dela prek študentskega servisa, da se študenti izognejo izpadu dohodka. Pojem *iskanost inženirjev* pokaže, da se inženirji naravoslovno tehniških strok, za razliko od študentov družboslovnih strok ne obremenjujejo z mislijo, da zaposlitve ne bodo dobili, saj menijo, da je v njihovi stroki zaposlitev lahko dobiti oziroma da je povpraševanje po inženirjih veliko. Za razliko od študentov družboslovnih fakultet, se študenti naravoslovnih fakultet glede zaposlitve ne obremenjujejo in so brez skrbi. Kategorija *vrste želj in potreb ob zaključku študija* zajema pojme, ki opisujejo želje in nove potrebe študentov, ki zaključujejo študij. Želje in potrebe so povezane, sem pa jih ločila v podkategorij, saj potreb in želj ne moremo obravnavati ločeno, saj lahko potrebe izvirajo iz želj in obratno. Podkategorija *potrebe na prehodu* zajema pojme, ki pojasnjujejo potrebe študentov – *večji prihodki, zasebnost*,

prevozno sredstvo in pojem *povečanje življenjskih potreb*, ki se nanaša na izgubo študentskih pravic (študentski dom, brezplačno zdravstveno zavarovanje, študentski boni, izguba štipendije, izguba dela prek napotnice), na podlagi tega se potrebe precej povečajo. Pojem *zasebnost* se navezuje predvsem na tiste, ki živijo doma s starši, saj so izrazili potrebno po zasebnosti, ki doma ni zadovoljena oziroma mogoča. Kot podkategoriji sem poimenovala *potrebe v povezavi s stanovanjem* in *potrebe v povezavi z zaposlitvijo*, saj ti dve kategoriji zajemata pojme, ki opisujejo osrednje potrebe – *nov prostor za bivanje*, *lasten prostor za bivanje*, *redna zaposlitev*, *nov vir dohodka* itn. Pojmi opisujejo tudi pogoje za samostojno življenje in lažji prehod v odraslost. Kategorija *želje na prehodu* zajema pojem *želja po dostojnem življenju*, to pomeni, da si mladi diplomanti želijo dostojnega življenja, kar pa si je zaradi cen nepremičnin in razmer na trgu dela težko predstavljajo. Kategorija *podpora socialne mreže* zajema dve podkategoriji, to sta *podpora formalne socialne mreže* in *podpora neformalne socialne mreže*. *Podpora neformalne socialne mreže* se nanaša na podporo družine, staršev, prijateljev ali drugih pomembnih oseb v življenju, podpora formalne socialne mreže pa na podporo države, državnih institucij, fakultete in socialnih ter drugih politik. Iz kategorije je razvidno, da mladi precej več podpore prejemajo s strani staršev, kot pa države ali drugih institucij, čeprav lahko iz tega morda sklepamo, da mladi niso seznanjeni z vsemi možnimi socialnimi pomočmi, ki so zanje na voljo. Zadnjo kategorijo sem poimenovala *predlogi mladih za državo in izobraževalni sistem*. Podkategorija *predlogi za državo* zajema predloge mladih za lajšanje in izboljšanje njihove situacije in stisk ob zaključevanju študija. Podkategorija *predlogi za izobraževalni sistem* zajema pojme *karierni sejmi*, *dodatni vpisi* in *prehodne zaposlitve v stroki*. Podkategorija *predlog za sistemsko ureditev pripravnštva* izhaja iz pomislekov, predlogov in stisk študentov, saj menijo, da strokovni izpit njihovo situacijo še oteži, saj to pomeni, da morajo za opravljanje strokovnega izpita opraviti pripravništvo, katerega pa je v obstoječih razmerah zelo težko dobiti. Kritika se je nanašala na pedagoški strokovni izpit in na strokovni izpit iz socialnega varstva v povezavi s plačilom in pogojevanjem opravljenih izpitov za pridobitev službe.